

NOAM CHOMSKY

AUTOR KNJIGE HEGEMONIJA ILI OPSTANAK

IMPERIJALNE TEŽNJE

RAZGOVORI O SVIJETU
NAKON 11.09.

RAZGOVORE VODIO DAVID BARSAMIAN

Biblioteka

Izdaje

Naklada LJEVAK, d.o.o.

Direktor

ZDENKO LJEVAK

Urednik

KRISTIJAN VUJIČIĆ

NOAM CHOMSKY

IMPERIJALNE TEŽNJE

RAZGOVORI O SVIJETU NAKON 11. 09.

Razgovore vodio

DAVID BARSAMIAN

Prijevod s engleskoga i pogovor

VIŠESLAV KIRINIĆ

Zagreb, 2006.

Naslov izvornika:
NOAM CHOMSKY
IMPERIAL AMBITIONS

IMPERIAL AMBITIONS: Conversations on the Post-9/11 World: Interviews with
David Barsamian (The American Empire Project). Copyright© 2005 by Aviva
Chomsky and David Barsamian. Published by arrangement with Henry Holt and
Company, LLC. All rights reserved.

Oblikovanje naslovnice

® Andrew Smith

® Za hrvatsko izdanje
Naklada Ljevak d.o.o. 2006.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica - Zagreb

UDK 327.2(73)"200"
327(100)"19/20"
32.01 Chomsky, N.(047.53)

CHOMSKY, Noam

Imperijalne težnje : razgovori o
svijetu nakon 11.09. / Noam Chomsky;
razgovore vodio David Barsamian; prijevod
s engleskoga i pogovor Višeslav Kirinić. -
Zagreb : Naklada Ljevak, 2006. -
(Biblioteka Bookmarker)

Prijevod djela: Imperial ambitions. -
Kazalo.

ISBN 953-178-719-0 (tvrdi uvez)
I. Chomsky, Noam — Intervju II. Sjedinjene
Američke Države — Međunarodni odnosi III.
Sjedinjene Američke Države — Imperijalna
politika

460131152

S A D R Ź A J

Uvod	7
I. Imperijalne težnje	9
II. Kolateralni jezik	21
III. Smjena režima	39
IV Agresivni ratovi	55
V. Povijest i pamćenje	75
VI. Doktrina dobrih namjera	91
VII. Intelektualna samoobrana	109
VIII. Demokracija i školstvo	131
IX. Drukčiji svijet je moguć	141
Bilješke	155
Pogovor (Višeslav Kirinić).....	171
Kazalo	177

UVOD

Često me pitaju kako je razgovarati sa Noamom Chomskym? U više od dvadeset godina naše suradnje, naučio sam nekoliko stvari. Jedna od njih je da valja biti dobro pripremljen i pitanja postavljati prema redu važnosti. Druga da valja pomno slušati jer nikada ne znate kamo će vas razgovor odvesti.

Chomskyjev blagi glas prikriva obilje informacija i zamjedbi. Krasi ga nevjerojatna moć sažimanja i sintetiziranja raznovrsnih informacija. Ne promiče mu baš ništa. U jednom razgovoru spomenuo je rušenje iranskog civilnog zrakoplova od strane američkog ratnog broad *Vincennes*. Ostao sam zatečen saznajući kako je informacije preuzeo iz časopisa Američkog mornaričkog instituta *Proceedings*.

Emisiju Alternativni radio pokrenuo sam 1986. godine nizom razgovora sa Chomskym i od tada nismo prestali razgovarati. Razgovori koje ovom prilikom donosimo održani su uglavnom na Sveučilištu Massachusetts Institute of Technology (MIT). Pitanja nisu unaprijed dogovorena. Za ovu knjigu proširili smo neka pitanja i dodali bilješke.

Kako je, dakle, razgovarati sa Chomskym? To znači biti u prisustvu čovjeka koji smatra kako nije osobito složeno pojmiti istinu i znati što potom učiniti. Osobe koja utjelovljuje ono što bi svaki intelektualac *trebao* biti i, konačno, osobe koja kritizira

sve one ljude koji se pokoravaju moći i prokazuju sve oko sebe, dok istovremeno izbjegavaju vlastitu odgovornost.

Chomsky određuje referentne točke na obzoru i opisuje topografiju. Na nama je da se krećemo tim terenom. Nadam se da će razgovori iz ove knjige potaknuti razmišljanje, rasprave i povrh svega aktivizam.

Osobito se zahvaljujem Anthonyju Arnoveu, drugu, prijatelju i uredniku *par excellence*; Sari Bershtel, izdavačici i urednici *par excellence*; Elaine Bernard za njenu velikodušnost; Gregu Giggu za korisne sugestije; radio-postaji KGNU; Davidu Petersonu, Chrisu Petersonu i Daleu Wertzu za pomoć u istraživanju; Bev Stohl za udovoljavanje mojim bezbrojnim zahtjevima; Martinu Voelkeru za tehničku podršku i srdačnost; te Noamu Chomskom za solidarnost, strpljivost i izvanredan smisao za humor.

Dijelovi nekih od razgovora ranije su u različitim oblicima objavili *International Socialist Review*, *Monthly Review*, *The Progressive*, *The Sun* i Z.

DAVID BARSAMIAN

Boulder, Colorado, srpanj 2005.

I. IMPERIJALNE TEŽNJE

CAMBRIDGE, MASSACHUSETTS (22. OŽUJKA 2003.)

Koje su posljedice američkog napada na Irak i okupacije te zemlje?

Mislim da je, uz zemlje u regiji, čitav svijet ispravno shvatio američku invaziju kao ogledni primjer pokušaja uspostave nove norme u uporabi vojne sile. Temeljne odrednice te nove norme artikulirala je Bijela kuća u rujnu 2002. godine, kada je proglašena nova *Strategija nacionalne sigurnosti Sjedinjenih Država*.¹ U proglasu je izložena nova i neobično ekstremna doktrina o uporabi sile u svijetu, pri čemu nije čudno da je najava rata u Iraku koincidirala s objavom proglasa.

Nova doktrina nije imala veze s *preemptivnim** ratom koji se spominje u okviru Povelje Ujedinjenih naroda, nego je riječ o doktrini koja nije utemeljena u međunarodnome pravu, odnosno doktrini *preventivnog* rata. To pak znači da će Sjedinjene Države vladati svijetom pomoću sile te da će na svaku ugrozu njihove dominacije - bila ona izmišljena, moguća ili posve speku-

Termin *preemptivni* rat (engl. preemptive) razlikuje se od termina preventivni (engl. preventive) utoliko što značenjem pokriva odgovor na jasnu i očitu prijetnju, dok preventivni rat označava oružani odgovor na moguću prijetnju (nap. prev.).

lativna - Sjedinjene Države imati pravo odgovoriti uništenjem te ugroze, prije nego ona uopće postane konkretna prijetnja. To je, dakle, preventivni, a ne preemptivni rat.

Da biste uspostavili novu normu, morate poduzeti određene mjere. Gotovo da ne treba naglašavati kako stvaranje nove norme nije povlastica svih zemalja. Ako Indija napadne Pakistan kako bi stala na kraj užasnim zločinima, to se ne može smatrati novom normom. Kada, međutim, Sjedinjene Države odluče bombardirati Srbiju na temelju upitnih argumenata, onda je to norma. To je pravo značenje moći.

Najlakši način uspostavljanja nove norme, kao što je pravo na preventivni rat, jest da se odabere neku potpuno nemoćnu metu koju će najveća vojna sila u povijesti čovječanstva doslovno pregaziti. No, da bi takav postupak - makar u očima domaćeg stanovništva - djelovao utemeljeno, ljude morate zaplašiti. Nemoćnu metu valja, stoga, opisati kao užasnu prijetnju opstanku koja je odgovorna za napade 11. rujna i koja će nas ponovno napasti. U slučaju Iraka to se i dogodilo. U spektakularnom propagandnom podvigu koji će nedvojbeno postati dijelom povijesti, Washington je silnim naporima nastojao uvjeriti Amerikance kako Saddam Hussein nije tek čudovište, nego i prijetnja njihovom opstanku. U tome je u konačnici i uspio. Polovina stanovništva Sjedinjenih Država vjeruje kako je Saddam Hussein "osobno uključen" u napade tijekom 11. rujna 2001. godine.²

Sve se to na kraju sjedinjuje. Doktrina je proglašena, norma uspostavljena na vrlo jednostavnom primjeru, stanovništvo je u panici i - kao usamljeni primjer u svijetu - vjeruje u fantastičnu prijetnju vlastitoj egzistenciji, pa je voljno podržati primjenu vojne sile u svrhu samoobrane. Vjerujete li u sve spomenuto, napad na Irak doista postaje činom samoobrane, iako je taj rat udžbenički primjer agresije, kojemu je cilj proširenje opsega bu-

dućih agresija. Rješavanje jednostavnog slučaja otvara vam put do onih težih.

Većina svijeta protivi se ratu, svjesna kako ovdje nije riječ samo o napadu na Irak. Mnogi ljudi jasno razabiru namjeru skrivenu u pozadini: upozorenja ostatku svijeta da pazi što radi jer bi mogao biti sljedeći. Upravo je to razlog zbog kojeg velik broj ljudi u svijetu, a vjerojatno i većina svjetskog stanovništva, Sjedinjene Države smatra najvećom prijetnjom miru. U svega godinu dana George Bush uspio je Sjedinjene Države pretvoriti u zemlju koje se svi plaše, preziru je, pa čak i mrže.³

Na Svjetskom socijalnom forumu koji je u veljači 2003. održan u brazilskom Porto Alegreu, Busha i ljude koji ga okružuju opisali ste kao "radikalne nacionaliste" koji provode "imperijalno nasilje".⁴ Razlikuje li se ovaj washingtonski režim od pret hodnih?

Uvijek je korisno imati određenu povijesnu perspektivu, pa predlažem skok na suprotnu stranu političkog spektra koja čini možda i najveću opreku. Riječ je o Kennedyjevim liberalima. Tijekom 1963. godine proglasili su doktrinu koja nije bitno različita od Bushove Strategije nacionalne sigurnosti. Dean Acheson, ugledni državnik i visoki savjetnik u Kennedyjevoj administraciji, održao je predavanje pri Američkom društvu međunarodnih pravika u kojem je istaknuo kako odgovor Sjedinjenih Država na prijetnju njihovoj "moći, položaju i ugledu" ne predstavlja "pravni problem".⁵ Trenutak u kojem se javlja ta izjava doista je znakovit. Zbilo se to nedugo nakon kubanske raketne krize 1962. godine, tijekom koje je svijet bio na rubu nuklearnog rata. Kubanska raketna kriza bila je velikim dijelom rezultat vala međunarodnog terorizma kojemu je cilj bilo svrgavanje

Castra - odnosno nešto što se danas naziva *promjenom režima* - što je Kubu nagnalo da postavi ruske rakete kao sredstvo obrane.

Acheson je tvrdio kako Sjedinjene Države imaju pravo na preventivni rat protiv svakog oblika ugrožavanja našeg položaja i ugleda, čak i ako njime nije ugrožen naš opstanak. Njegovo izlaganje zapravo je još ekstremnije od Bushove doktrine. Promotrimo li, međutim, stvari iz druge perspektive, vidjet ćemo kako je ovdje riječ o izjavi Deana Achesona pred Američkim društvom međunarodnih pravnika, a ne o iznošenju nekog službenog političkog priopćenja. Dokument pod nazivom *Strategija nacionalne sigurnosti* službeno je političko priopćenje, a ne pučka izjava nekog visokog dužnosnika i po tome je jedinstveno drska.

Slogan koji smo svi imali priliku čuti na mirovnim prosvjedima glasi "Ne damo krv za naftu". Pitanje nafte često se spominje kao pokretačka sila u pozadini američke okupacije Iraka. Je li nafta presudan čimbenik u strategiji Sjedinjenih Država?

Nafta je nedvojbeno presudna. Mislim da je to jasno svakom razumnom čovjeku. Zaljevsko područje glavna je energetska regija na svijetu od Drugoga svjetskog rata i očekuje se da će tako ostati barem u idućih pedesetak godina. Perzijski zaljev izvor je neprocjenjive strateške moći i materijalnog bogatstva, a Irak je u njegovu središtu. Irak je druga zemlja u svijetu po rezervama nafte, a iračka nafta je lako dostupna i jeftina. Ako kontrolirate Irak, u poziciji ste da utječete na cijenu i proizvodne kvote (koje ne smiju biti preniske, niti previsoke) i time podrivate rad OPEC-a (Organizacija zemalja izvoznica nafte), te namećete vlastite želje ostatku svijeta. To nema nikakve veze s *pristupom*

nafti za uvoz u Sjedinjene Države. Riječ je o kontroli nad naftom.

Da je Irak u središnjoj Africi, zasigurno ne bi bio odabran kao ogledni primjer nove doktrine sile, iako se time ne može objasniti specifičan trenutak operacija u Iraku, s obzirom da je pitanje kontrole nad bliskoistočnom naftom odavno prisutan problem.

U dokumentu State Departmenta o Saudijskoj Arabiji iz 1945. godine, nafta te zemlje proglašena je "neprocjenjivim izvorom strateške moći i jednim od najvećih materijalnih dobitaka u svjetskoj povijesti,"⁶ Velik dio nafte - oko 15% - Sjedinjene Države uvoze iz Venezuele.⁷ Nafta se uvozi i iz Kolumbije i Nigerije. Sve tri spomenute države u ovom su trenutku, prema mišljenju Washingtona, problematične. Kontrolu u Venezueli preuzeo je Hugo Chavez, u Kolumbiji traje građanski rat, a Nigeriju potresaju pobune i stalni sukobi. Što mislite o tim čimbenicima?

Potpuno ste u pravu. Područja koja ste spomenuli svakako su dijelovi svijeta u kojima Sjedinjene Države žele imati kontrolu. Ako je, međutim, suditi prema projekcijama obavještajne zajednice, Washington se kani oslanjati na stabilnije izvore u Atlantskom bazenu, odnosno na Zapadnu Afriku i Zapadnu polutku općenito - područja koja su, za razliku od problematičnog Bliskog istoka, uvelike pod kontrolom Sjedinjenih Država. Utoliko svaki problem u tim područjima predstavlja značajnu prijetnju, pa će se scenarij sličan ovom iračkom vrlo vjerojatno ponoviti, osobito ako okupacija bude tekla sukladno prognozama planera u Pentagonu. Bude li pobjeda laka i bez previše borbe, a Washington uspije uspostaviti novi režim koji će nazvati "demokratskim", to će im nedvojbeno olakšati pokretanje nove intervencije.

Nameće se nekoliko mogućih meta. Jedna od njih je područje Anda. Sjedinjene Države imaju svoje vojne baze i vojnike posvuda oko Anda. Kolumbija i Venezuela, a poglavito Venezuela, proizvode značajne količine nafte, pri čemu isto vrijedi i za Brazil i Ecuador. Moguća meta je i Iran.

Posvetimo se na trenutak Iranu. "Pobornik mira", Ariel Sharon, savjetovao je Busbovu administraciju da se obruši na Iran "dan nakon" završetka operacije u Iraku.⁸ Što možete reći o Iranu, zemlji koja je proglašena "osovinom zla" i zemlji koja također raspolaže znatnim rezervama nafte?

Irak za Izrael nikada nije bio osobito važna tema i nisu ga smatrali opasnim. Iran je, međutim, druga priča. Iran je bitno snažnija vojna i ekonomska sila. Izrael godinama traži od Sjedinjenih Država da napadnu Iran. Izraelci ga se ne usuđuju napasti, pa žele da to veliki dečki obave za njih.

Vrlo je vjerojatno da se rat već sprema. Prije godinu dana objavljeno je kako desetina izraelske zračne flote trajno boravi na istoku Turske - u golemoj američkoj zračnoj bazi - odakle se svakodnevno provodi nadzor Iranske granice. Postoje također i uvjerljive tvrdnje prema kojima Sjedinjene Države, Turska i Izrael nastoje potaknuti ustanak Azerskih nacionalističkih snaga na sjeveru Irana.⁹ Drugim riječima, američko-tursko-izraelske snage pružaju pomoć regiji koja se protivi Iranu, što bi u konačnici moglo dovesti do cijepanja Irana, a možda i do vojnog napada, iako će se vojni napad dogoditi samo ako se utvrdi da je Iran posve nemoćan. Do napada neće doći ako se druga strana može braniti.

S američkim snagama u Afganistanu i Iraku, te bazama u Turskoj, Iran je opkoljen. Sjedinjene Države imaju postrojbe i vojne

baze od Srednje Azije prema sjeveru. Neće li sve to potaknuti Iran na razvoj nuklearnog oružja - ako ono već nije razvijeno - u svrhu samoobrane?

Vrlo vjerojatno. Rijetki ozbiljni dokazi kojima raspolažemo govore nam da je izraelsko bombardiranje iračkog reaktora Osirak tijekom 1981. godine potaknulo i izravno prouzročilo pokretanje Iračkog programa razvoja nuklearnog naoružanja.

Mislite da takav program ranije nije postojao?

Irak je gradio nuklearnu elektranu, ali nitko nije znao njezine kapacitete. Postrojenje je nakon bombardiranja ispitivao poznati nuklearni fizičar Richard Wilson, koji je u to vrijeme bio pročelnik katedre za fiziku na Harvardu. Rezultate istraživanja Wilson je objavio u vodećem znanstvenom časopisu *Nature*.¹⁰ On je stručnjak za spomenuto područje i prema njegovu mišljenju Osirak je bio elektrana. I mnogi drugi oporbeni irački izvori isticali su kako se tamo ne događa ništa bitno; Iračani su se i ranije bavili mišlju o razvoju nuklearnog naoružanja, ali upravo je bombardiranje Osiraka potaknulo pokretanje programa nuklearnog naoružavanja.¹¹ To se ne može dokazati, ali dokazi upućuju na takav zaključak.

Što rat u Iraku i okupacija te zemlje znače za Palestine?

O tome svakako vrijedi razmisliti. Jedno od pravila novinarstva jest da naslov svakog članka u kojem se spominje George Bush mora sadržavati riječ "vizija", a članak mora govoriti o njegovim "snovima". Možda će se uz članke uskoro pojaviti i njegove fotografije na kojima zuri u daljinu. To je postala svojevrsna novinarska konvencija. U glavnom tekstu jučerašnjeg *Wall Street Journala* riječi *vizija* i *san* spominju se deset puta.¹²

Jedan od snova Georgea Busha svakako je uspostavljanje palestinske države negdje, nekad, na nekom nepoznatom mjestu - možda u saudijskoj pustinji. Svi bismo mi trebali slaviti tu veličajnu viziju. No sve te priče o Bushovim vizijama i snovima o palestinskoj državi posve zanemaruju činjenicu da bi Sjedinjene Države morale prestati podrivati trajna nastojanja ostatka svijeta na iznalaženju održiva političkog rješenja. Tijekom posljednjih tridesetak godina Sjedinjene Države onemogućavale su svaku vrstu nagodbe. Bushova administracija otišla je u sprečavanju nagodbe korak dalje od ostalih, pri čemu je ponekad vukla toliko ekstremne poteze da se o njima uopće nije pisalo. Primjerice, u prosincu 2002. godine Bushova administracija obrnula je politiku Sjedinjenih Država prema Jeruzalemu. Sjedinjene Države ranije su barem načelno slijedile rezoluciju Vijeća sigurnosti iz 1968. godine, u kojoj je Izraelu naređeno da prekine s politikom prisvajanja, okupacije i naseljavanja istočnog Jeruzalema. Bushova administracija obrnula je tu politiku.¹³ To je, međutim, tek jedna od mjera kojima se nastoji potkopati mogućnost smisljena političkog rješenja.

Sredinom ožujka 2002. godine Bush je iznio svoj prvi službeni iskaz o Bliskom Istoku. U tisku je njegov istup opisan kao prvi ozbiljni iskaz u proteklih nekoliko godina, i tako dalje. Pročitajte li govor, vidjet ćete da je uglavnom riječ o poznatoj retorici, ali s jednim izuzetkom. Riječ je o jednoj rečenici koja glasi: "Naseljenička politika mora biti okončana, čim se približimo mirnom rješenju."¹⁴ Što to znači? To znači da Izrael može nastaviti s gradnjom naselja, sve dok mirovni proces ne dosegne razinu koja odgovara Bushu, što može biti u dalekoj budućnosti. To je također zaokret u politici. Sjedinjene Države do sada su se, barem službeno, protivile širenju programa ilegalnog naseljavanja.

nja, jer su takvi programi onemogućavali iznalaženje političkog rješenja. Sada, međutim, Bush govori posve suprotno: samo se vi naseljavajte. Mi ćemo pokrivati troškove, sve dok ne odlučimo da je mirovni proces dosegao odgovarajuću razinu. To su znakovi snažnog pomaka prema raspirivanju novih sukoba, podrivanju međunarodnog prava i podrivanju svake mogućnosti za mir.

Razina javne osude rata u Iraku prema vašem je mišljenju "bez presedana".¹⁵ Nikada prije nije se javio toliki otpor prije početka nekog rata. U kojem se pravcu taj otpor kreće u Sjedinjenim Državama i ostatku svijeta?

Nisam u stanju predvidjeti ljudske postupke. Stvari će se kretati u pravcu u kojem to ljudi budu htjeli. Postoji niz mogućnosti. Otpor bi svakako trebao ojačati. Ulozi su danas bitno veći i ozbiljniji nego ranije. S druge strane, situacija je bitno teža. Psihološki je lakše organizirati otpor vojnom napadu nego otpor dugovječnom programu imperijalnih težnji kojeg je vojni napad samo dio, dok će ostali dijelovi tek uslijediti. Takav tip otpora traži više mišljenja, više predanosti i dugotrajan angažman. Postoji bitna razlika između odluke da sutra odem na prosvjede nakon kojih ću se vratiti kući i odluke da se dugoročno posvetim cilju. To je izbor koji stoji pred svakim pojedincem. Isto je vrijedilo i za ljude uključene u pokret za građanska prava, kao i za sve druge pokrete.

Kako komentirate zastrašivanje disidenata u Sjedinjenim Državama, uključujući i nasumična privođenja useljenika, nositelja Zelene karte, ali i običnih građana?

To je nešto zbog čega svi trebamo biti zabrinuti. Sadašnja vlast prisvojila je prava koja u prošlosti nitko nije imao, među kojima i pravo na privođenje građana, zadržavanje u pritvoru bez dopuštenih posjeta obitelji ili odvjetnika i to na neograničeno vrijeme, bez podizanja optužnice.¹⁶ Useljenici i slični ranjivi ljudi trebaju biti osobito oprezni. Postoje, međutim, ljudi poput nas, građani s određenim povlasticama. Prijetnje su upućene i nama, ali su one doista ništavne u usporedbi s onim s čime se nose ljudi diljem svijeta. Nedavno sam se vratio s putovanja po Turskoj i Kolumbiji i moram vam reći da, s obzirom na prijetnje kojima su ljudi tamo izvrgnuti, mi ovdje živimo u raj. Ljudi u Kolumbiji i Turskoj zabrinuti su zbog državne represije, ali ih to ipak ne može zaustaviti.

Čine li Europa ili Istočna Azija svojevrstu protusilu Sjedinjenim Državama?

Nedvojbeno je da su Europa i Azija, općenito govoreći, ekonomske sile srazmjerne Sjevernoj Americi te da imaju vlastite interese koji nikako ne podrazumijevaju puku poslušnost Sjedinjenim Državama. Svi su oni, dakako, međusobno povezani. Korporativni sektori u Europi, Sjedinjenim Državama i velikom dijelu Azije povezani su na različite načine i dijele zajedničke interese; ali imaju i zasebne interese koji su, pak, uzrok problema duboko ukopanih u povijesti, poglavito kad je riječ o Europi.

Sjedinjene Države uvijek su imale podijeljeno mišljenje o Europi. Htjele su da Europa bude ujedinjena kako bi postala unosnijim tržištem za američke korporacije; ali ih je uvijek plašila mogućnost da Europa krene vlastitim smjerom. Mnogi problemi vezani uz pridruživanje istočnih zemalja Europskoj uniji iz-

ravna su posljedica toga. Sjedinjene Države snažno podupiru proces pridruživanja, nadajući se da će te države biti podložnije američkom utjecaju i da će biti sposobne potkopati samu jezgru Europe koju čine Njemačka i Francuska, velike industrijske zemlje sposobne krenuti neovisnim smjerom.

U pozadini je i dugovječni američki prijezir prema europskom socijalnom sustavu, koji osigurava pristojne plaće, radne uvjete i prava. Sjedinjene Države ne žele opstanak takvog modela, s obzirom da je po njih opasan. Ljudima bi svašta moglo pasti na pamet. Smatra se, stoga, da bi pridruživanje istočnoeuropskih zemalja, s ekonomijama zasnovanim na niskim plaćama i ništavnim pravima radnika, moglo pomoći u podrivanju socijalnih standarda u zapadnoj Europi. Bio bi to pravi zgoditak za Sjedinjene Države.

Imajući na umu slabljenje američke ekonomije i nadolazak novoga vala otkaza, mislite li da će Bushova administracija uspjeti održati na životu takozvanu garnizonsku državu koja neprestano ratuje i okupira mnoge druge zemlje? Mogu li oni u tome uspjeti?

Moraju to činiti još svega šest godina. Nadaju se, naime, da će do tada u Sjedinjenim Državama institucionalizirati niz izrazito reakcionarnih programa. Ekonomija će biti ozbiljno narušena, deficiti golemi, baš kao što je bio slučaj tijekom 1980-ih. A onda će to postati tuđi problem. U međuvremenu će ugušiti socijalne programe i oslabiti demokraciju - koju, dakako, mrže - prenošenjem odlučivanja iz sfere javnosti u privatne ruke. U unutrašnjem smislu, to znači da će za sobom ostaviti tešku situaciju, ali samo za većinu stanovništva. Ljudi koji su bitni razmetat će se poput odmetnika, kao što je to bio slučaj u vrijeme Rea-

gana. Napokon, mnogi ljudi iz tog vremena još su uvijek na poziciji moći.

U međunarodnom smislu, nadaju se da će silom i samovoljnim preventivnim ratovima do tada institucionalizirati doktrine imperijalne dominacije. Po vojnoj sili i potrošnji, Sjedinjene Države vjerojatno nadilaze ostatak svijeta i trenutno se kreću u opasnim smjerovima, uključujući i militarizaciju svemira. Vjerujem kako je njihova osnovna pretpostavka da će - bez obzira na zbivanja na ekonomskom planu - američka vojna sila biti toliko premoćna da će ostatak svijeta jednostavno morati biti poslušan.

Sto možete poručiti mirovnim aktivistima u Sjedinjenim Državama koji su svim silama nastojali spriječiti napad na Irak i koji su sada ljuti i očajni jer je vlada ipak učinila po svome?

Da budu realni. Uzmite, primjerice, abolicionizam. Koliko je vremena prošlo do trenutka kad je abolicionistički pokret dao rezultate? Odustanete li svaki put kad ne uspijete osigurati svoj cilj, možete biti sigurni da time omogućavate ostvarivanje najgoreg scenarija. Riječ je o dugotrajnoj, teškoj borbi. Sve ono što se dogodilo u proteklim mjesecima valja, međutim, gledati kao pozitivan pomak. Stvoren je temelj za širenje i razvoj mirovnog pokreta, koji će se moći okrenuti nekim vrlo ozbiljnim problemima. Stvari su jednostavno takve. Ne možete očekivati laku pobjedu nakon jednoga prosvjednog skupa.

II. KOLATERALNI JEZIK

BOULDER, COLORADO (5. TRAVNJA 2003.)

U posljednjih nekoliko godina Pentagon stradanje civila opisuje terminom "kolateralna šteta". Recite nam nešto o ulozi jezika u oblikovanju percepcije događaja oko nas.

Sam jezik nema s time nikakve veze. Jezik je način putem kojega međusobno komuniciramo i ulazimo u različite oblike interakcije, pri čemu ljudi komunikacijska sredstva rabe za oblikovanje stavova i mišljenja, kao i za uspostavljanje poretka i poslušnosti. Iako je to oduvijek bilo tako, propaganda je tek u posljednjih stotinu godina poprimila oblik organizirane i samostalne industrije.

Valja svakako napomenuti kako je ta industrija stvorena upravo u demokratskim društvima. Prvo službeno propagandno tijelo, Ministarstvo informiranja, ustrojeno je u Britaniji tijekom Prvoga svjetskog rata. Njegova "zadaca", kako su to tada nazvali, bila je "usmjeravanje svjetskog mišljenja".¹ Ministarstvo je osobito vodilo računa o američkom mišljenju ili, točnije, mišljenju američkih intelektualaca. Britanija je trebala američku potporu u ratu, a tvorci planova u ministarstvu vjerovali su da će, uvjere li američke intelektualce u plemenitost britanskog ratnog

pothvata, ti isti intelektualci kod inače miroljubivog stanovništva Sjedinjenih Država - koje nije željelo imati veze s ratom u Europi - probuditi histeriju i time odvesti Ameriku u rat. Prvenstveni cilj propagande bilo je, dakle, mišljenje američke javnosti. Wilsonova administracija reagirala je ustrojavanjem prve državne propagandne agencije u Americi, takozvanog Povjerenstva za javno informiranje. Orvelovski prizvuk je jasan.

Britanski plan pokazao se izrazito uspješnim, poglavito među

liberalnim američkim intelektualcima. Tako su se, primjerice, ljudi oko Johna Deweyja ponosili činjenicom da prvi put u povijesti ratnu groznicu nisu potaknuli vojskovođe i političari nego oni odgovorniji, ozbiljniji članovi zajednice - riječju, mudri intelektualci. Propagandnim pothvatom inače miroljubivi stanovnici pretvoreni su u svega nekoliko mjeseci u sluđene anti-njemačke fanatike. Zemlju je zahvatila histerija. Stvari su se toliko zaoštrile da Bostonska filharmonija nije smjela svirati Bacha.

Wilson je osvojio izbore 1916. godine pod krilaticom "mir bez pobjede", da bi nekoliko mjeseci kasnije Sjedinjene Države pretvorio u zemlju ratnih hušaka koji su željeli uništenje svega njemačkog. Među članovima Wilsonove propagandne agencije bili su ljudi kao što su Edward Bernays, kasnije guru propagandne industrije, te Walter Lippmann*, možda i najveći stručnjak za javno mišljenje u dvadesetom stoljeću. Obojica su karijere gradili na iskustvima iz Prvoga svjetskog rata. U tekstovima iz 1920-ih istaknuli su kako im je postalo jasno da se može uprav-

* Lippmannova možda i najznačajnija knjiga s tog područja objavljena je i na hrvatskom jeziku: Walter Lippmann, *Javno mišljenje*, Naprijed, Zagreb 1995. (nap. ur.).

ljati "mišljenjem javnosti", stavovima i shvaćanjima te da se - Lippmannovim riječima - može "proizvoditi podršku". Bernays je tvrdio da "stvaranjem podrške" inteligentniji članovi društva mogu usmjeravati stanovništvo, pri čemu je taj proces smatrao za "samu bit demokratskog procesa".²

Zanimljivo je promotriti 1920-e godine, kad je industrija odnosa s javnošću zapravo nastala. Riječ je o razdoblju tejlorizma u industriji, kada su radnike obučavali da postanu roboti, a svaki pokret bio je nadziran i propisan. Tejlorizam je stvorio izrazito učinkovitu industriju, a ljudska bića pretvorena su u strojeve. Boljševici su bili zadivljeni tejlorizmom, pa su ga - kao i mnogi drugi - pokušali kopirati. No stručnjaci za kontrolu mišljenja ubrzo su shvatili da uz "kontrolu na poslu" možete imati i "kontrolu izvan posla".³ Fraza doista pogađa bit. Kontrola izvan posla podrazumijeva pretvaranje ljudi u robote u svakom dijelu njihova života i to uvođenjem "filozofije ispraznosti", odnosno fokusiranjem ljudske pažnje na "nebitne stvari poput pomodarske potrošnje".⁴ Ljudima koji drže kormilo valja omogućiti da to čine bez uplitanja puka koji nema što tražiti u javnoj areni. Na temelju te ideje niknule su goleme institucije, od oglašivačkih agencija do sveučilišta, koje su predano slijedile uvjerenje kako valja kontrolirati stavove i uvjerenja, jer su ljudi inače vrlo opasni.

Takvo shvaćanje javnosti zapravo podupire i sam ustav. Zemlja je osnovana na temelju madisonovskog načela po kojem su ljudi odveć opasni: moć mora biti u rukama ljudi koje Madison naziva "bogatstvom nacije", ljudi koji poštuju vlasništvo i prava koja iz njega proizlaze te su voljni "braniti imućnu manjinu od većine", pri čemu većinu treba nekako usitniti.⁵

Posve je razumljivo da se industrija za odnose s javnošću razvila u demokratskim društvima. Ako ljudima možete upravljati

silom, nije osobito važno kontrolirati što misle i osjećaju. Izgubite li, međutim, mogućnost upravljanja silom, kontrola stavova i mišljenja postaje presudna.

Danas kontrola nije toliko u rukama vlasti, koliko korporacija. Reaganova administracija imala je takozvani Ured za javnu diplomaciju. No javnost više nije željela prihvatiti državne propagandne agencije, pa je Reaganova agencija proglašena protuzakonitom, što je prisililo vlast da se u proizvodnji podrške služi nekim manje izravnim sredstvima. Sada su privatne tiranije - korporacijski sustavi - mehanizmi kontrole mišljenja i stavova. Te korporacije ne primaju naređenja od vlasti, nego su s vladajućim strukturama usko povezane. U svakom slučaju, ne morate previše razmišljati da biste shvatili što je njihov posao, jer vam oni ionako sve sami kažu u korporacijskim tiskovinama ili akademskim glasilima.

Vratimo se u 1933. godinu. Liberalni, napredni wilsonijanac Harold Lasswell, utemeljitelj dobrog dijela suvremene političke znanosti, napisao je za *Enciklopediju društvenih znanosti*⁶ članak pod naslovom "Propaganda". Ljudi su otvoreno rabili pojam *propaganda*, sve dok nije doveden u vezu s nacistima; danas se rabi čitav niz eufemizama. Lasswellova poruka glasila je da ne smijemo podleći "demokratskoj dogmi o ljudima kao najboljim poznavateljima vlastitih interesa". Oni to nisu. Elite jesu. A kako su ljudi odveć glupi i neuki da bi znali što im je u interesu, mi ih - kao veliki humanisti - moramo marginalizirati i kontrolirati za njihovo dobro. Najbolji način da to učinimo jest pomoću propagande. U propagandi nema ničeg lošega, rekao je Lasswell. Neutralna je poput čekića. Možete je rabiti za dobro ili zlo. A kako smo mi plemeniti, dobrohotni ljudi, mi ćemo je rabiti za dobro i njome ćemo osigurati da glupe, neuke mase osta-

nu marginalizirane i lišene mogućnosti odlučivanja. Imajte na umu da ne govorim o desničarima; riječ je o liberalnim, naprednim intelektualcima.

Ista razmišljanja naći ćete i u lenjinističkim doktrinama. Nacisti su ih također rabili. Pročitajte li *Mein Kampf*, vidjet ćete da je Hitler bio zadivljen anglo-američkom propagandom. Tvrdio je, ne bez razloga, kako je u Prvom svjetskom ratu pobijedila upravo propaganda, te se zavjetovao kako će Nijemci sljedeći put biti spremni - imat će vlastiti propagandni sustav, stvoren prema demokratskom modelu. Od tada su mnogi pokušali isto. No Sjedinjene Države ostaju na čelu s obzirom da je to društvo ipak najslobodnije i najdemokratskije, pa je za njega kontrola stavova i mišljenja od presudne važnosti.

Možete li usporediti tadašnju, izvornu propagandu s onime što se danas zbiva u sklopu operacije »Iračka sloboda«?

Sve možete pročitati u današnjem *New York Timesu*. Naći ćete zanimljiv članak o Karlu Roveu, čovjeku koji predsjednika uči što treba reći i učiniti - u Iraku bi ga nazvali njegovim *umnikom*.⁷ Rove nije izravno uključen u kovanje ratnih planova, a nije ni Bush. To obavljaju neki drugi ljudi. No njegov je cilj, kako sam kaže, "oblikovati shvaćanja gospodina Busha kao ratnog vođe i pripremiti ga za novu predsjedničku kampanju koja će započeti čim završi rat", a kako bi republikanci mogli provesti svoje planove. To znači rezanje poreza - navodno za proizvodnju, ali zapravo za bogate - i neke druge programe koji su osmišljeni kako bi pomogli krajnje uskom krugu ultrabogatih i povlaštenih, iako će pritom nanijeti štetu širem stanovništvu.

Još znakovitiji od tih kratkoročnih ciljeva - iako se ne spominje u *New York Timesu* - jest dugoročni cilj razaranja institucio-

nalnih temelja za sustav socijalne pomoći i dokidanje programa koji su, poput Socijalnog osiguranja, zasnovani na ideji da ljudi moraju skrbiti jedni o drugima. Ideja da bismo trebali biti suosjećajni i solidarni, da bismo trebali brinuti ima li nepokretna starica na drugom kraju grada što jesti, mora biti izbrisana iz naših glava. To je bitan dio trenutne domaće politike, uz spomenuto pomicanje bogatstva i moći prema sve užem krugu ljudi.

Najbolji način da se u tome uspije - a ljudi to zasigurno neće prihvatiti - jest zaplašivanje. Ljudi koji se boje za vlastitu sigurnost, teže snažnim vodama. Zaštitu od neprijatelja povjerit će republikancima, zanemarujući pritom vlastite probleme i interese. Republikanci će, s druge strane, moći provesti svoj politički program, a možda ga čak i institucionalizirati i učiniti teško promjenjivim. Prvo, dakle, uplaše ljude, a onda im predstave predsjednika kao moćnoga ratnog vođu koji uspješno svladava strašnu prijetnju - neprijatelja koji je odabran upravo zato što ga se može pregaziti u trenu.

Irak?

Da, Irak. To se gotovo uopće ne skriva - a cilj su idući predsjednički izbori. To je značajan čimbenik u spomenutom ratu.

Očito je da između Sjedinjenih Država i ostatka svijeta postoji golema razlika u mišljenju javnosti o ratu u Iraku. Mislite li da je za to odgovorna propaganda?

To je nedvojbeno. Dokaze nije teško pronaći. Kampanja za rat u Iraku započela je u rujnu 2002. Sve je je toliko očito da se priča spominje i u matičnim medijima. Glavni politički analitičar *United Press Internationala*, Martin Sieff, u podugačkom je članku objasnio kako je kampanja provedena.⁸ Ratnička propa-

ganda započela je u rujnu, kada je započela i kongresna predizborna kampanja. Neke teme neprestano su se pojavljivale. Jedna je bila tvrdnja da Irak predstavlja ozbiljnu prijetnju sigurnosti Sjedinjenih Država. Moramo ih zaustaviti danas ili će oni nas uništiti sutra. Druga da je Irak odgovoran za 11. rujna. Nitko to nije otvoreno rekao; umjesto toga, svi su dali naslutiti kako je Irak odgovoran. Onda su izjavili kako Irak planira nove zločine. U velikoj smo opasnosti i moramo ih zaustaviti.

Promotrite ankete. One vrlo jasno odražavaju propagandu. Nakon 11. rujna svega 3 posto stanovnika Sjedinjenih Država smatralo je da Irak ima veze s napadima. Do danas polovina stanovništva, ako ne i više, vjeruje kako je Irak odgovoran za 11. rujna. Od rujna 2002. godine, oko 60 posto stanovništva vjeruje da Irak predstavlja prijetnju našoj sigurnosti. Ti stavovi blisko su povezani s pružanjem podrške ratu u Iraku.⁹ Vjerujete li da Irak predstavlja ozbiljnu prijetnju našoj sigurnosti, da je odgovoran za 11. rujna i da planira nove zločine, posve ćete opravdano podržati rat kojega je cilj zaustavljanje tih zločina.

Nitko drugi u svijetu u to ne vjeruje. Niti jedna druga zemlja u svijetu ne smatra Irak prijetnjom vlastitoj sigurnosti. Kuvajt i Iran, zemlje koje je Irak napao, ne smatraju da ta zemlja prijeti njihovoj sigurnosti. To je smiješno. Kao rezultat sankcija, koje su odgovorne za smrt stotina tisuća ljudi, Irak ima najslabiju ekonomiju i najslabiju vojnu silu u regiji.¹⁰ Izdvajanja za vojsku dvostruko su manja nego u Kuvajtu - koji broji svega 10 posto stanovništva Iraka - i puno manja od ostalih zemalja na Bliskom istoku.¹¹ Konačno, svi u regiji dobro znaju za postojanje lokalne supersile - zapravo isturene američke vojne baze - koja posjeduje gomilu nuklearnog oružja i golemu vojnu silu: Izrael. Kad Sjedinjene Države preuzmu Irak, vr-

lo je vjerojatno da će pojačati iračku vojnu silu, a možda čak i državi osiguraju oružje za masovno uništenje, kao protutežu susjednim državama.

Ljudi se boje Iraka samo u Sjedinjenim Državama. To je veliki uspjeh propagande. Zanimljivo je da su Sjedinjene Države to me toliko podložne. No koji god bili razlozi toj činjenici, Sjedinjene Države su prema poredbenim mjerilima jedna vrlo uplašena zemlja. Ljudi se boje baš svega - od zločina, do useljenika pa nadalje.

Ljudi u Washingtonu dobro to znaju. Mnogi od njih su isti oni ljudi koji su vodili zemlju za vrijeme Reagana i prve Bushove administracije. Sada ponavljaju scenarij. Provodili su izrazito regresivne programe koji su naštetili Amerikancima i naišli na snažne kritike, a uspjeli su ostati na poziciji moći tako što su svake godine pritiskali gumb za paniku. Sada to ponovno čine. U Sjedinjenim Državama to očito nije problem.

Stvari obično definirate vrlo jasno i precizno, ali ovdje pomalo općenito tvrdite kako u karakteru Amerikanaca postoji nešto što -

U kulturi.

Sto tu kulturu čini tako podložnom propagandi?

Nisam rekao da je zemlja izrazito podložna propagandi; podložna je strahu. Sjedinjene Države su uplašena zemlja. Razlozi za to - koji mi, iskreno, nisu poznati - vjerojatno su duboko ukorijenjeni u američkoj povijesti.

Ako je strah sveprisutan, propaganda postaje relativno lako primjenjiva.

Neke vrste propagande postaju lako primjenjive. Kad su se moja djeca školovala pred četrdeset godina, u vrijeme Hladnog rata, učili su ih da se sakriju pod klupe kako bi se zaštitili od atomske bombe. Postoji, zapravo, jedan komentar meksičkog veleposlanika iz tog vremena koji bi trebao postati slavan. Predsjednik Kennedy pokušavao je privoliti čitavu regiju da podrži njegove izrazito okrutne terorističke napade na Kubu. U pravilu, većina zemalja zapadne polutke mora činiti ono što im Sjedinjene Države kažu ili upadaju u ozbiljne probleme. Meksiko je, međutim, odbio podržati napad na Kubu. Meksički veleposlanik tada je izjavio: "Ako javno proglasimo da Kuba predstavlja prijetnju našoj sigurnosti, četrdeset milijuna Meksikanaca umrijet će od smijeha."¹²

U Sjedinjenim Državama ljudi ne umiru od smijeha. Ljudi se svega boje. Uzmite, primjerice, kriminal. Stopa kriminala u Sjedinjenim Državama usporediva je sa stopama većine industrijskih društava; nedvojbeno je na gornjoj granici ljestvice, ali ne prelazi sva mjerila. Ipak, strah od kriminala u ovoj je zemlji veći nego u drugima. Uporaba droga ovdje je ista kao i u svim drugim zemljama, ali je strah od droge gotovo nemjerljiv.

Ne mislite li da tomu pridonosi medijska kultura, televizijske emisije i filmovi?

Možda, ali postoje temelji straha koji se onda iskorištavaju. To vjerojatno ima veze s osvajanjem kontinenta, kad ste morali istrijebiti starosjedilačko stanovništvo, ali i s ropstvom, kad ste morali kontrolirati populaciju koju se smatralo opasnom, jer nikada niste znali kad će vas robovi napasti. Možda je to i odraz visokog stupnja sigurnosti koji ovdje vlada. Sigurnost Sjedinjenih Država je bez premca. Sjedinjene Države kontroliraju čitavu

polutku; kontroliraju oba oceana i suprotne obale obaju oceana. Posljednji put Sjedinjene Države bile su ugrožene u Ratu 1812. godine. Od tada, samo pokoravaju druge. To na neki način hrani osjećaj da će nam prije ili kasnije netko to naplatiti, a rezultat je jedna vrlo uplašena zemlja.

Bush je u četvrtak, 6. ožujka, nakon godinu i pol održao konferenciju za novinstvo. Riječ je zapravo o dogovorenoj tiskovnoj konferenciji, jer je unaprijed znao kome će dati riječ. Istraživanje transkripta otkriva neprestano ponavljanje određenih fraza - Irak, Saddam Hussein, prijetnja, rastuća prijetnja, ozbiljna prijetnja, 11. rujna, terorizam. Sljedećeg ponedjeljka zabilježen je snažan skok u istraživanju javnog mišljenja, a velika većina ljudi izrazila je uvjerenje da je Irak povezan s 11. rujnom.

U pravu ste kad je riječ o skoku, ali prava promjena nastupila je u rujnu 2002. Tada su rezultati istraživanja pokazali da javnost vjeruje kako je Irak u pozadini 11. rujna. Tu ideju valja hraniti, jer će inače oslabiti. Tvrdnje državne uprave toliko su nevjerojatne da ljudi jednostavno neće u njih vjerovati ako ih ne ponavljate iz dana u dan. Isto vrijedi i za prodaju automobila. To morate činiti. Želite li ljude pretvoriti u bezumne potrošače kako vam ne bi smetali u prekrajanju svijeta, morate im biti za vratom od djetinjstva.

Kako možemo prepoznati propagandu? Postoje li tehnike borbe protiv nje?

Takve tehnike ne postoje; jedina je obrana zdrav razum. Čujete li tvrdnju da je Irak prijetnja našoj sigurnosti, a da pritom Kuvajt - kao i ostatak svijeta - tu zemlju ne smatra prijetnjom, svaka će se razumna osoba zapitati gdje su dokazi. Čim postavi-

te to pitanje, tvrdnja pada u vodu. Morate, međutim, biti voljni zauzeti poziciju kritičkog propitivanja prema svemu što vam se nudi. Obrazovni sustav i čitav medijski sustav imaju, dakako, posve drukčiji cilj. Uče vas da budete pasivni, poslušni sljednik. Ne uspijete li se osloboditi tih navika, vrlo je vjerojatno da ćete postati žrtvom propagande. Moram reći da ih se zapravo nije teško osloboditi.

Reagan je 1. svibnja 1985. godine zbog Nikaragve proglasio stanje pripravnosti u Sjedinjenim Državama, jer je ta zemlja - svega dva sata vožnje udaljena od Harlingena u Teksasu - odlučila zaposjesti čitavu polutku. Promotrite li tu Izvršnu zapovijed, koja se svake godine obnavljala kako bi se steklo potporu za rat u Nikaragvi, vidjet ćete da ima gotovo isti sadržaj kao deklaracija kongresa o Iraku iz 2002.¹³ Jedina razlika je u tome što je Nikaragva zamijenjena Irakom. Koliko je kritičke inteligencije potrebno da bi se utvrdilo predstavlja li Nikaragva prijetnju Sjedinjenim Državama? Još jednom ističem kako ljudi iz ostatka svijeta sve to s čuđom promatraju i ništa im nije jasno. Tijekom 1980-ih, turistička industrija u Europi svakih nekoliko godina doživjela bi snažan pad jer bi se Amerikanci uplašili medijskih izvješća o terorizmu i odlučili ne ići u Europu jer ih tamo čeka neki Arap koji će ih pokušati ubiti. Europljani ne znaju što bi o tome mislili. Kako se neka zemlja može toliko bojati nečega nepostojećeg da njezini stanovnici od straha ne žele putovati u Europu?

To se upravo ponavlja.

Da, ponavlja se. No kao odgovor na pitanje "Kako to izbjeći", mogu samo reći da rabite svoju prirodenu inteligenciju. Ne postoje neke posebne tehnike. Samo budite voljni zdravim razumom i skeptičkom inteligencijom propitivati ono što vam se nu-

di. Čitajte ono što vam se predstavlja na jednak način kako biste čitali iračku propagandu. Jesu li vam potrebne neke posebne tehnike da biste došli do zaključka kako iračkome ministru informacija ne treba vjerovati? Sebe promatrajte na isti način. Budete li voljni na sebe primijeniti jednaka mjerila kojima vrednujete druge, učinit ćete puno. Nakon toga je sve jednostavno.

Jedna od novih leksičkih konstrukcija koju bih volio da prokomentirate jest "prekaljeni novinar".

Nijedan ozbiljni novinar ne bi trebao prihvatiti etiketu "prekaljeni". Reći "Ja sam prekaljeni novinar" znači reći "ja sam vladin propagandist". Novinari su, međutim, prihvatili termin. S obzirom da je sve što mi činimo automatski ispravno i pravedno, prekaljeni američki novinari nužno su objektivni.

Pitanje prekaljenih novinara izbilo je u prvi plan sa slučajem Petera Arnetta. Peter Arnett iskusni je, ugledni novinar koji je u karijeri ostvario puno vrijednih dosega. Danas ga, međutim, preziru zato što je dao intervju iračkoj televiziji.¹⁴ Je li itko ikada osuđen zato što je dao intervju američkoj televiziji? Ne, to je hvalevrijedan čin. Davanje intervju a američkoj televiziji za neovisnog novinara nije različito od intervju a iračkoj televiziji. Štoviše, to je još gore, jer situacija nije simetrična. Sjedinjene Države napale su Irak. To je nedvojbeno čin agresije i istinski ratni zločin. Riječ je o zločinu zbog kojeg su nacisti u Nürnbergu osuđeni na vješanje - o činu agresije. Sve ostalo je sporedno. Takav zaključak dodatno potvrđuje činjenica da američka opravdanja za napad nisu ništa više uvjerljiva od Hitlerovih. U svakom slučaju, uspostavljanje simetrije između spomenutih intervju a uto-liko je pogrešno, ali ostavimo to po strani. Ne postoji bitna razlika u tome daje li neovisni novinar intervju televiziji napadač-

kih snaga ili televiziji napadnute zemlje; ovdje se to, međutim, smatra izdajom. Arnett se odrekao svog novinarskog integriteta i tako dalje. Sve to baca zapanjujuće svjetlo na američko novinarstvo.

Charles Glass, iskusni dopisnik s Bliskog istoka i jedan od najboljih američkih novinara - koji je upravo zato vrlo rijetko eksponiran - objavio je članak u *London Review of Books* u kojem ističe kako su Sjedinjene Države vjerojatno jedina zemlja u svijetu u kojoj se čovjeka koji brani svoju domovinu od napada može nazvati teroristom.¹⁵ On je u Iraku i s nevjericom promatra razvoj događaja. Svatko tko se uspije udaljiti od Sjedinjenih Država i sustava indoktrinacije koji vlada tom zemljom, s jednakom će nevjericom promatrati zbivanja.

Napad na Afganistan u listopadu 2001. godine potaknuo je stvaranje nekih novih, zanimljivih termina. Jedan termin je sam naziv rata, Obrana slobode, a drugi je "nezakoniti vojnik".

Nakon Drugoga svjetskog rata uspostavljen je relativno novi okvir međunarodnog prava, a među ostalim i Ženevska konvencija. Taj okvir ne uključuje koncepte kao što je "nezakoniti vojnik", u smislu u kojem se taj termin danas rabi. Ta kategorija zapravo potječe iz vremena prije Drugoga svjetskog rata, kada ste u ratu mogli činiti što god ste htjeli. Nakon pojave Ženevske konvencije, koja je donesena kako bi se formalno kriminaliziralo nacističke zločine, situacija se promijenila. Ratnim zarobljenicima dodijeljen je poseban status. No, Bushova se administracija, u suradnji s medijima i sudovima, vraća vremenu u kojem nije postojao međunarodni pravni okvir koji je uređivao postupke vezane uz zločine protiv čovječnosti ili ratne zločine. Washington si je uzeo za pravo ne samo da izvršava agresije diljem

svijeta, nego i da ljude koje bombardira i zarobljava proglasi "nezakonitim vojnicima" lišenim pravne zaštite.

Štoviše, otišli su i korak dalje. Administracija si je osigurala pravo da privodi ljude - uključujući i američke građane - zatvori ih na neograničeno vrijeme bez prava na posjete rodbine ili odvjetnika i, konačno, da ih drži u zatočeništvu bez podizanja optužnice sve dok predsjednik ne odluči da je takozvani "rat protiv terora" završio.¹⁶ To je zastrašujuće. Vlada je prisvojila pravo da ljudima oduzme temeljna građanska prava ako državni odvjetnik samo *posumnja* - ne mora imati nikakve dokaze - da je osoba na neki način uključena u djelovanje koje može biti opasno po Sjedinjene Države.¹⁷ Takvo što možete pronaći samo u totalitarnim državama iz prošlosti.

Zbivanja u bazi Guantánamo predstavljaju, primjerice, jedno od najgorih kršenja temeljnih načela međunarodnoga humanitarnog prava od vremena Drugoga svjetskog rata, odnosno od zločina koji su formalno kriminalizirani kako bi se osudilo nacističke. Čak je i Winston Churchill sredinom Drugoga svjetskog rata osudio zatvaranje ljudi bez optužnice kao najodurniji zločin koji se može naći samo u nacističkim i komunističkim društvima. Valja imati na umu da je sigurnost Britanije tada doista bila ugrožena, što se za Sjedinjene Države danas ne može reći. Churchillova bista svaki dan promatra Georgea Busha. Bush bi mogao razmisliti o njegovim riječima.¹⁸

*Kako komentirate riječi britanskog premijera Tonyja Blaira, izrečene u emisiji Nightline 31. ožujka? Vezano uz napad na Irak, Blair je rekao: "To nije invazija."*¹⁹

Tony Blair je dobar propagandni agent Sjedinjenih Država. Artikuliran je, rečenice su mu stabilne i ljudima se dopada nje-

gov izgled. On drži poziciju koju je Britanija samosvjesno preuzela nakon Drugoga svjetskog rata. Tijekom Drugoga svjetskog rata Britanija je - što potvrđuju brojni međunarodni dokumenti - prihvatila ono što je bilo očito: iako je sama nekoć bila dominantna svjetska sila, bilo je jasno da će nakon Drugoga svjetskog rata Sjedinjene Države preuzeti tu poziciju. Pred Britanijom je bio izbor: biti samo još jedna zemlja ili biti takozvani "mlađi partner" Sjedinjenih Država. Prihvatila je ulogu mlađeg partnera. Od tada nadalje Britanija igra tu ulogu. Iako su je na najsramočnije načine šamarali i ponižavali, Tony Blair tiho sjedi i uporno ističe: "Mi ćemo biti mlađi partner." U "koaliciju" donosimo svoje stoljetno iskustvo u tlačenju i ubijanju stranih naroda. U tome smo doista dobri. Imamo višestoljetno iskustvo u onome što je Lloyd George nazvao "bombardiranje crnčuga".²⁰ Bit ćemo mladi partner, a zauzvrat ćemo možda dobiti neke povlastice. To je uloga Britanije. Doista sramotno.

Nakon izlaganja pred američkom publikom, često vam postavljaju pitanje: "Što trebam učiniti?"

To pitanje postavlja mi isključivo američka publika. U trećem svijetu nitko me to ne pita. Kad odete u Tursku, Kolumbiju ili Brazil, nitko vas ne pita: "Što trebam učiniti?" Oni vam govore što čine. Kad sam gostovao na Svjetskom socijalnom forumu u brazilskom Porto Alegreu, upoznao sam *compesinose* kojima je oduzeta zemlja i nitko od njih nije me pitao što treba učiniti; rekli su mi što čine. Riječ je o siromašnim, potlačenim ljudima koji žive u strašnim uvjetima i ne pada im na pamet da me pitaju što trebaju učiniti. Ljudi takva pitanja postavljaju samo u izrazito povlaštenim kulturama kao što je naša. Otvorene su nam sve mogućnosti i ne suočavamo se s problemima koji muče in-

telektualce u Turskoj ili *compesinose* u Brazilu. Možemo učiniti sve što poželimo. No ljudi su ovdje priučeni da vjeruju kako na svako pitanje postoji jednostavan odgovor, a to jednostavno nije slučaj. Želite li nešto učiniti, morate biti predani svome cilju iz dana u dan. Obrazovni programi, organiziranje, aktivizam. To je način na koji se stvari mijenjaju. Ljudi bi ovdje htjeli čarobni štapić, tako da se već sutra mogu vratiti gledanju televizije. Takav štapić ne postoji.

Tijekom 1960-ih bili ste aktivni, mladi disident koji se protivio američkoj intervenciji u Indokini. Koliko se uloga disidenta izmijenila od tog vremena?

To je doista zanimljivo pitanje. U jutrošnjem *New York Timesu* objavljen je članak u kojemu stoji kako danas antiratni aktivisti više nisu studenti, nego profesori.²¹ Stvari su se izmijenile od vremena kad su studenti bili antiratni aktivisti. Istina je da su do 1970. godine studenti postali antiratni prosvjednici. To se, međutim, dogodilo tek nakon osam godina američkog rata protiv Južnog Vijetnama, koji je do tada zahvatio gotovo čitavu Indokinu i zbrisao čitavu regiju s lica zemlje.

Godine 1962. objavljeno je da američki avioni bombardiraju Južni Vijetnam - nije bilo prosvjeda. Sjedinjene Države rabile su kemijsko naoružanje kako bi uništile usjeve i protjerale milijune ljudi u "strateška naselja" ili, u biti, koncentracijske logore. Sve je to javnost znala, ali prosvjeda nije bilo; gotovo nitko nije htio o tome govoriti. Čak i u liberalnom gradu kao što je Boston, niste mogli održati javne skupove protiv rata jer bi ih studenti, uz potporu medija, vrlo brzo prekinuli. Govornici poput mene morali su oko sebe imati stotine policajaca, ako su željeli izbjeći ozljede. Prosvjedi su se javili tek nakon godina i godina rata.

Do tada je pobijeno nekoliko stotina tisuća ljudi, a Vijetnam je razoren.

Sve je to, međutim, izbrisano iz povijesti jer govori previše o činjenici da su bile potrebne godine i godine mukotrpnog rada velikog broja uglavnom mladih ljudi da bi se izgradio prosvjedni pokret. Izvjestiteljica *New York Timesa* to jednostavno ne može razumjeti. Siguran sam da ona misli i govori upravo ono što su je učili, odnosno da je nekoć postojao antiratni pokret koji više ne postoji. Stvarna povijest ne smije biti priznata. Ljudi ne smiju znati da predano, iskreno djelovanje može dovesti do stvarnih promjena u svijesti i poimanju. To je opasna ideja i zato je izbrisana iz povijesti.

III.

SMJENA REŽIMA

CAMBRIDGE, MASSACHUSETTS (11. RUJNA 2003.)

*S*mjena režima je novi termin u leksikonu, ali Sjedinjene Države su iskusne u smjenama režima. Ove godine navršava se nekoliko godišnjica. Danas je trideseta godišnjica vojnog udara u Čileu kojeg su poduprle Sjedinjene Države, a 25. listopada bit će dvadeset godina od američke invazije na Granadu. No, posebice mislim na smjenu režima u Iranu prije pedeset godina, u kolovozu 1953., u kojoj je svrgnuta konzervativna parlamentarna demokracija predvođena Muhamedom Mosadekom i vraćen šah, koji je vladao idućih dvadeset i pet godina.

U Iranu je riječ bila o tome da je konzervativna nacionalistička parlamentarna vlada pokušavala vratiti vlastite naftne izvore. Ovi su bili pod upravom britanske tvrtke - prvotno anglo-perzijske, a potom takozvane anglo-iranske - koja je sklopila ugovore s vladarima Irana, a zapravo je riječ o čistoj ucjeni i pljački. Ugovori nisu Irancima ostavljali ništa, a Britanci su uživali u zgrtanju novca.

Mosadek je dugotrajno kritizirao tu podčinjenost imperijalnoj politici. Javni nemiri prisilili su šaha da postavi Mosadeka za premijera, a on se upustio u nacionalizaciju industrije, što je

bilo vrlo razumno. Britanci su potpuno poludjeli. Odbili su kompromise, poput onih na koje su Sjedinjene Države pristale u Saudijskoj Arabiji. Htjeli su nastaviti potpunu pljačku Iranaca, što je dovelo do silne javne pobune u prilog nacionalizaciji.

Iran je imao dugu demokratsku tradiciju, koja je uključivala parlament - madlis, što šah nije mogao ukinuti. Na kraju je združeni britansko-američki udar uspio svrgnuti Mosadeka i vratiti šaha na vlast, što je najavilo dvadeset i pet godina terora, zvjerstava i nasilja, koji su na kraju doveli do revolucije 1979. i protjerivanja šaha.

Usputni ishod udara iz 1953. bio je da su Sjedinjene Države preuzele otprilike 40 posto britanskog udjela u iranskoj nafti. To nije bio cilj pothvata nego se dogodilo uslijed normalnog razvoja događaja, ali je svakako riječ o dijelu općeg potiskivanja britanske moći od strane Sjedinjenih Država u toj regiji, a zapravo i diljem svijeta. U uvodniku *New York Timesa* ispisana je pohvala udaru, pa je rečeno: "Nerazvijene zemlje koje posjeduju bogate resurse sada su dobile jasnu pouku o tome koliku će cijenu platiti neka od njih, poludi li zbog fanatičnog nacionalizma."¹ Neki drugi Mosadek drugdje u svijetu trebao bi dobro razmisliti prije nego što pokuša steći upravu nad vlastitim resursima, koji su naravno naši, a ne njihovi.

Vaša tvrdnja posve je ispravna. Smjena režima je normalna politika. Ako se vratite do Kennedyjeve i Johnsonove administracije, vidjet ćete da je to bilo razdoblje pomahnitale želje za smjenom kubanskog režima. Za domaću uporabu obrazloženje je pronađeno u procjeni obavještajne službe prema kojoj i samo postojanje Castrova režima "predstavlja trajnu prijetnju Sjedinjenim Državama i negaciju naše politike na ovoj hemisferi koja traje već stoljeće i pol", odnosno Monroeove doktrine.² Ku-

bu je, dakle, trebalo srušiti kampanjom zastrašivanja i gospodarskog rata na širokom planu. Ta je teroristička kampanja gotovo dovela svijet do termonuklearnog rata, koji je bio vrlo blizu.

Odmah nakon Prvoga svjetskog rata, Britanci su zamijenili Turke u vladanju Irakom. Okupirali su zemlju i suočili se, prema jednom izvoru, s "antiimperijalističkim komešanjem od samoga početka". Revolt je "postao sveprisutan". Britanci su smatrali da je mudro postaviti "arapsku fasadu", kako je to nazvao ministar vanjskih poslova Lord Curzon, pri čemu će "pod britanskim vodstvom biti vlast i administracija kojom će upravljati, koliko god to bude moguće, domaći Muslimani i Arapi".³ To se može izravno preslikati na današnji Irak, kojim vlada savjet od dvadeset i pet osoba postavljenih od strane američkog vice-kralja, L. Paula Bremera III.

Lord Curzon tada je bio vrlo pošten. Irak je trebao imati arapsku fasadu. Britanska vlast trebala se skrivati iza "vela" takvih "konstitutivnih fikcija kao što su protektorat, sfera utjecaja, tamponska država i slično".⁴ Na takav način Britanija je upravljala čitavom regijom, a zapravo i čitavim carstvom. Zamisao je da postoje nezavisne države sa slabim vladama koje se moraju oslanjati na imperijalnu silu da bi preživjele. One mogu oguliti stanovništvo ako hoće i to je u redu. Ali pritom moraju osigurati fasadu iza koje može vladati stvarna vlast. To je standardni imperijalizam.

Za to je moguće pronaći mnoštvo primjera. Trenutna okupacija Iraka je jedan od njih. U *New York Timesu* prošlog svibnja objavljena je izvrsna organizacijska shema, odmah nakon što je postavljen Bremer.⁵ Nažalost, ona nije elektronski arhivirana pa je možete pogledati ili u tiskanom obliku, ili na mikrofilmu, a

predstavlja standardnu organizacijsku shemu od nekih sedamnaest kućica. Osoba na vrhu je Paul Bremer, koji odgovara Pentagonu. Ispod njega se nalaze razni generali i diplomati, svi su Amerikanci ili Britanci, a njihove su nadležnosti i položaj navedeni podebljanim slovima. Na samom dnu se nalazi sedamnaesta kućica koja je upola manja od ostalih, slova nisu podebljana i nisu navedene nadležnosti. U toj kućici piše: "Irački savjetnici". To je izraz onoga o čemu je ovdje riječ - to je fasada. Lord Curzon bi to smatrao posve normalnim.

Premda me to iznenađuje, rekao bih da okupacija ne uspijeva. Potreban je poseban talent da se u tome zakaže. Prije svega, vojne okupacije gotovo uvijek uspijevaju. Uz krajnju primjenu surovosti, nacisti su u okupiranoj Europi imali vrlo malo problema u upravljanju zemljama pod njihovom vlašću. Svaka je zemlja imala fasadu kolaboracionista koji su održavali red i držali stanovništvo u pokornosti. Da nacisti nisu bili slomljeni nadmoćnom silom izvana, mogli su bez problema nastaviti upravljati okupiranom Europom. Rusi, koji su također bili vrlo surovi, imali su malo problema u upravljanju Istočnom Europom iza fasada.

Osim toga, Irak je neobično jednostavan slučaj. Riječ je o zemlji koja je pregažena desetljećem pogubnih sankcija koje su ubile stotine tisuća ljudi i ostavile čitavu zemlju u dronjcima, opustošenu ratovima i pod vlašću surovog tiranina. Pomisao da vojna okupacija pod tim okolnostima ne može uspjeti, a osobito bez pomoći izvana u gušenju ustanka, jednostavno je nezamisliva. Kad bi ovdje na stepenicama MIT-a sakupili nekoliko ljudi, vjerojatno bi smislili način kako pokrenuti električnu mrežu, ali američka okupacijska vlast to nije u stanju. Okupacija Iraka pokazala se kao zaprepašćujući neuspjeh. Početni plan upra-

ve koji je prikazan na onoj organizacijskoj shemi nevjerojatno nalikuje na nešto što neće uspjeti. To je razlog zbog kojeg sada slušamo sve te priče o povlačenju i nastojanju da se vrate Ujedinjeni narodi i preuzmu na sebe dio cijene. Za mene je to vrlo iznenađujuće. Mislio sam da će sve biti obična šetnja.

Jawaharlal Nehru, jedan od vođa otpora britanskoj vlasti u Indiji, primijetio je da je ideologija britanske vlasti u Indiji bila "ona o narodu gospodara i Vladarskoj rasi", što je ideja "urođena imperijalizmu". Ove rasističke ideje "proglašene su nedvosmislenim jezikom onih na vlasti", a "Indijci kao osobe bili su izvrgnuti uvredama, ponižavanju i prijeziru".⁶ Je li rasizam "urođen" imperijalizmu?

Valja podsjetiti da je Nehru bio anglofil. Ali čak i za Nehrua, koji je pripadao elitnim indijskim gornjim slojevima i po ophođenju i stilu bio poput Britanca, ponižavanje i degradiranje bilo je teško podnositi. Nehru je u pravu. Rasizam je urođen imperijalnoj vlasti, gotovo bez iznimke. Mislim da ja ta psihologija posve jasna. Kad držimo čizmu na nečijem vratu, ne možemo tek reći: "Činimo to zato što smo surovi." Moramo reći: "Činimo to zato jer oni to zaslužuju. To je za njihovo dobro. Zato moramo to činiti." Oni su "zločesta djeca" koju treba dovesti u red.⁷ Filipinci su prikazani na isti način. Ista stvar godinama se događa na okupiranom teritoriju Palestine. Jedan od najgorih vidova izraelske okupacije bilo je ponižavanje i degradiranje Palestinaca u svakom trenutku. To je inherentno obilježje odnosa dominacije.

Što je sa žudnjom za resursima?

Taj je činitelj trajno prisutan u dominaciji, ali nije uvijek jedini. Britanci, primjerice, nisu željeli kontrolirati Palestinu zbog

njezinih resursa, nego zbog geostrateškog položaja. Žudnji za dominacijom i kontrolom pridonose brojni činitelji, ali je nagon za resursima vrlo uobičajen. Uzmite za primjer Američko preuzimanje Teksasa i gotovo polovine Meksika prije nekih 150 godina. Taj se događaj u pravilu ne naziva ratom za resurse, iako je bio upravo to. Osvrnimo se na jacksonovske demokrate, kao što su James K. Polk i ostali iz toga vremena. Oni su željeli isto ono za što je Saddam Hussein optužen kada je 1990. pokrenuo invaziju na Kuvajt, kako bi stekao monopol nad glavnim svjetskim resursom. Jedina razlika je u tome što je tada to bio pamuk, ali se o tome ne govori posve otvoreno. Pamuk je pokretao industrijsku revoluciju jednako kao što nafta danas pokreće industrijski svijet. Jedan od ciljeva preuzimanja tih područja u ono vrijeme, a osobito Teksasa, bio je da se Sjedinjenim Državama osigura monopol nad pamukom, što bi pak Britaniju bacilo na koljena, jer bismo mi tada kontrolirali resurs koji je njima značio preživljavanje. Britanija je bila vodeća svjetska industrijska sila, dok su Sjedinjene Države tada bile znatno slabije. Sjetite se da je Britanija tada bila naš veliki neprijatelj, a njezina moćna sila sprečavala je Sjedinjene Države da se prošire na sjeveru u Kanadu i na jug u Kubu. Bio je to, dakle, rat za resurse u punom smislu tog pojma, premda su i drugi činitelji bili u igri. Nije ih teško pronaći. Zauzimanje Zapadne obale od strane Izraela dogodilo se dijelom i zbog vode, premda su razlozi znatno dalekosežniji.

Zašto su Sjedinjene Države napale Irak, koji nije predstavljao opasnost, a ne Sjevernu Koreju koja ima znatno razvijeniji vojni i nuklearni program?

Irak je bio posve nemoćan, dok Sjeverna Koreja ima sredstvo odvrćanja, a to je nuklearno oružje. Ima i vrlo snažno topniš-

tvo uz demilitarizirano područje, koje može dosegnuti Seul - glavni grad Južne Koreje - a možda i desetke tisuća američkih snaga na granici. Sjeverna Koreja ima sredstvo odvrćanja, osim ako Pentagon ne pronađe neki način da onesposobi topništvo pomoću precizno navođenog oružja. Irak nije imao ništa. Bushova administracija savršeno je dobro znala da je Irak nemoćan. U trenutku invazije vjerojatno se znalo gdje je svaki džepni nožić u svakom kutku Iraka.

No bez obzira na to, Sjeverna Koreja izrazito zabrinjava Sjedinjene Države, ponajviše zbog svojega položaja u Sjeveroistočnoj Aziji. Područje Sjeveroistočne Azije najdinamičnija je gospodarska regija na svijetu. Tamo su dva glavna industrijska društva, Japan i Južna Koreja, a Kina sve više postaje industrijsko društvo. Ona ima goleme resurse. Sibir ima sve vrste resursa, uključujući naftu. Uzete zajedno, zemlje Sjeveroistočne Azije imaju gotovo trećinu svjetskoga BNP-a, što je puno više od Sjedinjenih Država, te oko polovice ukupne svjetske razmjene. Rast je veoma brz, znatno brži nego u ostalim regijama, uključujući i Sjedinjene Države.⁸ Trgovina unutar ovih zemalja neprestano raste, kao i povezivanje sa zemljama Jugoistočne Azije, te ih se ponekad naziva ASEAN plus tri: zemlje udruge južnoazijskih zemalja, plus Kina, Japan i Južna Koreja. Neki od cjevovoda koji se grade od ležišta nafte do industrijskih središta prirodno bi trebali voditi prema Južnoj Koreji, što znači upravo preko Sjeverne Koreje. Kada bi se transsibirska željeznica produžila, što se svakako planira, ona bi vjerojatno također išla pravcem kroz Sjevernu i Južnu Koreju. Sjeverna Koreja stoga zauzima važan strateški položaj u tom području.

Sjedinjene Države nisu osobito sretne zbog gospodarske integracije Sjeveroistočne Azije, kao što je na vrlo sličan način odu-

vijek s nelagodom gledala na Europsku integraciju. Uvijek je bilo razloga za zabrinutost. Velik dio političkih planova od Drugoga svjetskog rata naovamo, odražava zabrinutost da bi Europa mogla krenuti nezavisnim pravcem i da bi mogla postati takozvana "treća sila". U tome je zapravo velik dio svrhe NATO-a. Ista pitanja danas iskrsavaju oko Sjeveroistočne Azije. U svijetu danas postoje tri glavna gospodarska središta: Sjeverna Amerika, Sjeveroistočna Azija i Europa. U jednoj dimenziji, i to vojnoj, Sjedinjene Države predstavljaju klasu za sebe - ali ne u ostalima.

Zbigniew Brzezinski, savjetnik Jimmyja Cartera za nacionalnu sigurnost, tvrdi da su "tri velika imperativa američke imperijalne geostrategije: spriječiti povezivanje između vazala i održavati njihovu sigurnosnu ovisnost; osiguravati da podložnici budu popustljivi i zaštićeni; spriječiti ujedinjenje barbara".⁹

To je sasvim iskreno, i u biti korektno. Lord Curzon bio bi zadovoljan. U teoriji međunarodnih odnosa to se naziva "realizmom". Ostale sile treba sprječavati da se udruže i suprotstave sili hegmona. Dio kritike konzervativnih stručnjaka za međunarodne odnose, poput Samuela Huntingtona i Roberta Jervisa, posljedica je spoznaje da američka politika stvara situaciju u kojoj velik dio zemalja svijeta smatra da su Sjedinjene Države "huliganska država", što predstavlja prijetnju njihovom postojanju, te bi moglo dovesti do stvaranja koalicije protiv američke hegemonije. Podsjećam da se to zbivalo u Clintonovo doba, odnosno prije no što je Bushova administracija uvela Strategiju nacionalne sigurnosti.

U ogledu iz 1919. godine pod naslovom "Sociologija imperijalizma", austrijski gospodarstvenik Joseph Schumpeter je napi-

sao: "Ne postoji nijedan kutak svijeta nad kojim nije proglašena ugroženost nekog interesa ili je on već napadnut. Ako interes nije bio rimski, bio je rimskih saveznika. A ako Rim nije imao saveznika, tada bi bili izmišljeni. Ako je bilo nemoguće izmisliti takav interes, na dnevni red je dolazila uvreda nacionalne časti. Bitka je uvijek bila zakrbuljena aurom legalnosti. Rim je uvijek bio napadan od zlobnih susjeda i uvijek se borio za neophodan životni prostor. Čitav svijet bio je krcat gomilama neprijatelja pa je očita dužnost Rima bilo bdijenje nad njihovim nedvojbeno agresivnim namjerama."¹⁰

Mjesečnik *Review* prenio je taj navod u nedavnom izdanju i to u uvodnom članku koji govorio o Bushovoj Strategiji nacionalne sigurnosti, što je bilo posve primjereno.¹¹ Treba samo zamijeniti riječ Rim riječju Washington. Jedan od uobičajenih argumenata za kretanje u rat ovih je dana takozvano "održavanje kredibiliteta". U nekim slučajevima ugrožen je kredibilitet, a ne resursi. Uzmimo, primjerice, bombardiranje Srbije 1999. godine, opet za vrijeme Clintona. Koji je bio njegov cilj? Prema uobičajenom objašnjenju, Sjedinjene Države intervenirale su da bi spriječile etničko čišćenje. No, da bi to objašnjenje dobilo smisao, potrebno je obrnuti kronologiju. Nedvojbeno je da je najgore etničko čišćenje uslijedilo nakon bombardiranja i da je, što više, bilo predviđeno kao njegova posljedica. To, dakle, ne može biti razlog. Pa što onda jest razlog? Clinton i Blair tada su izjavili - što je kasnije i priznato - da je cilj bombardiranja bio održavanje kredibiliteta. Trebalo je jasno dati do znanja tko je gazda. Srbija je prkosila naredbama gazde, a to se nikome ne može dopustiti. Poput Iraka, Srbija je bila nemoćna, dakle nije postojao nikakav rizik. Moglo se, stoga, bez problema reći kako je intervencija pokrenuta samo zbog humanitarnih razloga.

Ta bi logika trebala biti poznata svakome tko gleda televizijske serije o mafiji. Kum se mora pobrinuti da ljudi shvate tko je gazda. Njemu se ne proturječi. On šalje nasilnike da nekome polome kosti ne zato što želi njegove resurse, nego zato što mu se netko suprotstavio. Castrovo je uspješno prkošenje Sjedinjenim Državama učinilo nužnim provođenje terorističkih akcija koje su trebale dovesti do smjene režima. Gospodaru se ne prkosi i svatko to treba znati. Kad bi se proširila glasina da prkošenje gospodaru može uspjeti, on bi se našao u nezgodnoj situaciji.

*Povjesničar William Appleman Williams u svojoj knjizi Imperij kao način života piše: "Sasvim jednostavno, Amerikanci su u dvadesetom stoljeću voljeli imperij iz istih razloga iz kojih su ga njihovi preci voljeli u osamnaestom i devetnaestom stoljeću. On ih je iznova opskrbljivao mogućnostima, bogatstvom i ostalim koristima i zadovoljstvima, uključujući i psihološki osjećaj blagostanja i moći."*¹² Što mislite o ovoj analizi?

Williamsovi su komentari djelomice točni, ali sjetimo se da Sjedinjene Države nisu bile imperij u europskom stilu. Engleski doseljenici u Sjedinjenim Državama nisu stvorili fasadu domaćega stanovništva iza koje bi krili svoju vlast, kao što su to Britanci učinili u Indiji. Oni su najvećim dijelom likvidirali domaće stanovništvo - istrijebili ga, prema riječima Utemeljitelja. To se smatralo nečim posve opravdanim. Sjedinjene Države utoliko su prije nastale kao neka vrsta naseljeničke, a ne imperijalne države.

Tijekom kasnijeg teritorijalnog širenja - barem do Drugoga svjetskog rata - nastavljao se uglavnom isti obrazac. Sjetimo se Meksika, koji je velikim dijelom zaposjednut 1840-ih ili Havaja, koji su ukradeni silom i prijevarom 1898. godine. U oba slu-

čaja domaće stanovništvo nije bilo kolonizirano nego uglavnom protjerano. Ali ne potpuno protjerano. Urođenici su još tamo, no oni su u biti zaposjednuti.

Isto vrijedi i za tradicionalne imperije, poput Britanskog. Ni je posve jasno što je stanovništvo Britanije njime dobilo. Ta je tema vrlo teška za proučavanje, no bilo je nekoliko pokušaja. Kako se i pristoji, opći je zaključak da su dobitci i gubitci prilično izjednačeni. Imperiji su skupa. Upravljanje Irakom nije jeftino i netko mora platiti. Netko plaća korporacije koje su uništile Irak i one koje ga ponovno izgrađuju. U oba slučaja plaćaju američki porezni obveznici. Riječ je o darovima američkih poreznih obveznika američkim korporacijama.

Ne razumijem. Kako su korporacije poput Halliburtona i Bechtela pridonijele razaranju Iraka?

Tko plaća Halliburton i Bechtel? Američki porezni obveznici. Isti porezni obveznici financiraju i vojno-korporacijski sustav tehnoloških kompanija i proizvođača oružja kojim je bombardiran Irak. Dakle, najprije razorite Irak, a zatim ga ponovno izgrađujete. To je prijenos bogatstva od običnog stanovništva na uske dijelove stanovništva. Čak i znameniti Marshallov plan ima uglavnom istu podlogu. O planu se sada govori kao o nezamislivoj dobrostivosti. Ali čijoj dobrostivosti? Dobrostivosti američkih poreznih obveznika. Od 13 milijardi dolara Marshallova plana, oko 2 milijarde otišle su izravno američkim naftnim tvrtkama.¹³ Bio je to dio nastojanja da se gospodarstvo Europe preusmjeri od ugljena k nafti i da se europske zemlje učine ovisnijima o Sjedinjenim Državama. Europa je imala mnogo ugljena, ali nije imala nafte. Dakle, to su bile dvije od trinaest milijardi. Ako promotrite ostatak pomoći, vidjet ćete da je vrlo malo nov-

ca otišlo iz Sjedinjenih Država. On je samo premješten iz jednog džepa u drugi. Pomoć od Marshallova plana Francuskoj približno je pokrila trošak Francuskog nastojanja da ponovno zauzme Indokinu. Dakle, američki porezni obveznici nisu plaćali za obnovu Francuske, nego su plaćali da Francuzi kupe američko oružje kako bi slomili Indokineze. Oni su također plaćali Nizozemskoj da slomi pokret za neovisnost u Indoneziji.

Vratimo se Britanskom carstvu. Troškovi koje su Britanski stanovnici snosili bili su otprilike podjednaki s koristima, ali onima koji su upravljali Istočnom Indijskom Tvrtkom imperij je donosio fantastična bogatstva. Za britanske vojnike koji su umirali negdje u divljini, cijena je bila vrlo visoka. U velikoj mjeri, to je način na koji djeluje carstvo. Unutarnji klasni rat je značajan element carstva.

Relativno je lako izmjeriti cijenu u životima, broju ubijenih vojnika i utrošenom novcu. Može li se izmjeriti moralni rasap? Može li se o njemu uopće govoriti?

Ne može ga se mjeriti, ali je on vrlo stvaran i znatan. To je dijelom i razlog iz kojega je imperijalni sustav - ili bilo koji sustav dominacije, čak i patrijarhalna obitelj - uvijek zaodjenut plaštom dobrohotnosti. Vratimo se opet rasizmu. Zašto je bitno da se uvijek predstavljate kao da na neki način djelujete u korist ljudi koje gazite? Jer bi se inače suočili s moralnim rasapom. Moramo biti poštteni i priznati da su ljudski odnosi često takvi. Imperijalni sustavi takvi su gotovo u pravilu. Teško je pronaći imperijalni sustav u kojem intelektualna klasa nije hvalila vlastitu dobrohotnost. Hitlerovo komadanje Čehoslovačke pratila je predivna retorika o donošenju mira među sukobljene etničke grupe, čime će se svima njima osigurati da mirno žive u sretnom

zajedništvu pod dobrohotnim njemačkim nadzorom. Morali bi se doista potruditi da pronađemo iznimku od toga pravila. A ono naravno vrijedi i za Sjedinjene Države.

*Pridodate li ispred riječi imperijalizam pojam "američki", u pravilu će vas opisati kao nekoga tko pripada krajnjem rubu ljevice. Ipak, tijekom nekoliko posljednjih godina nešto se izmijenilo. Tako je, primjerice, Michael Ignatieff, direktor Can Centera pri harvardskoj Kennedy School of Government, napisao u članku za naslovnicu New York Timesa da "američki imperij nije poput imperija iz prošlih vremena, sazdanih na kolonijama, osvajanjima i radu bijeloga čovjeka... Imperij dvadesetoga stoljeća novi je izum u analima političke znanosti, jedan laki imperij, globalna hegemonija čija su obilježja slobodno tržište, ljudska prava i demokracija, a nameće ih najstrašnija vojna sila koju je svijet ikada poznao."*¹⁴

Naravno. Zagovornici bilo koje imperijalne sile rekli bi isto. Tako se, primjerice, možete vratiti i do Johna Stuarta Milla, jednoga od najizvršnijih zapadnih intelektualaca. On je branio Britansko carstvo vrlo sličnim riječima. Mill je napisao klasični ogled o humanitarnoj intervenciji.¹⁵ Svatko tko je studirao pravo zasigurno ga je proučavao. On tvrdi da je Britanija jedinstvena u svijetu. Ona je drugačija od bilo koje zemlje u povijesti. Ostale zemlje imale su vrlo niske motive, išle za dobiti i tome slično, dok Britanci djeluju samo na korist drugih. Njihovi su motivi toliko čisti da ih Europljani jednostavno ne razumiju. Oni nas kleveću i pokušavaju pronaći niske motive iza naših dobrohotnih akcija. Ali sve što činimo je na korist urođenika, barbara. Želimo im donijeti otvorena tržišta, poštenu upravu, slobodu i svakovrsne divne stvari. Iznenaden sam da Ignatieff nije svjestan da samo ponavlja vrlo poznatu retoriku.

Vrijeme u kojem se javljaju Millovi komentari vrlo je zanimljivo. On je ogleđ napisao 1859. godine, nedugo nakon onoga što se britanskom terminologijom naziva "Pobunom Indijana-ca", što znači barbara koji su se usudili podići glave. Indijanci su digli pobunu protiv britanske vlasti, a Britanci su je srušili krajnje nasilno i surovo. Mill je zasigurno bio upoznat s time, jer je sve bilo objavljeno u tisku. Staromodni konzervativci poput Richarda Cobdena oštro su osudili britansko gušenje pobune, vrlo slično kao što senator Robert Byrd danas osuđuje invaziju na Irak. Pravi konzervativci drugačiji su od onih koji sebe nazivaju konzervativcima. Mill je, međutim, usred gušenja pobune pisao o Britaniji kao o anđeoskoj sili.

Ljudi vjeruju u racionalizacije. Kada provjerite interne zapise, vidite da političari često međusobno razgovaraju na isti način kako govore i u javnosti. Na primjer, sada se objavljuju mnogi dokumenti iz sovjetskih arhiva budući da se, kao i sve drugo u Rusiji, prodaju najboljem kupcu. Kada pogledate rasprave iz 1940-ih, poslije Drugoga svjetskog rata, vidite da su Andrej Gromiko i ostali sovjetski vođe raspravljali o tome kako trebaju intervenirati da bi zaštitili demokraciju od snaga fašizma, koje su posvuda. Siguran sam da je Gromiko vjerovao u to što govori jednako tako kao što Ignatieff vjeruje u ono što govori.

U članku iz časopisa koji izdaje New York Times, Ignatieff je napisao: "Nova pravila za intervenciju što su ih predložile Sjedinjene Države i kojih se pridržavaju, stala bi na kraj izmišljotini da je Amerika, a ne njezini neprijatelji, huliganska država." Napisali ste knjigu pod naslovom Huliganske države.¹⁶ Jesu li Sjedinjene Države huliganska država?

Zapravo, tu sam frazu posudio od Samuela Huntingtona. U glavnome dnevnom listu establišmenta *Foreign Affairs*, on je napisao da većina svijeta smatra Sjedinjene Države "huliganskom supersilom", te da su one "najveća pojedinačna prijetnja njihovim društvima".¹⁷ Huntington je kritizirao politiku Clintonove administracije, jer navodi ostale zemlje da stvaraju koalicije protiv Sjedinjenih Država. Ako "huligansku državu" definiramo u odnosu na neka načela kao što su: kršenje međunarodnoga prava ili agresija ili zvjerstva ili kršenje ljudskih prava, tada Sjedinjene Države zasigurno ispunjavaju uvjete, kao što je i za očekivati od najmoćnije države svijeta. Isto je vrijedilo i za Britaniju, kao i za Francusku. A intelektualci u svakom od tih imperija napisali su iste vrste smeća kao i ovo navedeno od Ignatieffa. Tako je Francuska provodila "civilizacijsku misiju" kada je njihov vojni ministar kazao da će morati istrijebiti alžirske domoroce. Upravo su nacisti rabili tu retoriku. Ako se spustite na najniže razine izopačenosti, naći ćete iskaze istovrsnih osjećaja. Retorika koja je pratila japanske fašiste dok su osvajali Kinu i vršili golemu zvjerstva kao što je masakr u Nankingu, izmamila bi vam suze na oči. Oni su stvarali "zemaljski raj", u kojemu će narodi Azije moći raditi zajedno. Japan bi ih "štitio od komunističkih bandita" i žrtvovao se za njihovo dobro kako bi svi uživali u miru i napretku.¹⁸ Ponovno izražavam iznenađenje što uvodničar u *New York Timesu* ili uvaženi profesor s Harvarda ne uviđaju da je pomalo čudno ponavljati nešto što je mnogo puta iznova rečeno od strane najgorih čudovišta. Zašto bi to bilo drugačije ovaj put?

Napomenimo usput da je jedna od najvećih prednosti statusa uglednog intelektualca ta da nikada ne morate iznijeti nijedan dokaz za ono što kažete. Kada čitate te članke, pokušajte prona-

ći neki dokaz koji bi potkrijepio zaključke. Kako bi se iskazalo krajnje poštovanje, treba shvatiti da je pomalo apsurdno čak i pitati za dokaze kada je riječ o upućivanju pohvala onima koji posjeduju moć. To se podrazumijeva. Naravno je da su oni veličanstveni. Traženje dokaza za to bilo bi kao da tražite dokaz za aritmetičke istine. Bilo bi to kao da ste napisali dva plus dva je četiri, a netko onda kaže: "Gdje vam je dokaz za to?" Dokaza, stoga, nikad nema.

Talijanski socijalist Antonio Gramsci napisao je: "Glavna prepreka promjenama je to što vladajuće snage reproduciraju elemente ideologije hegemonizma. Važna je i hitna zadaća da se razrade alternationa tumačenja stvarnosti."¹⁹ Kako netko može razraditi "alternationa tumačenja stvarnosti"?

Duboko poštujem Gramscija, ah mislim da je potrebno parafrazirati taj komentar, naime, samo reći istinu. Umjesto da se obnavlja ideološki fanatizam, treba ga razmontirati, pokušati pronaći istinu i tada reći istinu. To je nešto što svatko od nas može učiniti. Imajte na umu da su intelektualci i sami usvojili predrasudu da su oni ljudi koji stvari moraju predstaviti kao nešto vrlo složeno. Zbog čega bi inače bili potrebni? Valja se, međutim, zapitati što je to zapravo tako složeno? Gramsci je vrlo ugledna osoba, ali uzmite tu izjavu i pokušajte ju prevesti na jednostavan engleski. Koliko je složeno shvatiti istinu ili znati kako djelovati?

IV. AGRESIVNI RATOVI

CAMBRIDGE, MASSACHUSETTS (12. VELJAČE 2004.)

U novom dokumentarnom filmu Magla rata Robert McNamarra iznosi prilično zanimljivo priznanje. On citira generala Curtisa LeMaya, pod čijim je zapovjedništvom bio tijekom bombardiranja i paleža japanskih gradova u Drugome svjetskom ratu, a koji je navodno rekao: "Ako bismo izgubili rat, sudilo bi nam se kao ratnim zločincima." Tada je McNamarra rekao: "Mislim da je to točno... Ali kako nešto može biti nemoralno ako izgubimo, a ne biti nemoralno ako pobijedimo?"¹

Nisam gledao taj film, ali čuo sam da u njemu McNamarra po prvi put opisuje vlastitu ulogu u Drugome svjetskom ratu. Biografski materijali obično ga opisuju kao neku vrstu statističara koji radi negdje u pozadini, ali ispada da je on u stvari imao ulogu planera i tražio načine kako da se Japancima nanese što teži civilni gubici uz najmanju cijenu. Tokio je očito bio izabran za metu jer je bio vrlo gusto napučen i uglavnom izgrađen od drva, pa bi izazivanje požara ubilo bez poteškoća stotinu tisuća ljudi. Sjetimo se da Japan u to vrijeme nije imao zračne obrane. McNamarra, čini se, preuzima odgovornost - ne mogu reći zaslugu - za donošenje te odluke.

Njegova primjedba o vojnim kriminalcima nije točna samo u ovom slučaju, nego i općenito. Telford Taylor, glavni tužitelj na nirnberškom sudu za ratne zločine, istaknuo je da je riječ o suđenju zločinima *post facto*, to jest onima za koje se nije znalo kada su počinjeni.² Tribunal je morao odlučiti što će se smatrati ratnim zločinom, pa je donesena radna definicija koja kaže da je ratni zločin svaki onaj zločin koji su počinili protivnici, a Saveznici nisu. Definicija je jednoznačna, pa je time objašnjeno zašto, primjerice, razorna saveznička bombardiranja Tokija, Dresdena i ostalih civilnih gradskih središta nisu smatrana ratnim zločinom. Američka i britanska zračna sila izvršile su više bombardiranja civilnih gradskih središta nego što su ih izvršili Nijemci. Ciljali su uglavnom područja u kojima je živjela radnička klasa i siromašni civili. No, budući da su Saveznici izveli znatno više bombardiranja gradskih središta nego li sile Osovine, ona su bila isključena iz kategorije ratnih zločina. Isto je načelo primijenjeno i na pojedinačna svjedočenja. Njemački admiral Karl Doenitz, zapovjednik podmornice, pozvao je za svjedočanje obrane američkog zapovjednika podmornice Nimitza, koji je posvjedočio da su Amerikanci činili iste stvari za koje je optužen Doenitz, pa je ovaj bio oslobođen optužbi.

Nirnberški je sud bio barem poluozbiljan. Tokijski je pak bio čista farsa. I neka druga suđenja Japancima bila su naprosto nevjerojatna, kao što je suđenje generalu Tomoyuki Yamashitu, koji je bio optužen i obješen zbog zločina koje su počinili japanski vojnici na Filipinima. Vojnici su formalno bili pod njegovim zapovjedništvom, ali su po završetku rata ostali odsječeni pa on s njima nije mogao komunicirati. Oni su počinili grozna zvjerstva, a on je zbog njih obješen.³ Samo zamislite što bi se dogodilo kad bi se isto načelo općenito primijenilo na zapovjednike čiji su

vojnici, na svoju ruku, počinili zločine. Svi vojni zapovjednici svih aktivnih vojski na svijetu bili bi obješeni, jednako kao i njihovi civilni vode. Ljudi koji obično odobravaju i organiziraju najgore ratne zločine nisu generali nego civili. McNammarino zapažanje utoliko je točno i svima poznato, ali je i preblago.

McNammarin zaključak primjenjiv je i na suđenja za ratne zločine koja se odvijaju danas. Sjetite se što se dogodilo kad se tijekom otprilike trideset sekundi činilo da bi specijalni sud za Jugoslaviju mogao istraživati i NATO-ve zločine. Kanadski i britanski pravници zatražili su da tribunal ispita NATO-ve ratne zločine, kojih je naravno bilo, pa se na trenutak činilo da bi do toga moglo i doći. No, Sjedinjene Države ubrzo su upozorile tribunal da je bolje da ne istražuje zločine koje je počinila Amerika ili njezini saveznici. Zločini su nešto što čine drugi, a mi ne.

Ista logika prisutna je u Bushovoj doktrini. Jedna je od njezinih sastavnica pretpostavka da Sjedinjene Države imaju pravo provoditi napadačke vojne akcije protiv zemalja koje smatraju sigurnosnom prijetnjom, jer posjeduju oružja za masovno uništenje. To je prvi dio doktrine. Mnogi pojedinci iz establišmenta su to kritizirali, ne toliko zbog neslaganja koliko zbog mišljenja da bi zbog drskosti te formulacije Sjedinjene Države mogle biti ugrožene. *Forreign Affairs* je odmah objavio kritički članak u kojem je opisana takozvana "nova imperijalna velika strategija".⁴ Čak je i Clintonova ministrica vanjskih poslova Madeleine Albright posve točno naglasila da - premda je slijedi gotovo svaki predsjednik - takvu doktrinu ne treba javno oglašavati. Ona je u *Forreign Affairs* napisala da je "anticipativna samoobrana nešto što svaki predsjednik potihom drži u pričuvi".⁵ To je nešto što držite u stražnjem džepu i koristite kada želite. Najzanimljiviji je možda komentar Henryja Kissingera, u kojem reagira na značaj-

no obraćanje predsjednika Busha u West Pointu, u kojemu su predstavljeni obrisi Nacionalne sigurnosne strategije. Kissinger je rekao da bi ta "revolucionarna" doktrina u međunarodnim odnosima poderala u komadiće ne samo Povelju Ujedinjenih nacija i međunarodno pravo, nego i čitav sustav međunarodnog reda zasnovan na Vestfalskom miru iz sedamnaestoga stoljeća. Kissinger odobrava doktrinu, premda i nešto dodaje: moramo razumjeti da to ne može biti "univerzalno načelo koje može provoditi svaka nacija".⁶ Ta je doktrina za nas i ni za koga drugoga. Mi ćemo primijeniti silu kada god hoćemo protiv svakoga koga smatramo potencijalnom prijetnjom, pri čemu ćemo to pravo možda prenijeti i na klijentske države, ali ne i na ostale.

Vratimo se na drugi dio Bushove doktrine: "Oni koji štite teroriste krivi su jednako koliko i sami teroristi."⁷ Jednako kao što imamo pravo napasti i uništiti teroriste, imamo pravo napasti i uništiti države koje ih štite. U redu, koje države štite teroriste? Ostavimo postrani one države koje štite predsjednike država; ako bi obuhvatili i njih, rasprava bi smjesta postala apsurdna. Ograničimo se na one skupine i pojedince koji se službeno smatraju teroristima ili subnacionalnim teroristima, kao što su Al-Qa'ida ili Hamas. Koje ih države štite? Upravo sada pred prizivni sud u Miamiju dolazi jedan krajnje važan slučaj, koji se vrlo izravno odnosi na to pitanje, a to je slučaj Kubanske petorice. Nisam pronašao mnogo podataka o tom slučaju. Dopustite mi kratku naznaku. Sjedinjene Države pokrenule su 1959. godine teroristički rat protiv Kube, koji se naglo razmahao u vrijeme Kennedyja s operacijom Mungos i praktički nas doveo do ruba nuklearnog rata. Zvjerstva su doživjela vrhunac vjerojatno krajem 1970-ih. Do tada su se, međutim, Sjedinjene Države ogradile od protuterorističkog rata te, koliko je poznato, nisu iz-

ravno provodile takve akcije. Umjesto toga, Sjedinjene Države štatile su teroriste koji su provodili vrlo ozbiljne napade na Kubi, čime su kršeni i američki i međunarodni zakoni. Teroristički pothvati povremeno su se nastavljali barem do kasnih 1990-ih. Nije potrebno raspravljati o tome je li riječ o teroristima ili ne. FBI i Ministarstvo pravosuđa opisuju ih kao opasne teroriste, pa ćemo ih držati za riječ. Tu je, primjerice, Orlando Bosch, kojega FBI optužuje za brojne ozbiljne terorističke akcije - neke od njih i na tlu Sjedinjenih Država - čovjek koji je u izvješćima Ministarstva pravosuđa opisan kao prijetnja sigurnosti Sjedinjenih Država i koji treba biti protjeran. Boschove djelatnosti uključuju sudjelovanje u uništenju kubanskoga zrakoplova 1976. godine, pri čemu su poginula sedamdeset i tri putnika. George Bush I. je na zahtjev svojega sina Jeba, guvernera Floride, dao Boschu predsjedničku poštedu.⁸ Tako on sretno živi u Miamiju, a mi štittimo osobu koju Ministarstvo pravosuđa smatra opasnim teroristom i prijetnjom nacionalnoj sigurnosti.

Kad je postalo jasno da Sjedinjene Države ne čine ništa da teroriste koje ovdje štittimo spriječi u izvođenju napada, Kuba je odlučila ubaciti agente u terorističke organizacije na Floridu, kako bi prikupljah informacije. Potom je Kuba pozvala agente FBI-ja u Havanu, što je i prihvaćeno. Kuba je 1988. pružila visokim službenicima FBI-ja uvid u tisuće stranica dokumenata i video-zapisa o terorističkim akcijama koje su planirane na Floridi. FBI je, dakako, reagirao i to hapšenjem ubačenih agenata. To su ključne sastavnice slučaja Kubanske petorice: ubačeni agenti, koji su FBI-ju dali podatke o teroristima u Sjedinjenim Državama, bili su uhapšeni. Oni su dospjeli pred sud u Miamiju, a sudac je odbacio zahtjev za promjenom sudišta, što je smiješno. Tužitelj je priznao da u biti nema podloge za optužbu pro-

tiv Kubanaca, ali su oni ipak osuđeni. Uložena je žalba, ali su trojica osuđena na doživotan zatvor, a ostali na dugotrajne kazne, dok je njihovim obiteljima zabranjeno da ih posjećuju.⁹ To je savršen primjer kako država štiti teroriste - i trebao bi postati veliki skandal.

Nije to jedini primjer. Vlada Venezuele traži izručenje dvojice vojnih oficira koji su optuženi za sudjelovanje u bombaškim napadima u Caracasu, pobjegli iz zemlje i zatražili politički azil u Sjedinjenim Državama.¹⁰ Ti oficiri sudjelovali su u vojnom udaru 2002. godine, kojim je u svega nekoliko dana srušena Chavezova vlast. Američka je vlada otvoreno podržala udar, a prema tvrdnjama vjerodostojnih novinara u britanskom tisku, ona ga je i potaknula.¹¹ Kad bi neki vojni oficiri u Sjedinjenim Državama zauzeli Bijelu kuću i preuzeli vlast, bili bi ubrzo smaknuti. Ali vrlo reakcionarni sudovi u Venezueli, koji su još uvijek vezani uz stari režim, odbili su zahtjev vlade za suđenjem oficirima. "Totalitarni" Chavezov režim prihvatio je odluku suda i nije organizirao suđenje. Tako su oni oslobođeni. Sada traže azil u Sjedinjenim Državama i pretpostavljam da će ga i dobiti.

Ili uzmite Emmanuela Constanta. On je odgovoran za ubojstvo četiri, možda i pet tisuća ljudi na Haitiju. On živi sretno u Queensu u New Yorku, budući da Sjedinjene Države odbijaju čak i odgovoriti na zahtjev za izručenjem.¹²

Tko, dakle, štiti teroriste? Ako su države koje štite teroriste prema Bushovoj doktrini terorističke države, što možemo zaključiti? Upravo ono što je Kissinger doista ljubazno rekao: takve su doktrine jednostrane. One nisu zamišljene da budu norme međunarodnoga prava; one Sjedinjenim Državama podaruju pravo uporabe sile i nasilja i zaštite terorista, ali nikome drugom. Za moćne je zločin ono što čine drugi.

Robert Jackson, glavni američki tužitelj u Nürnbergu, rekao je u svom uvodnom govoru da "početak ili pokretanje agresivnog rata sadrži moralne karakteristike najgorih zločina."¹³ Njegov britanski kolega Hartley Shawcross je rekao da su "Nijemci počinili zločin protiv mira... pokrećući agresivni rat i kršeći sporazume".¹⁴ Prema Povelji Ujedinjenih naroda, planiranje i pokretanje agresivnog rata smatra se velikim ratnim zločinom.¹⁵ Zašto nije bilo nikakvih rasprava o vladi Sjedinjenih Država, koja je pokrenula protuzakoniti agresivni rat protiv zemlje koja nije prijetila Sjedinjenim Državama i zašto nitko nije spomenuo moguću opoziv predsjednika Busha?

To se itekako spominjalo. Razne skupine pravnika iz Sjedinjenih Država, ali većinom iz Engleske, Kanade i iz drugih zemalja, traže način da se provede suđenje američkim dužnosnicima za zločin agresije. Treba, međutim, istaknuti da premda je invazija na Irak jasan čin agresije, on nije bez presedana. Što je, primjerice, bila invazija na Vijetnam 1962. godine, kad je Kennedy poslao zračne snage da napadnu Južni Vijetnam i započnu kampanju kemijskog rata s pogubnim posljedicama, protjerujući stanovništvo u koncentracijske logore? Bila je to agresija. Mogli biste reći da je riječ o državi koja nije bila članica Ujedinjenih naroda, ukoliko je to uopće važno, ali je nedvojbeno riječ o agresiji. Ili, što je bila invazija Indonezije na Istočni Timor? Očigledna agresija. Ili izraelska invazija na Libanon, koja je završila ubojstvom dvadeset tisuća ljudi.¹⁶ Obje su te invazije provedene zahvaljujući odlučnoj američkoj podršci, u diplomatskom, vojnom i gospodarskom pogledu. U slučaju Istočnoga Timora bila je uključena i Britanija. A možemo i nastaviti.

Što je na primjer bila invazija na Panamu 1989. godine? Akcija je za cilj imala otmicu razbojnika Manuela Noriege, kojeg se

doduše ne može usporediti sa Saddamom Husseinom, ali je itekako značajan. Tijekom invazije, američki su vojnici prema panamskim izvorima pobili tri tisuće civila.¹⁷ Ne možemo potvrditi tu brojku, jer se kod nas ne istražuju vlastiti zločini. Nitko ne zna točnu brojku, ali u toj invaziji svakako su ubijeni mnogi ljudi, kao i u iračkoj invaziji na Kuvajt, sa približno sličnim brojem žrtava. Sjedinjene Države uložile su veto na rezolucije Vijeća sigurnosti i rezolucije Opće skupštine, koje su osuđivale invaziju.¹⁸ Noriega je uhapšen u Vatikanskom veleposlanstvu i doveden na Floridu, pri čemu je sve to sramotno protuzakonito, da bi potom na smiješnom suđenju bio osuđen za zločine koje je doista počinio, gotovo sve u vrijeme dok ga je plaćala CIA.¹⁹ Ako se Saddam Husseinu ikada bude sudilo, rezultat će biti isti: bit će osuđen za zločine koje su Sjedinjene Države podržale, ali ta temeljna pojedinost neće biti spomenuta.

Kako se međunarodna pravna zajednica nosi s tim? Međunarodni pravni profesionalci imaju složenu zadaću. Manji dio njih govori istinu i ističe kršenje međunarodnoga prava. Većina pak mora konstruirati složene argumente kako bi opravdala zločin agresije. Njihov je posao u biti da posluže kao pravni branitelji državne moći. Njihova su obrazloženja zanimljiva. Najpošteniji od njih, poput Michaela Glennona iz Fletcher School of Law and Diplomacy, naprosto kažu da su međunarodno pravo i Povelja UN-a tek puno "vrućega zraka" i da bi trebali biti uklonjeni jer sprečavaju mogućnost da Sjedinjene Države primijene silu.²⁰

Glennonov stav, koji dijele mnogi zagovornici američke agresije, kao profesorica prava na sveučilištu Yale, Ruth Wedgewood, jest da su akcije poput protuzakonitog bombardiranja Srbije promijenile prirodu prava koje je živa doktrina, živi sustav na-

čela, koji se neprestano preoblikuje pod djelovanjem međunarodne prakse. Je li preoblikovan invazijom Saddama Husseina na Kuvajt? Nije. Je li preoblikovan invazijom Vijetnama na Kambodžu, jednom od nekolicine akcija u suvremenoj povijesti koja bi mogla biti nazvana humanitarnom? Ili invazijom Indije na Istočni Pakistan, kojom su okončana strašna zvjerstva? Nije. Zapravo, te su akcije bile oštro kritizirane. Nijedna od njih nije stvorila nova pravila međunarodnoga prava. Razlog je u tome što smo mi oni koji mijenjaju zakon i nitko drugi.

American Journal of International Law u nedavnom izdanju donosi kompleksan, pametan članak Carstena Stahna pod naslovom "Nametanje kolektivne volje nakon Iraka". Stahn citira Jürgena Habermasa i čitav niz ostalih velikih mislitelja. Njegova se tvrdnja svodi na ovo: kada su Sjedinjene Države napale Irak, one su zapravo postupile prema Povelji UN-a, ukoliko se ona ispravno tumači. Moramo uočiti da postoje dva tumačenja Povelje. Postoji doslovno tumačenje po kojem je primjena sile u međunarodnim odnosima kriminalna, osim pod okolnostima koje se ne odnose na slučaj Iraka, i koje su trivijalne i nezanimljive. A postoji i "zajedničarsko" tumačenje povelje prema kojem je neki čin legitiman ako se njime provodi volja zajednice nacija. Budući da Vijeće sigurnosti nema vojnu moć koja bi provela volju zajednice nacija, ono implicitno prenosi tu ulogu na države koje je imaju, što znači na Sjedinjene Države. Dakle, prema zajedničarskom tumačenju Povelje, Sjedinjene Države su invazijom na Kuvajt ispunile volju međunarodne zajednice. Nevažno je pritom što su 90 posto svjetskog stanovništva i gotovo sve države oštro osudile invaziju. Te nacije samo ne razumiju svoju vlastitu volju. Njihova je stvarna volja bila izražena u rezolucijama Vijeća sigurnosti, prema kojima Irak nije u cijelosti

surađivao i tako dalje. Prema tome, uz profinjeno i kompleksno zajedničarsko tumačenje, Sjedinjene Države su primijenile silu uz suglasnost Vijeća sigurnosti, premda Vijeće sigurnosti to poriče.²¹ To je ono što uglavnom rade akademske struke. Akademici stvaraju kompleksne, profinjene argumente koji su djetinjasto smiješni, ali su zaogrnuti dostatnom dubinom i napomenama i pozivanjem na navodno duboke mislioce, pa je moguće razraditi osnovu koja, u nekom čudnom svemiru, posjeduje neku vrstu uvjerljivosti.

Trenutno se glede Iraka rabi retorika da je zemlja "oslobođena".

Želite li znati je li zemlja oslobođena, upitajte narod. Oni bi trebali odlučivati, a ne intelektualci i političari zemlje koja je izvršila invaziju. Ako je suditi prema anketama koje su proveli Zapadnjaci, Iračani kažu da je zemlja pod okupacijom. Prema jednom od najupečatljivijih rezultata anketa koje sam vidio, Iračani su upitani kojega stranog predsjednika najviše cijene. Odgovor je glasio: Jacquesa Chiraca, francuskog predsjednika, koji je bio simbol oporbe invaziji na Irak. Chirac je dobio puno više glasova od Busha. Jadni Tony Blair je još više zaostao. U nekim drugim anketama, na moje krajnje zaprepaštenje, znatna većina Iračana kaže da američke snage trebaju otići, što je vrlo značajno kada se uzme u obzir koliko su tamo loše sigurnosne prilike.²²

U stvari, pogledate li rezultate anketa vidjet ćete da Iračani pokazuju znatno inteligentnije poimanje Zapada nego što ga imamo mi sami. Vrlo je uobičajeno da žrtve razumiju sustav bolje od ljudi koji drže batinu. Želite li nešto saznati o patrijarhalnoj obitelji, ne pitajte oca, nego pitajte majku; tada ćete možda nešto saznati. Iračani su, primjerice, u jednoj anketi upitani: Što mislite zbog čega su Sjedinjene Države ušle u Irak? Nije uporab-

ljena riječ *invazija*. Našlo se nešto Iračana koji su se složili s predsjednikom Bushom i sa 100 posto Zapadnih komentatora. Njih jedan posto odgovorilo je da je cilj invazije bio uspostaviti demokraciju. Sedamdeset posto je reklo da je cilj bio preuzimanje iračkih resursa i preustroj Srednjeg Istoka - oni su se složili s Richardom Pearlom i Paulom Wolfowitzom. To je bilo daleko najčešće mišljenje. Približno pedeset posto reklo je da Sjedinjene Države žele uvesti demokraciju u Irak, ali ne žele dopustiti da iračka vlast provodi svoju vlastitu politiku bez utjecaja Sjedinjenih Država.²³ Drugim riječima, oni shvaćaju da Sjedinjene Države žele demokraciju ukoliko je same mogu nadzirati. I to je točno. Demokracija je sustav u kojem možeš učiniti što god želiš, sve dok činiš ono što ti se kaže. To bi se ovdje trebalo učiti u osnovnim školama. Sve je to toliko očigledno da je već dosadno ponavljati, ali američki komentatori to ne mogu shvatiti. Iračani pak naizgled to shvaćaju bez ikakvih problema, djelomice i stoga što poznaju vlastitu povijest. Britanci su umjetno stvorili Irak 1920. godine i postavili granice tako da Britanija, a ne Turska, stječe kontrolu nad naftom na sjeveru. Ovisnost Iraka postignuta je tako da je presječen njegov pristup moru. To je smisao britanske kolonije Kuvajta. Tada su Britanci proglasili Irak slobodnom i nezavisnom zemljom, koja sama vodi svoje poslove. Iz britanskih kolonijalnih dokumenata, koji su ranije bili tajni, ali su sada objavljeni, vidi se da su Britanci rekli kako će Irak biti slobodna zemlja, no pod upravom "arapske fasade" iza koje će i dalje vladati Britanci.²⁴ Iračani ne trebaju čitati tajne zapise, jer poznaju svoju povijest. Oni znaju koliko su bili slobodni.

Nadalje, Iračani trebaju tek pogledati ono što se upravo sada događa. Pomalo je zapanjujuće kada vidite kako američki mediji zaobilaze činjenicu da istodobno, dok tako gorljivo zagovara-

ju demokraciju, podjednako pod svaku cijenu nastoje prečuti iračke zahtjeve za izborima. Njih je prilično teško ne uočiti. Iranci ne trebaju čitati *Washington Post* da bi saznali da Sjedinjene Države grade u Bagdadu najveće veleposlanstvo na svijetu ili da Washington ustraje na sporazumu o statusu snaga. Prema njemu, suverena vlada Iraka prepušta Sjedinjenim Državama pravo da u iračkim bazama drži onoliko vojnika koliko želi, u trajanju u kojem to želi.²⁵ Iranci ne trebaju čitati poslovni tisak u Sjedinjenim Državama da bi otkrili da su okupacijske vlasti nametnule gospodarski režim koji niti na trenutak ne bi prihvatila nijedna suverena država i koji posve otvara Irak preuzimanju od stranih korporacija. Oni mogu vidjeti da je nametnuti gospodarski sustav san Bushove administracije. Irački poslovni ljudi čupaju kosu zbog toga, jer znaju da se pod tim uvjetima nikada neće moći natjecati sa ostalim zemljama.²⁶ Najviša porezna stopa u Iraku je sada tek 15 posto, što znači da nema poreza niti ograničenja stranim ulaganjima. Jedini sektor koji je izuzet od potpunoga stranog vlasništva jest nafta, jer to bi bilo suviše upadljivo. No, ako zavirite između redaka, vidjet ćete da Halliburtonovi direktori tumače kako će ih posao koji oni sada obavljaju - uz zgodnu potporu poreznih obveznika - dovesti u položaj da upravljaju iračkim naftnim izvorima u budućnosti.²⁷

Sada se i u nekim matičnim medijima javljaju kritike na račun invazije na Irak.

Doduše, te kritike ne dovode u pitanje temeljne pretpostavke koje stoje iza invazije. Kritičari govore da Sjedinjene Države pokušavaju napraviti pravu stvar, ali da Bush postupa loše. Vratimo se McNamarri. Kad je McNamarra napisao svoju knjigu *Pogled unazad*, primio je velike pohvale od humanističkih golu-

bova.²⁸ Prema njima, mi smo bili rehabilitirani: McNamarra je napokon shvatio da smo cijelo vrijeme bili u pravu. Što je on rekao? Ispričao se Amerikancima što im nije na vrijeme rekao da će ih rat skupo koštati i izrazio iskreno žaljenje zbog toga. Je li se ispričao Vijetnamcima? Nema niti jedne riječi isprike. Mi smo ubili nekoliko milijuna Vijetnamaca i uništili im zemlju. Vijetnama još umiru zbog kemijskog rata kojeg je pokrenuo McNamarra. Ali niti jedna od tih akcija ne zaslužuje ispriku. Pretpostavke koje su stajale iza Vijetnamskog rata u potpunosti su prihvaćene. Mi smo pokušavali obraniti Južni Vijetnam, ali je to bilo preskupo, pa smo morah prestati. Samo unutar tih okvira moguće je iznositi kritike.

Isto vrijedi i kod napada na Irak. Kritičari rata ističu da nam Bush nije rekao istinu o oružjima za masovno uništenje. Pretpostavimo da nam je kazao istinu. Bi li to išta promijenilo? Ili pretpostavimo da je oružje pronađeno. Bi li to išta promijenilo? Ako već tražite oružje za masovno uništenje, možete ga pronaći posvuda. Uzmite, na primjer, Izrael. Upravo sada vlada velika zabrinutost zbog širenja nuklearnog oružja, kao što i treba vladati. Jutros je *New York Times* u uvodnom članku objavio tekst Muhameda El-Baradeija, glavnog direktora Međunarodne agencije za nuklearnu energiju (IAEA), koji počinje napomenom da dolazi do povećanog širenja ovog oružja, što predstavlja krajnje opasnu prijetnju svijetu.²⁹ Da, ono se širi. Zašto? Postoje mnogi razlozi, ali jedan od njih je da Izrael ima stotine komada nuklearnog oružja, kao i kemijskog i biološkog, što nije prijetnja tek samo po sebi, nego također potiče ostale da se opskrbljuju zauzvrat i zbog samoobrane. Govori li uopće itko o tome? Zapravo, general Lee Butler, nekadašnji načelnik Strateške zračne komande, u govoru od prije nekoliko godina spomenuo je taj

problem. Rekao je: "Krajnje je opasno da se u kotlu u kojem ključaju neprijateljstva, a koji nazivamo Srednjim Istokom, jedna nacija naoružava uporno gomilajući nuklearna oružja, možda u stotinama komada, što potiče ostale nacije da učine isto."³⁰ On nije naveo ime države, ali je očigledno mislio na Izrael.

Prije svega nekoliko dana u vodećem je izraelskom dnevniku *Ha'aretz*, a on se ne publicira na engleskom, procurilo nešto vrlo zanimljivo preko neidentificiranog vojnog izvora koji jest nepoznat, ali bi navod trebao biti istražen od svakoga tko se bavi širenjem nuklearnog oružja. Prema tom izvoru, Sjedinjene Države opskrbljuju izraelske zračne snage sa "specijalnim" oružjem (hebr. *himush* "myuhad"), što bi lako mogao biti kodni naziv za nuklearne bojne glave za najsuvremenije američke zrakoplove, koje koristi Izrael.³¹ Možda novinari i komentatori kod nas ne žele raspravljati o toj temi, ali možete se kladiti u sve na svijetu da obavještajna služba Irana čita ta izvješća. Dakle, kako će oni reagirati? Širenjem nuklearnog oružja.

Ako ste zabrinuti zbog zemalja koje posjeduju oružja za masovno uništenje, ne trebate ih tražiti suviše daleko. Same Sjedinjene Države povećavaju njihovo širenje, odbijajući sporazume i sprečavajući bilo kakva nastojanja da se zaustavi militarizacija svemira, radeći na razvoju tzv. "mini-nuklearki", koje su zapravo oružja za masovno uništenje. U svojem je članku El-Baradei ugrađeno rekao da bi trebalo nastojati primijeniti sporazume o ograničavanju širenja materijala za razvoj obogaćenog urana. On, međutim, nije rekao da u svijetu već neko vrijeme postoje takva nastojanja, ali da Bushova administracija u njima ne sudjeluje.

Militarizacija svemira je sama po sebi krajnje ozbiljan problem. Povjerenstva UN-a za razoružanje ne djeluju već godinama.

To seže unazad sve do odbijanja Clintonove administracije da dopusti mjere koje bi spriječile militarizaciju svemira. Kada je u rujnu 2002. uz veliku pompu objavljena Nacionalna sigurnosna strategija, smjesta je stiglo drugo priopćenje, koje nije privuklo nikakvu pozornost, premda je bilo možda još važnije. Komanda zračnih i svemirskih snaga, u čijoj su nadležnosti također i napredna nuklearna oružja svemirske ere, objavila je svoja predviđanja razvoja tijekom sljedećih nekoliko godina, pri čemu je rečeno da će Sjedinjene Države krenuti od "nadzora" nad svemirskim prostorom na "vlasništvo" nad njime.³² Vlasništvo nad svemirom znači da se neće dopustiti mogućnost osporavanja američkog nadzora. Svatko tko to pokuša osporiti, bit će uništen.

Što znači vlasništvo nad svemirom? Taj termin spomenut je u nekim dokumentima na visokoj razini, od čega je nešto procu-rilo, a nešto je objavljeno. Ono znači postavljanje svemirskih platformi sa visoko razornim oružjima, što uključuje nuklearno i lasersko oružje koje može biti trenutno uporabljeno, bez ikakva upozorenja, bilo gdje u svijetu. Ono znači nadzvučne bespilotne letjelice koje će čitav svijet držati pod fotografskim nadzorom, sa najpreciznijim uređajima koji će moći pratiti kretanje vozila u Ankari, ili bilo što od trenutnog interesa, što znači da je cijeli svijet pod nadzorom.³³ Na kraju vjerojatno neće više biti potrebne niti isturene baze, jer će Sjedinjene Države biti u stanju pokrenuti napade sa komandnog mjesta u planinama Colorado ili Montane.

Što mislite, kako će svijet reagirati na to? Rusija i Kina već su reagirale povećanjem vojnih izdvajanja za ofenzivna oružja. Rusija je prebacila svoj raketni sustav upravljanja na aktivaciju u slučaju velike opasnosti, što znači na automatsko uzvraćanje. Ruski program nuklearnih oružja već je bio krajnje opasan, ali

je sada sa narušavanjem komandnog i kontrolnog sustava postao još opasniji.³⁴ Samo kao naznaka o kakvoj je opasnosti riječ, treba spomenuti da smo 1995. godine bili tek nekoliko minuta udaljeni od nuklearnog rata. Ruski je kompjutorski sustav protumačio lansiranje znanstvene rakete u Norveškoj kao početak napada i krenuo je u akciju. Srećom, Boris Jeljcin je opozvao napad.³⁵ Danas su ruski sustavi u znatno lošijem stanju. I Kinezi su također reagirali. Uopće me ne bi iznenadilo kada bi uslijedio kineski let na Mjesec, kao uzvrat na američke planove u svemiru. Bilo bi to upućivanje poruke: "Nećemo vam dopustiti da prisvojite svemir." A to može donijeti velike opasnosti.

U međuvremenu su Sjedinjene Države zauzele mnogo opasniji stav. Više će se novca usmjeriti na tzv. raketnu obranu. Svatko će protumačiti raketni štit kao ofenzivno oružje, koje treba osigurati Sjedinjene Države od uzvratnog napada nakon što udare prve. I svatko zna kako će ostale zemlje odgovoriti, odnosno povećanjem svojih ofenzivnih vojnih mogućnosti. Drugi način odgovora je teror. Riječ je o oružjima koja su dostupna mogućim ciljevima američkoga napada. Mi, drugim riječima, idemo za povećanjem terora, za širenjem nuklearnog oružja i povećanjem prijetnje stanovništvu Sjedinjenih Država. To su posljedice takvih programa i to nije posebna tajna. Zbog čega se oni izrađuju? Zbog kratkoročnih ciljeva. To što oni dugoročno dovode do katastrofa jest problem nekoga drugoga.

Slična se logika primjenjuje i na ostalim područjima. Zabrinutost zbog globalnog zagrijavanja došla je dotle da već i Pentagon provodi istraživanja o ozbiljnosti prijetnje koju će globalno zagrijavanje donijeti kroz dvadeset ili trideset godina.³⁶ Jedna ozbiljna prognoza glasi da bi moglo doći do nagloga skretanja Golske struje, što bi zatim pretvorilo Sjevernu Europu u Labra-

dor ili Grenland, a velike dijelove Sjedinjenih Država u pustinju.³⁷ Podizanje razine mora preplavilo bi Bangladeš i usmrtilo tko zna koliko ljudi. Najplodniji krajevi Pakistana mogli bi postati poput Sahare.³⁸ Učinci svega toga su neopisivi. Poduzimamo li mi išta oko toga? Ne. Nas nije briga, što zapravo znači da planere nije briga. To ne spada u njihov posao. Ako ste menadžer u nekoj korporaciji, nije vas briga što će biti nakon deset godina. Vi si morate osigurati veliki bonus i udjel u dionicama sljedeće godine, a ne za deset godina. O tome vodi brigu netko drugi. Ta fanatična ideologija ugrađena je u strukturu ustanova. Ne možete zbog toga optužiti pojedince, ništa više no što bi mogli optužiti McNamarru što je izradio analizu troškova spram koristi, kako bi se najlakše postigao najveći broj žrtava među japanskim civilima. To je poput onoga što je Hannah Arendt rekla o Adolfu Eichmannu.³⁹ Vi samo radite svoj posao. Ostale stvari ne spadaju u vaš djelokrug.

Spomenuli ste kratkoročne vizije. Ali ti ljudi imaju djecu, unuke. Zanimaju li oni u potpunosti njihovu budućnost?

Pogledajte našu vlastitu nedavnu povijest. Oko 1950. Sjedinjene Države su imale siguran položaj. Nije postojala prijetnja u neposrednoj blizini - osim jedne *potencijalne* prijetnje: međukontinentalnih balističkih raketa s termonuklearnim bojnim glavama. One još nisu postojale, ali je otpočeo njihov razvoj. A one bi mogle postati prijetnja teritoriju Sjedinjenih Država, zapravo, mogle bi ga razoriti. No, ako se brinete za svoju djecu i unuke, nećete li nešto poduzeti da otklonite nastajanje prijetnje? Je li se moglo išta učiniti? Koliko znamo, ništa se nije niti pokušalo. Netko je mogao u najmanju ruku razraditi sporazume koji bi spriječili razvoj tih oružja. Uopće nije nemoguće da bi Rusi pris-

tali na takve sporazume. Oni su toliko tehnološki zaostajali i imali su razloga osjećati se ugroženima i ustrašenima, pa bi vjerojatno pristali na obustavu razvoja takvih oružja. Kao što smo saznali iz nedavno otvorenih ruskih arhiva, oni su također shvaćali da ih Sjedinjene Države nastoje dovesti do gospodarske propasti, prisiljavajući ih na utrku u naoružavanju koju ne bi mogli preživjeti - sjetite se da je njihovo gospodarstvo mnogo slabije od našega. Dakle, moguće je i zapravo vjerojatno, da bi oni pristali na takav sporazum. Što o tome kažu povijesne činjenice? Prema standardnoj nastavi povijesti, nacionalni savjetnik za sigurnost McGeorge Bundy, koji je imao pristup dokumentima koji nisu bili tajni, napominje - više ili manje usputno - da nije mogao pronaći niti spomena o mogućnosti razrade takve opcije.⁴⁰ Nije riječ o tome da je ona predložena i odbačena; on tvrdi da nije niti spomenuta. Je li trebalo biti genijalan da bi se shvatilo u ranim 1950-im da je to bila jedina potencijalna prijetnja Sjedinjenim Državama i da bi ona mogla uništiti naše unuke? Ne, trebalo je tek biti inteligentan i posjedovati znanje o svijetu kakvo ima običan gimnazijalac. A to nisu bili glupi ljudi. Dean Acheson, Paul Nitze, George Kennan i ostali. Njima to, međutim, nije palo na pamet jer su imali više ciljeve, kao što su posjedovanje maksimalne moći i povlastica na kratak rok.

Što bi rekli nekome tko čitajući ovaj razgovor kaže: "To su golemi problemi. Sto ja tu mogu pridonijeti kao pojedinac?"

Mi možemo mnogo učiniti. Nas neće baciti u zatvor i podvrgnuti nas mučenju. Neće nas ubiti. Posjedujemo goleme povlastice i silne slobode. To pruža beskrajne mogućnosti. Nakon svakog razgovora u Sjedinjenim Državama dolaze mi ljudi govoreći: "Ja bih želio promijeniti stvari. Što mogu učiniti?" Nikada

nisam čuo takva pitanja od seljaka u južnoj Kolumbiji, Kurda koji su u jugoistočnoj Turskoj bijedno ugnjeteni ili od bilo koga tko je potlačen. Oni vas ne pitaju što mogu učiniti, oni govore o onom što rade. Činjenica da imate goleme povlastice i slobode sa sobom nosi osjećaj nemoći, što je neobična ali dojmlijava pojava. Činjenica je da mi možemo učiniti gotovo sve. Bez poteškoća možete pronaći skupine koje ustrajno rade na tim problemima i po želji im se pridružiti. Ali to nije odgovor koji ljudi žele čuti.

Mislim da je stvarno pitanje koje ljudi postavljaju: "Što mogu učiniti kako bi ti problemi prestali, i to brzo i lako." Otišao sam na demonstracije i ništa se nije promijenilo. Petnaest milijuna ljudi izašlo je na ulice 15. veljače 2003., a ipak je Bush krenuo u rat pa je prema tome sve beznadno. Ali to nije način kako stvari funkcioniraju. Želite li provesti promjene u svijetu, trebate dan za danom obavljati dosadan, jednostavan posao, okupiti nekolicinu ljudi oko nekog interesa, stvoriti nešto veću organizaciju, provesti niz drugih koraka, doživjeti razočaranja i tek tada možda dođu rezultati. Tako se provode promjene u svijetu. Tako je došlo do ukidanja ropstva, tako su nastala ženska prava, tako je došlo do prava glasa, tako je došlo do zaštite radništva. Svako postignuće koje možete istaknuti dolazi od te vrste nastojanja, a ne od ljudi koji izađu na jedan javni prosvjed i odustanu kad se onda ništa ne dogodi ili izađu na izbore jednom u četiri godine i onda se vrate kući. Dobro je odabrati boljega kandidata, ili možda manje lošega, ali to je tek početak, a ne kraj. Ako s time završite, niste morali niti izlaziti na izbore. Kandidati neće izvršiti stvari za koje ste glasovali, osim ako ste razvili postojanu, živu, demokratsku kulturu koja ih na to može obvezati. Pritisak na tipku i odlazak kući neće promijeniti baš ništa.

V. POVIJESTI PAMĆENJE

CAMBRIDGE, MASSACHUSETTS (11. LIPANJ 2004.)

*R*ecite mi nešto o slici koja je ovješena na zidu u vašem uredu. Doista je turobna.

Riječ je o slici na kojoj anđeo smrti stoji ponad nadbiskupa El Salvadora, Oscara Romera, ubijenog 1980. godine.¹ Romero je ubijen svega nekoliko dana nakon što je predsjedniku Jimmyju

Carteru napisao pismo u kojem ga moli da prestane slati pomoć vojnoj hunti u El Salvadoru, jer se taj novac rabi za gušenje narodne borbe za temeljna ljudska prava.² Pomoć je poslana, a Romero je ubijen. Kormilo je preuzeo Ronald Reagan. Najljepša stvar koju možete reći o Reaganu jest da možda nije znao kakvu je politiku vodila njegova administracija, ali ću ja ipak pretpostaviti da jest. Reaganove godine bile su razdoblje razaranja i stradanja u El Salvadoru. Poklano je oko sedamdeset tisuća ljudi.³ Desetljeće je započelo ubojstvom nadbiskupa. Završilo je, gotovo simbolički, brutalnim ubojstvom šestorice vodećih latinoameričkih intelektualaca, isusovačkih svećenika, od strane elitnog odreda koji je obučen, uvježban, naoružan i voden u Sjedinjenim Državama, odreda koji je za sobom ostavio krvavi trag

ubojstava i masakara.⁴ Slika prikazuje svećenike te kućepaziteljicu i njezinu kćerku, koje su također ubijene. Gotovo svatko tko dolazi s južne strane Rio Grandea, prepoznaje tu sliku. Sa sjeverne strane Rio Grandea ne prepoznaje je gotovo nitko.

Kad neprijatelji počine zločine, onda ih nazivamo zločinima. Štoviše, pretjerujemo i besramno lažemo o njihovim razmjerima. Kad mi počinimo zločine, onda se oni nisu dogodili. To vrlo dobro vidite upravo u kultnom obožavanju Ronalda Reagana, koji je stvoren u masovnoj medijskoj kampanji. Reaganov režim bio je režim ubojstava, brutalnosti i nasilja i odgovoran je za uništenje nekolicine zemalja. Za sobom je ostavio možda i dvije stotine tisuća mrtvih u Latinskoj Americi, uz stotine tisuća siročadi i udovica. O tome se, međutim, ovdje ne smije govoriti. To se nije dogodilo.

Osoba odgovorna za jednu sastavnicu tog terora, Kontraški rat u Nikaragvi, osoba je poznata kao "prokonzul" Hondurasa, John Negroponte. Negroponte je veleposlanik Sjedinjenih Država u Hondurasi, koji je služio kao baza za napade terorističkih postrojbi na Nikaragvu. Kao prokonzul, imao je dva zadatka. Prije svega, lagati Kongresu o zločinima što su ih počinile honduraške službe sigurnosti, kako bi se osigurao daljnji dotok vojne pomoći Hondurasi. I drugo, nadzirati logore u kojima se plaćenička vojska obučavala, naoružavala i pripremala za provođenje zločina za koje je, valja reći, osuđena od strane Svjetskog suda. Sada je Negroponte prokonzul u Iraku. *Wall Street Journal* objavio je članak - što mu služi na čast - u kojem se ističe kako Negroponte odlazi u Irak kao "moderni prokonzul" koji je zanat izučio u Hondurasi početkom 1980-ih.⁵ U Hondurasi je, valja dodati, vodio najveću operaciju CIA-e u svijetu. Ali sve se to nije dogodilo i nema nikakvo značenje, jer smo to mi

učinili. To je posve dovoljan razlog da se čitav slučaj izbriše iz povijesti.

Današnji New York Times pun je veličajnih tonova o pogrebu Ronalda Reagana, čovjeka koji je Contrase u Nikaragvi nazvao "moralnom inačicom Utemeljitelja".⁶ U naslovnoj priči "Reaganova ostavština potvrđnuta ispitu vremena", R. W. Apple Jr., piše o Reaganovoj "nevjerojatnoj političkoj nadarenosti" te ističe njegove "komunikacijske vještine, njegovo intuitivno razumijevanje prosječnog Amerikanca i njegovu neospornu genijalnost".⁷

U članku R. W. Applea, koji je svakako tipičan, nema niti spomena o zločinima Reaganove administracije. Uzmite, primjerice, Afriku. Tijekom Reaganovih godina državna uprava prema Africi je vodila politiku "konstruktivnog angažmana". U to vrijeme ojačao je otpor prema apartheidu, pa je Kongres donio akt kojim je dokinuta pomoć Južnoj Africi. Reaganiti su nekako morali zaobići odluku Kongresa, kako bi zapravo povećali trgovinu sa Južnom Afrikom. Istaknuli su, stoga, kako se Južna Afrika bori protiv "jedne od ozloglašanih terorističkih skupina", odnosno Afričkog nacionalnog zbora⁸ Nelsona Mandele. Bilo je to razdoblje masakara, razaranja i zločina, pri čemu je sve to izbrisano.

Jedan od bitnih događaja tijekom Reaganove administracije svakako je i invazija na Grenadu. Toga dana, 25. listopada 1983., bili ste u Boulderu i predavanje ste započeli riječima: "Meta najnovije američke intervencije od jutros je postala Grenada." Reagan je izjavio kako se gradnja zrakoplovnog uzletišta na Grenadi može smatrati "ulaskom sovjetske i kubanske moći u regiju"⁹

Još jednom ističem kako je najljepša stvar koja se o Reaganu može reći to da on vjerojatno nije znao što govori. Pisci govora predali su mu bilješke, a među njima i šale koje treba reći. Pretpostavimo li, međutim, da je znao što govori, središnja tvrdnja bila je da je Grenada postala sovjetsko-kubanski poligon, jer su neki kubanski izvođači po nalogu i ovlaštenju Britanije gradili zrakoplovno uzletište. Rusi će, budu li sposobni pronaći Grenadu na karti svijeta, rabiti to zrakoplovno uzletište za napade na Sjedinjene Države.

Regan je bio nevjerojatna kukavica. Čovjek koji vjeruje da će zračna baza u Grenadi poslužiti za napade na Sjedinjene Države nadilazi razinu podsmjeha. Isto se dogodilo i sa Nikaragvom. Reagan je proglasio stanje pripravnosti jer vlada Nikaragve predstavlja "nesvakidašnju i izrazitu prijetnju nacionalnoj sigurnosti i vanjskoj politici Sjedinjenih Država".¹⁰ Potom je objasnio kako je Nikaragva "sigurno utočište terorista i huškača na samo dva sata vožnje od Harlingena u Texasu".¹¹ Ljudi koji su to slušali vjerojatno nisu znali bi li se smijali ili plakali. Zapravo, morali ste plakati jer je sve to bio samo dio procesa kojemu je cilj bilo uništenje Nikaragve i koji je ozbiljno naštetio Sjedinjenim Državama.

Regan je rekao da intervenira u Grenadi kako bi spasio živote studenata Medicinskog fakulteta St. George.

Tvrdilo se kako se želi zaštititi studente.¹² Činjenica da je Kuba odmah ponudila rješavanje problema pregovorima nije se pojavila u medijskim izvješćima. Kasnije je tiho procurila, ali je već bilo kasno. Glavni razlog invazije nije, dakako, bio nepoznat. Svega nekoliko dana ranije u bombaškom napadu u Libanonu poginulo je 240 američkih marinaca. To se moralo prikriti veličanstvenom obranom zemlje od prijetnje iz Grenade. Na-

kon invazije, Reagan je ustao i rekao: "Dani naše slabosti su završili. Naše postrojbe spremne su i ponosne."¹³

Valja dodati kako ideja da je Reagan time pridobio američku javnost jednostavno nije točna. On nije bio popularan predsjednik. Danas to čak i tisak povremeno priznaje. Pogledajte Gallupove ankete. Podrška Reaganu tijekom predsjedničkih dana bila je prosječna, čak ispod podrške svim njegovim nasljednicima, izuzev Busha II. Do 1992. godine Reagan je postao najnepopularniji živući bivši predsjednik, osim Richarda Nixona.¹⁴ Uslijedila je golema promidžbena kampanja u trajanju od desetak godina, s ciljem da se Reagana pretvori u polubožanstvo, u čemu se djelomično i uspjelo. Promotrite li usporedo promidžbenu kampanju i rezultate anketa, vidjet ćete da se naklonost vodi imperija povećavala s jačanjem promidžbene kampanje. Činjenica je da su ljudi podložni imperijalnoj propagandi.

Današnji državni pogreb u Washingtonu bio je zadivljujuć. Kao što je istaknuo *Times*, pogreb je isplaniran na tri stotine stranica, pri čemu je na svakoj od njih precizno istaknuto što valja činiti u svakoj minuti imperijalne ceremonije.¹⁵ Takvo što još nije zabilježeno u američkoj povijesti. Pogreb Johna R Kennedya bio je posve različit; dogodio se nakon ubojstva živućeg predsjednika. Da biste našli išta usporedivo s time, morali biste se vratiti pomalo fantastičnom kultu Georgea Washingtona koji se razvio početkom devetnaestog stoljeća. Washington je premetnut u savršeno ljudsko biće, najdivnije stvorenje koje je ikad hodalo licem zemlje, kao što se to zbilo u Sjevernoj Koreji sa Kim II Sungom. Sve se to zbivalo u razdoblju tijekom kojeg su ljudi iz odvojenih kolonija pokušavali načiniti jedinstvenu zemlju. Do Građanskog rata, termin Sjedinjene Države rabio se u množini, a ne u jednini - *države* koje su ujedinjene. Pokušaj

stvaranja nacije iziskivao je snažnu promidžbu, poglavito u mjerilima devetnaestog stoljeća. Od tada do danas, međutim, ništa se ne može usporediti sa kultom Ronalda Reagana.

Vaš ured u novoj zgradi na MIT-u postavljen je sučelice drugoj novoj zgradi koja nosi naziv Centar za učenje i pamćenje. Možemo samo nagađati što se unutra zbiva. Možete li mi reći nešto o pamćenju i poznavanju povijesti kao oruđu u borbi protiv propagande.

Davno prije Georgea Orwella postalo je jasno da pamćenje treba potisnuti. Uz pamćenje, potisnuti treba i svijest o onome što se zbiva pred vašim očima, jer ukoliko javnost shvati što se sve čini u njezino ime, vjerojatno to neće tek tako dopustiti. To je ključni razlog postojanja propagande. Bez toga ona nema svrhe. Svi bi mogli govoriti istinu. Napokon, lakše je govoriti istinu nego lagati. Nitko vas neće prozrijeti. Ne morate ulagati mentalni napor. No sustavi moći lažu kad god im je to dopušteno, jer ne vjeruju javnosti.

New York Times je 27. svibnja objavio članak o razgovorima Henryja Kissingera i Richarda Nixona, pri čemu se u jednom od tih razgovora pojavila najnevjerojatnija rečenica koju sam u životu pročitao. Kissinger se svim silama trudio iznuditi sudsku zabranu objavljivanja te rečenice, ali je sud na kraju dopustio objavljivanje. Pratite razgovor i dođete do trenutka u kojem Nixon obavještava Kissingera da želi pokrenuti snažan napad na Kambodžu pod krinkom zračne pomoći. Rekao je, "želim da sve sravne". Kissinger je Pentagonu prenio zapovijed da pokrenu "snažan napad na Kambodžu i razore sve što leti ili se kreće".¹⁶ To je najeksplicitniji poziv na ono što zovemo genocidom kad to čine drugi, koji sam našao u povijesti.

Ovog časa u tijeku je suđenje bivšem predsjedniku Jugoslavije, Slobodanu Miloševiću, a tužiteljstvo je pomalo zbunjeno jer ne može naći izravne zapovijedi koje bi Miloševića povezale sa zločinima počinjenima u Bosni. Zamislite da su našli Miloševićevu izjavu u kojoj stoji: "Razorite sve. Sve što leti ili se kreće." Suđenje bi davno završilo. Miloševića bi osudili na nekoliko doživotnih zatvorskih kazni. Takav dokument nije, međutim, pronađen.

Je li bilo kakvih reakcija na razgovore Nixona i Kissingera? Je li to itko zamijetio? Spomenuo sam taj komentar u nekolicini predavanja i zamijetio kako ljudi uopće ne razumiju o čemu je riječ. Možda razumiju u trenutku kad to izgovorim, ali pet minuta kasnije više im ništa nije jasno jer je to jednostavno neprihvatljivo. Mi ne možemo biti ljudi koji javno i otvoreno pozivamo na genocid, da bi ga nešto kasnije i proveli. To nije moguće pa se nije ni dogodilo, a čitavu priču nije ni potrebno brisati iz povijesti jer u povijest nikada neće ući.

U ogledu "O ratnim zločinima" iz knjige U ratu s Azijom navodite izlaganje Bertranda Russella pred međunarodnim ratnim tribunalom za Vijetnam. Russell je rekao: "U naravi je imperijalizma da građani imperijalne sile uvijek među posljednjima doznaju - ili brinu - za ono što se zbiva u kolonijama."¹⁷

Ne slažem se sa Russellom u tvrdnji da građani imperijalne sile uvijek najmanje brinu o zbivanjima u koloniji. Mislim da oni itekako brinu i mislim da upravo zato posljednji doznaju. Doznaju posljednji zbog masovnih propagandnih kampanja koje onemogućavaju takve spoznaje. Propaganda može biti otvorena ili tiha. Kad šutite o vlastitim zločinima, to je također propaganda. Razlog postojanja propagande - u oba slučaja - jest upravo

činjenica da ljudi brinu i da neće dopustiti zlodjela saznaju li za njih. Primjer za to imamo pred sobom. O tome nećete čitati na naslovnica, ali promotrite nedavna zbivanja u iračkoj Faludži. Marinci su ušli u Faludžu i pobili tko zna koliko ljudi, ali vjerojatno nekoliko stotina.¹⁸ S obzirom da nikada ne istražujemo vlastite žrtve, broj nam nije poznat. Sjedinjene Države morale su se povući i zapravo su - iako to nitko ne želi reći - priznale poraz. Marinci su grad predali vojsci koja se može usporediti sa bivšim snagama Saddama Husseina. Zašto se to dogodilo? Zamislite da se takav napad dogodio tijekom 60-ih. Stvar bi vrlo brzo riješili bombarderi B-52 i masovna operacija kopnenih snaga kojom bi grad bio izbrisan s lica zemlje. Zašto američka vojska ovaj put nije učinila upravo to? Zato što javnost to ne bi dopustila.

Tijekom 1960-ih, izvršna vlast bila je toliko snažna da si je vlada mogla dopustiti baš sve. Nitko nije dovodio u pitanje naše pravo da masakriramo i razaramo kad god poželimo. To je razlog i zbog kojega godinama nije bilo gotovo nikakvih prosvjeda protiv rata u Vijetnamu, a operacije poput one u Faludži bile su svakodnevna pojava. To, međutim, više nije moguće. Sada javnost to ne dopušta, a Sjedinjene Države više ne mogu poduzimati krvave operacije koje su nekoć s lakoćom izvršavale.

Puno vremena provodim u prečitavanju vladinih dokumenata koji više nisu tajni. Pred sobom imate nekoć tajne dokumente Sjedinjenih Država ili nekih drugih zemalja. Ako se u njima kriju neke tajne, od koga ih se krije? Uglavnom od domaćeg stanovništva. Mali dio tih međunarodnih dokumenata ima veze sa sigurnosnim pitanjima, koliko god široko shvatili taj pojam. U njima je prvenstveno riječ o tome kako osigurati da glavni neprijatelj - dakle, domaće stanovništvo - ne sazna niti slova o dje-

lovanju moćnih. To je, pak, stoga što se moćnici - bilo da je riječ o poslovnim, političkim ili doktrinalnim moćnicima - boje da ljudi ipak brinu pa morate, kako je to rekao Edward Bernays, svjesno manipulirati njihovim stavovima i uvjerenjima.

U lipnju, 2004. godine navršava se pedeseta godišnjica američkog puča kojim je u Gvatemali svrgnuta demokratski izabrana vlada Jacoba Arbenza.¹⁹ Nakon puča, Dwight D. Eisenhower rekao je Allenu Dullesu i ostalim visokim dužnosnicima: "Hvala vam svima. Uspjeli ste slomiti Sovjetsko uporište u našem dijelu svijeta."²⁰ Stephen Schlesinger i Stephen Kinzer napisali su knjigu o tom puču, naslovljenu Gorki plodovi.²¹ U časopisu Nation, Schlesinger je puč nazvao "jednom od najcrnijih epizoda u povijesti CIA-e".²² Možete li nam reći nešto o zbivanjima u Gvatemali.

Knjiga *Gorki plodovi* je vrlo dobra. Valja, međutim, reći kako puč nije bio crni trenutak u povijesti CIA-e. CIA je, kao što to oduvijek čini, djelovala kao produžena ruka Bijele kuće i izvršavala akcije koje je po potrebi moguće "poreći". CIA-i se pripisuje odgovornost za zločine i razaranja, a u slučaju da nešto pade po krivu, okrivljuje se "odmetnute" strukture unutar agencije. To je jednostavno smiješno. Teško je pronaći akcije koje je CIA provela bez dopuštenja predsjednika. U slučaju rušenja Arbenza, naređenje je izdao Eisenhower, čija je administracija godinama nastojala prisiliti Gvatemalu da primi oružje iz Istočne Europe. Gvatemala je imala demokratsku vladu, koja Sjedinjenim Državama nikako nije bila po volji. Jedan pjesnik iz Gvatemale nazvao je to kratko međurazdoblje "godinama proljeća u zemlji vječne tiranije".²³

Nakon rušenja diktature Jorgea Ubicoa Castanede 1944. godine, Gvatemala je napokon dobila istinski demokratsku vlast

koju je narod uvelike podržavao zbog napredne socijalne politike. Po prvi put, vlada je uključila seljake u politički sustav. Razvijala se prava demokracija, čiji se utjecaj mogao proširiti na druge zemlje Latinske Amerike. Sjedinjene Države smatrale su to strašnim zločinom. Dulles i Eisenhower u tajnim su razgovorima izrazili duboku zabrinutost. Brinuli su se da bi Gvatemala mogla podržati štrajkove u obližnjem Hondurasu i potpomagati José Figueresa, vodeću osobu srednjoameričke demokracije, koji je pokušavao srušiti diktaturu u Kostariki. Kad su Sjedinjene Države zaprijetile napadom, Gvatemala je zatražila vojnu pomoć Europe, koju su Sjedinjene Države onemogućile. Pokušavajući se obraniti od napada regionalne supersile, Gvatemala je konačno načinila taktičku grešku prihvativši vojnu pomoć od jedine zemlje koja je odlučila pomoći, Čehoslovačke. Sjedinjene Države trijumfalno su otkrile plan slanja oružja iz Čehoslovačke u Gvatemalu, a ta je činjenica proglašena velikom opasnošću po Ameriku. Kako će Sjedinjene Države opstati primi li Gvatemala nekoliko pušaka iz Čehoslovačke? To je poslužilo kao opravdanje za invaziju.

Iako imamo mnoštvo podataka o Gvatemali, naše su spoznaje vrlo ograničene. Razlog tomu djelomice leži u činjenici da su Reaganiti - koji nisu bili konzervativci, nego ekstremni etatistički reacionari - onemogućili objavljivanje arhivske građe koja bi dodatno osvijetlila spomenuto razdoblje. U pravilu, američki zakon nalaže State Departmentu skidanje oznake tajnosti s dokumenata nakon trideset godina. Reaganova administracija nije to dopustila jer nisu htjeli da javnost dozna što se dogodilo u Gvatemali 1954. i u Iranu 1953. godine.²⁴ Ljudi bi mogli doznati što je država radila, a to je neprihvatljivo.

*Novine besprijekornog ugleda, New York Times, odigrale su osobitu ulogu u gvatemalskom puču 1954. godine. Ravnatelj CIA-e zamolio je Times da dopisnika Sydneyja Grusona makne s priče, a glavni urednik Arthur Hays Sulzberger prihvatio je zahtjev.*²⁵

*Times je navijao za puč u Gvatemali i objeručke pozdravio puč u Iranu 1953. Thomas McCann, povjerenik za odnose s javnošću kompanije United Fruit, napisao je vrlo zanimljivu knjigu na tu temu naslovljenu Američka kompanija, u kojoj opisuje propagandnu akciju - pod vodstvom Edwarda Bernaysa - kojom se od javnosti i tiska nastojalo iznuditi potporu za puč. U knjizi piše: "Teško je opravdati silne napore uložene u manipulaciju tiska uzme li se u obzir da su žrtve oduševljeno pristale na vožnju."*²⁶

*Na naslovnici knjige Terorizam: njihov i naš pakistanskog pisca i aktivista Eqbala Ahmada otisnuta je fotografija Ronalda Reagana dok sjedi u Bijeloj kući sa skupinom mudžahedina iz Afganistana. Ta fotografija teško se može pronaći u medijima. Reaganova administracija pružala je podršku mudžahedinima, pri čemu su neki od njih kasnije prerasli u Talibane i Al-Qa'idu.*²⁷

Podrška nije dovoljna riječ. Ta ih je administracija ustrojila. Sabirali su najnasilnije radikalne islamiste po čitavome svijetu i pokušali ih ujediniti u vojnu silu u Afganistanu. Mudžahedine je naoružala, obučila i vodila pakistanska obavještajna zajednica, ali pod nadzorom i kontrolom CIA-e, dok su pomoć pružale Britanija i neke druge sile. Da je cilj te akcije bila obrana Afganistana, možda bi je se i moglo opravdati, ali to nije bio cilj. Time je, štoviše, produžen rat u Afganistanu. Sovjetski arhivi daju

naslutiti kako je Moskva bila spremna na povlačenje iz Afganistana početkom 1980-ih. Ali to ionako nije bilo bitno. Cilj nije bila obrana Afganistanaca, nego nanošenje poraza Rusima. Mudžahedini su vršili terorističke akcije u samoj Rusiji. Upravo te snage kasnije su prerasle u Al-Qa'idu. Valja reći kako su te terorističke aktivnosti prestale čim su se Rusi povukli iz Afganistana jer su mudžahedini nastojali učiniti ono što su i rekli: zaštititi muslimanske zemlje od "nevjernika."

Al-Qa'ida se do 1998. godine gotovo uopće nije spominjala u izvješćima američkih obavještajnih službi. Al-Qa'ida je zapravo stvorena Clintonovim bombardiranjem Sudana i Afganistana 1998. godine, nakon čega je priznata u obavještajnom i muslimanskom svijetu. Bombardiranje je od bin Ladena stvorilo simbol, dovelo do snažnog porasta u regrutiranju i financiranju mreža nalik Al-Qa'idi i učvrstilo odnose između bin Ladena i Talibana, koji mu ranije nisu bili skloni. Bombardiranje Sudana osobito je razbjesnilo stanovnike arapskog svijeta. To je još jedan povijesni trenutak koji se nije dogodio jer smo ga mi učinili. Sjedinjene Države dobro su znale da im je cilj vodeći proizvođač lijekova i veterinarskih potrepština u toj siromašnoj afričkoj zemlji. To će, dakako, imati razorne posljedice. Koliko razorne nije nam poznato jer, ponavljam, mi ne vodimo brigu o rezultatima naših zločina. Rijetke procjene koje su nam dostupne - jednu je u ultralijevom časopisu *Harvard International Review* objavio njemački ambasador, a drugu *Boston Globe* - uvjerljivo procjenjuju kako je u bombardiranju poginulo više desetaka tisuća ljudi.²⁸ Ovdje to ne predstavlja nikakav problem. Kad bi Al-Qa'ida digla u zrak pola zaliha u nekoj zemlji koja je bitna - poput Amerike, Britanije ili Izraela - vjerojatno ne bismo rekli: "Ma nije to tako strašno." No budući da smo to uči-

nili mi, ništa se nije dogodilo, baš kao što se nisu dogodile ni brojne posljedice. A ako se netko samo usudi spomenuti tu temu, bit će izvrgnut lavini osuda jer nitko nema pravo spomenuti činjenicu da Sjedinjene Države mogu svojevóljno vršiti zločine.

Osama bin Laden postao je antiamerikanac tijekom 1991. godine i to iz nekoliko razloga. Sjedinjene Države i Saudijska Arabija zabranile su mu da pokrene džihad protiv Saddama Husseina tijekom prvog zaljevskog rata. Glavni razlog bila je činjenica da su Sjedinjene Države imale baze u Saudijskoj Arabiji, u blizini dvaju najsvetijih gradova islamskog svijeta.

Eqbala Ahmada intervjuirao sam u kolovozu 1998., svega nekoliko tjedana prije Clintonova raketnog napada na Afganistan i Sudan. Rekao mi je: "Osama bin Laden je znak onoga što dolazi... Sjedinjene Države posijale su na Bliskom istoku i jugu Azije otrovno sjeme. Sjeme je proklijalo. Neki izdanci su dozreli, a neki zore. Valjalo bi ispitati zašto je sjeme posijano, što je iz njega niknulo i kakvim je plodovima urodilo. Rakete neće riješiti problem".²⁹

To su mudre napomene. Zapravo već postoji podosta analitičke literature koja opisuje što je izniklo iz posijanog sjemenja. Najbolja knjiga na tu temu jest *Al-Qaeda* britanskog istražitelja Jazona Burkea, koji potvrđuje predviđanja Eqbala Ahmada.³⁰ Burke tvrdi kako Al-Qa'ida nije organizacija nego mreža slabo povezanih i uglavnom neovisnih organizacija vodenih sličnom ideologijom; svojevrsno "mrežište mreža". Prema tvdnjama izloženima u knjizi *Protiv svih neprijatelja* Richarda Clarkea, obavještajna zajednica Sjedinjenih Država do 1998. godine nije posvećivala osobitu pažnju Al-Qa'idi i Osami bin Ladenu.

Termin *Al-Qa'ida* uopće se nije rabio.³¹ No, kao što je predvidio Eqbal, bombardiranje Sudana i Afganistana pretvorilo je *Al-Qa'idu* i bin Ladena u simbole. Ti napadi, skupa sa napadom na Afganistan, rezultirali su znatnim porastom regrutiranja i financiranja skupina poput *Al-Qa'ide*. Burke s pravom piše, "svaka primjena sile nova je pobjeda za bin Ladena" i pomaže mu u mobilizaciji stanovništva koje Zapadne križare vidi kao rušitelje muslimanskog svijeta.³² Rat u Iraku imao je jednaki učinak.

Jutros je State Department priznao da su, blago rečeno, bili "u krivu" - dakle, lagali - kad su u izvještaju pod naslovom "Obrasci u globalnom terorizmu" tvrdili da je teror smanjen zahvaljujući Bushu.³³ Zapravo je porastao, što su sada tiho priznali, iako je ta činjenica dobro znana već duže vrijeme.³⁴ Porast je dijelom posljedica rata u Iraku, što se moglo i predvidjeti. Štoviše, obavještajne agencije i analitičari predviđali su da će invazija Sjedinjenih Država na Irak dovesti do jačanja terorizma iz posve očitih razloga.³⁵

U intelektualnim krugovima i Washingtonu upravo je u tijeku bizarna rasprava o takozvanom "otkriću" Richarda Clarkea, Paula O'Neill, bivšeg povjerenika za financije i drugih, koji su otkrili da su neokonzervativci u administraciji Busha II. invaziju na Irak nadredili ratu protiv terorizma. Jedino što je kod tog otkrića iznenađujuće jest činjenica da je ono nekoga iznenadilo. Što je tu iznenađujuće? Irak su, napokon, napali svjesni da će to vrlo vjerojatno dovesti do povećanja terorističke prijetnje. Sve to jasno osvjetljava njihove prioritete. Kraj priče. Štoviše, prema njihovom mišljenju riječ je o posve razumnim prioritetima. Njih nije osobito briga za teror. Ono što žele, kao što to opravdano ističe Chalmers Johnson, jesu vojne baze u ovisnim državama-

-klijentima u samom srcu regije s najvećim zalihama nafte u svijetu. To je važno. Ne zato što Sjedinjene Države žele naftu - naftu će na ovaj ili onaj način pribaviti na tržištu - nego zato što žele *kontrolirati* naftu, što je posve različito. Od 1940-ih godina postalo je jasno da je kontrola nad naftom ključna prednost u odnosu prema neprijateljima. Neprijatelji Sjedinjenih Država su Europa i Azija. To su dijelovi svijeta koji bi mogli krenuti u smjeru neovisnosti. Jedan od načina da se to spriječi jest držanje ruke na slavini.

Svakih četiri godine američki glasači imaju priliku odabrati "manje od dva zla". Prije izbora ste izjavili da između Georgea Busha i Johna Kerryja postoji "neznatna" razlika, što je neke ljude pomalo naljutilo. Možete li razraditi tu tvrdnju?

Razlike postoje. Kerry i Bush imaju različito biračko tijelo i različite skupine ljudi oko sebe. Ipak, mislim da ne bi došlo do bitnih promjena po pitanju međunarodnih odnosa kada bi Kerry bio izabran. Stvari bi se vjerojatno razvijale kao u Clintonovim godinama, kada ste imali više-manje istu politiku koja je samo bila ugrađenija, a ne toliko drska, agresivna i nasilna. U domaćim pitanjima moglo bi biti značajnijih razlika. Ljudi oko Busha su pravi fanatici. Oni to uopće ne skrivaju; za to ih ne možete optužiti. Nakana im je uništiti napredno naslijeđe protekloga stoljeća. Već su se dobrim dijelom riješili progresivne porezne politike. Pokušavaju uništiti ograničeni sustav zdravstvene zaštite. Napadaju temelje socijalne zaštite. Vjerojatno će se obrušiti i na školstvo. Smanjenje državne uprave žele onoliko koliko je to želio i Reagan. Žele golemu vladu koja će sudjelovati u svemu i osiguravati njihove interese. Oni preziru slobodna tržišta. Kerryjevi ljudi ne bi učinili nešto posve različito, ali

se ipak obraćaju drugom biračkome tijelu i vjerojatno bi osigurali neki ograničeni oblik skrbi za šire stanovništvo.

Postoje i neke druge razlike. Velik dio biračkog tijela Bushove administracije čini ekstremističko-fundamentalističko-vjerski sektor, koji je golem. Takvo što ne postoji niti u jednoj drugoj industrijskoj zemlji. Bush te ljude mora hraniti mesom, kako bi ih držao na uzdi. S obzirom da ih Bushova ekonomska i socijalna politika sve više pritišće, mora ih nekako uvjeriti da čini nešto za njih. Ipak, bacanje mesa takvom biračkome tijelu predstavlja opasnost za čitav svijet jer podrazumijeva nasilje i agresiju, ali i za zemlju, jer se time ozbiljno ugrožavaju građanske slobode. Kerryjevi ljudi nemaju takvo biračko tijelo. Oni bi ga htjeli imati, ali mu nisu osobito privlačni. Ostaje im da se dopadnu radnim ljudima, ženama, manjinama i drugima.

Te razlike možda nisu velike, ali mogu imati velik utjecaj na živote ljudi. Svatko tko kaže: "Svejedno mi je ako izaberu Busha", zapravo poručuje radnim ljudima ove zemlje: "Svejedno mi je ako vam unište život. Svejedno mi je hoćeš li imati novca za pomoć svojoj nepokretnoj majci. Potpuno mi je svejedno jer se s moje uzvišene točke gledišta ne vidi nikakva razlika među kandidatima." Time ste zapravo rekli: "Ne obraćajte pažnju na mene jer me uopće nije briga za vas." Uz to što je pogrešan, takav pristup vodi u katastrofu po pitanju razvoja popularnih pokreta i moguće političke alternative.

VI. DOKTRINA DOBRIH NAMJERA

CAMBRIDGE, MASSACHUSETTS (3. PROSINCA 2004.)

Pisali ste o "doktrini dobrih namjera". Politiku Sjedinjenih Država povremeno okaljaju "trule jabuke" i "tragične pogreške", ali je naša dobrohotnost u osnovi neupitna.

Prema uobičajenoj priči akademskih krugova i medija, vanjsku politiku Sjedinjenih Država obilježavaju dva sukobljena stremljenja. Jedno se naziva wilsonovski idealizam i temelji se na plemenitim namjerama. Drugo je trezveni realizam, prema kojemu ova zemlja mora postaviti granice svojim dobrim namjerama. Ponekad je naše dobre namjere moguće ostvariti. To su, uglavnom, jedine opcije.

To nije obilježje isključivo Sjedinjenih Država. Pogledajte Englesku. *Financial Times* možda je najbolji novinski list na svijetu. Prije nekoliko dana *Financial Times* objavio je kolumnu jednog od vodećih američkih kolumnista, Philipa Stephensa, u kojoj je politika Sjedinjenih Država podvrgnuta snažnoj kritici. Problem je, piše Stephens, u tome što strategijom Sjedinjenih Država odveć dominira wilsonovski idealizam. Treba nam nekoliko kapi trezvenog, "zdravorazumskog realizma", koji će ublažiti našu strastvenu predanost demokraciji i slobodi.¹

U nastavku stoji kako više nema nikakve dvojbe da su George Bush i Tony Blair motivirani prvenstveno čvrstom vjerom u demokraciju i pravo. To znamo zato što su nam oni tako rekli, što je dovoljan dokaz. Moramo, međutim, biti realistični. Moramo shvatiti da, usprkos Bushovoj i Blairovoj predanosti takozvanom "Bushovu mesijanskom pokušaju širenja demokracije u svijetu", Iraci i drugi na Bliskom istoku možda neće biti sposobni provesti ono što smo za njih planirali.²

S obzirom da su se opravdanja za invaziju na Irak pokazala posve neutemeljenima - nije nađeno oružje za masovno uništenje, nije utvrđena povezanost Al-Qa'ide s Irakom, niti veza Iraka s 11. rujnom - pisci Bushovih govora morali su smisliti nešto novo. Smislili su, stoga, njegovu mesijansku viziju dovođenja demokracije na Bliski istok. Kad je Bush u jednom od govora obznanio svoju novu viziju, vodeći komentator *Washington Posta* David Ignatius, inače ugledni urednik i dopisnik, zinuo je od divljenja. Irački rat opisao je kao "najidealističkiji rat u modernoj povijesti - u kojem je jedina racionalna odrednica činjenica da je njime, usprkos prijemcima oko oružja za masovno uništenje i terorista Al-Qa'ide, ipak srušen jedan tiranin i stvorena mogućnost za demokratsku budućnost". Viziju "demokratske budućnosti" prema Ignatiusovim riječima predvodi "glavni idealist" Paul Wolfowitz, koji je od svih članova administracije u prošlosti iskazao možda i najgori prijezir prema demokraciji. To, međutim, nije bitno. Dokaz je taj što je Ignatius s Wolfowitzom posjetio grad Hillu, gdje je Wolfowitz s Iracanima razgovarao o Alexis de Tocquevilleu*.³ Hilla je slučajno grad u kojem je tijekom invazije izvršen prvi američki pokolj Iracana, ali to također nije bitno.⁴

* Tocqueville (1805-1859), francuski povjesničar i političar. Autor različitih djela koja se tiču filozofije i prava, pretežito demokracije i revolucije (nap. ur.).

Ignatius predstavlja jednu stranu spektra. Na drugoj strani imate kritičare koji tvrde da je naša vizija plemenita i nadahnuta, ali da moramo biti realistični, da mi tu ništa ne možemo učiniti, da je iračka kultura različita i tako dalje. Ima li u svemu tome išta novo? Baš ništa. Morali biste se, štoviše, jako potruditi da nađete suprotan povijesni primjer. Francuzi su provodili "civilizacijsku misiju", Mussolini je plemenito uzdizao Europljane. Kad bismo imali podatke o Džingis-kanovim pokoljima desetak tisuća ljudi, zasigurno bismo i u njima našli spomen "plemenite vizije". Pokušajte pronaći izuzetak.

U knjizi Suzbijanje demokracije citirate izjavu Winstona Churchilla, tijekom njegova razgovora sa Staljinom u Teheranu 1943. godine. Churchill je rekao da "vlast nad svijetom treba povjeriti zadovoljnim nacijama koje za sebe ne žele ništa više od onoga što imaju. Kad bi vlast nad svijetom bila u rukama gladnih nacija, uvijek bi prijetila opasnost. Nitko od nas nema, međutim, potrebe tražiti išta više za sebe. Mir će održavati narodi koji oduvijek žive na svoj način i ne iskazuju osobite ambicije. Naša moć uzdigla nas je nad ostalima. Bili smo poput bogataša koji u svojim domovima žive u potpunom miru".⁵

Churchill je rijetka iznimka u smislu da, uz lupetanje o svojim plemenitim vizijama, povremeno kaže istinu. Pred početak Prvoga svjetskog rata Churchill je isticao da Britanija mora uvelike povećati svoj vojni proračun kako bi održala imperij. Tipično rječito, rekao je: "Mi nismo mladi narod neokaljane povijesti i siromašnog naslijeđa. Priskrbili smo si golem udio u bogatstvu i trgovini svijeta. U teritorijalnom smislu dobili smo sve što smo htjeli, a naš se zahtjev za nesmetanim uživanjem u brojnim i zadivljujućim bogatstvima - koja smo uglavnom stekli nasiljem

i sačuvali silom - drugima ne čini tako smislenim kao nama."⁶ To su Churchillove riječi izrečene 1914. godine pred Parlamentom, koje je kasnije pronašao njegov biograf Clive Ponting. Churchill je govor objavio dvadeset godina kasnije, ali je pritom izrezao sve neugodne dijelove.

*Na izvornoj naslovnici vaše knjige U ratu s Azijom, koju je prvo objavio Pantheon, a nedavno reizdao AK Press, prikazana je izvanredna crno-bijela fotografija američkog vojnika.*⁷

Vojnik koji uzetom za sobom vuče mršavog, polugolog vijetnamskog zarobljenika.

Prebacimo se na Lynndie England u Iraku.

Jedina razlika je u tome što Lynndie England nije krupni, snažni vojnik, ali je sve ostalo jednako. Promotrite li slike osvajanja Massachusettsa, gdje upravo sjedimo, vidjet ćete da je također sve bilo isto. Vratite se u najružnija razdoblja povijesti - ista priča. Riječ je o univerzalnoj slici iskaljivanja neograničene moći nad bespomoćnim žrtvama. Nitko u prostoru matice nije kritičniji od Johna Kinga Fairbanka, protivnika rata i dekana Azijskih studija. On je rekao da su Sjedinjene Države ušle u Vijetnam "iskazujući svoju pravdoljubivost i bezinteresnu dobrohotnost".⁸ Da smo kojim slučajem imali više ljudi koji su studirali kineski na Harvardu, zasigurno bi nam objasnili da poplava naše veličanstvene dobrohotnosti u Vijetnamu neće uspjeti. To su izjave krajnje ljevice. Ili Anthony Lewis iz *New York Timesa*, prema čijim je riječima rat u Vijetnamu "opasna greška" koja je okaljala naš "nespretni pokušaj da činimo dobro".⁹ Ta se fraza neprestano pojavljuje.

U naslovnoj priči New York Timesa, "Sjena Vijetnama nadvila se nad iračkim riječnim patrolama", John F. Burns napisao je da se Vijetnam "rijetko spominje među američkim vojnicima u Iraku, od kojih se mnogi nisu niti rodili u vrijeme kad su se posljednje američke postrojbe povlačile iz Vijetnama pred više od trideset godina. Rat u kojem Amerika nije pobijedila ti ljudi smatraju lošim talismanom, izražavajući osobne strahove da bi i ovaj rat mogao biti izgubljen".¹⁰

Prije svega, ja sam jedan od rijetkih ljudi koji ne smatraju da su Sjedinjene Države izgubile rat u Vijetnamu. Sjedinjene Države nisu ostvarile svoje maksimalne ciljeve, ali su postigle glavne ciljeve - djelomičnu pobjedu. Golema, snažna država jednostavno ne može izgubiti rat od bespomoćnog neprijatelja. To se ne može dogoditi.

Glavna bojazan od kasnih 1940-ih do Kennedyjeva razornog napada bila je da bi neovisni Vijetnam mogao postati uspješnim primjerom za okolne susjede, poput Tajlanda i Indonezije, koji su za razliku od Vijetnama raspolagali znatnim resursima. Ipak, do sredine 1960-ih Južni Vijetnam - inače glavni cilj američke intervencije - potpuno je razoren, a time su i nestale sve šanse da Vijetnam ikada postane uzorom. Kao što je to 1976. godine rekao Bernard Fall, ugledni vojni povjesničar i stručnjak za vijetnamski rat, sve je upućivalo na to da će Vijetnam "izumrijeti" kao kulturalni i povijesni entitet.¹¹

Iako u pravilu ne gledam televiziju, prije nekoliko mjeseci u hotelu sam odgledao CNN-ov dokumentarni film o našoj "vijetnamskoj opsesiji".¹² Duboki umnici u emisiji razgovarali su o tome kako je Vijetnam kao tema dominirao predsjedničkom kampanjom. Činjenica je, međutim, da se ta tema u kampanji

uopće nije pojavila. Je li itko išta rekao o tome što se tamo dogodilo? Je li itko upitao Johna Kerryja što je radio u Vijetnamu sedam godina nakon što je Kennedy pokrenuo bombaške napade na tu zemlju, odobrio uporabu kemijskog oružja i protjerivao stanovništvo, odnosno dvije godine nakon što je Bernard Fall upozorio kako bi ta zemlja mogla izumrijeti? Nitko o tome nije pričao jer sve priče moraju govoriti o našoj dobrohotnosti, o tome kako smo pogriješili i kako smo izgubili jer nismo ostvarili svoje maksimalne ciljeve. Sve izvan tih okvira obrazovanim je osobama jednostavno nepojmljivo. Vijetnam stoga jest opsesija, ali samo ako posve zanemarimo vijetnamski rat.

Došli smo, štoviše, do toga da *New York Times* na naslovnici objavljuje fotografije i prikaze glavnih ratnih zločina što su ih počinile Sjedinjene Države.

*Mislite li na izdanje New York Timesa od 8. studenog 2004., na kojoj je prikazana američka okupacija bolnice u Faludži?*¹³

Da. Jedan od prvih ciljeva pri osvajanju Faludže bilo je zauzimanje opće bolnice, što je nedvojbeno ratni zločin. Navedeno je i opravdanje. Bolnica je prema tom opravdanju proglašena "središtem propagande protiv savezničkih snaga" jer je "napuhavala brojke o civilnim žrtvama".¹⁴ Prije svega, odakle znamo da su te brojke bile napuhane? Zato što su tako rekli naši vode. Drugo, ideja da bolnicu zauzimate zato što objavljuje brojke o civilnim žrtvama jednostavno je nastrana. Ženevske konvencije u tom su pogledu posve jasne. Jasno i jednoznačno je rečeno da "Medicinsko i vjersko osoblje valja poštivati i štititi te im valja pružiti svu potrebnu pomoć u obavljanju njihovih dužnosti... Zdravstvene ustanove i vozila valja poštivati te ih štititi, i ni u kom slučaju ne smiju postati metom napada".¹⁵ U napadu na

bolnicu u Faludži pacijenti su istjerani iz kreveta, dok su liječnici i pacijenti u lisičinama ležali na podu. Riječ je o teškom kršenju Ženevskih konvencija. Štoviše, prema američkom zakonu čitavo političko vodstvo trebalo bi biti osuđeno na smrtnu kaznu zbog tog čina. Prema Povelji o ratnim zločinima, koju su 1996. godine donijeli republikanci, postoje osnove da ih se sve osudi na smrtnu kaznu.¹⁶

Sjećate se ruskih napada na Grozni u Čečeniji, 1999. godine? Grozni je grad slične veličine kao Faludža, sa tri do četiri stotine tisuća stanovnika. Bombardirali su ga do temelja i potpuno razorili. Ruski napad na Grozni s pravom se smatra ratnim zločinom. Kad mi istu stvar učinimo u Faludži, onda je to oslobođenje. Prekaljeni novinari pišu o patnjama marinaca, kojima je užasno vruće i neprestano su izloženi vatri. Mislim da ruska ili nacistička štampa nisu u tom smislu bile ništa gore.

Ugledni britanski medicinski časopis The Lancet istražio je smrtnost u Iraku od početka američke invazije i iznio potresne brojke koje matičnim medijima očito nisu bile osobito zanimljive.

The Lancet je proveo pomno istraživanje, prema kojem se pokazalo da je zbog rata broj "nasilnih smrti" porastao za gotovo sto tisuća.¹⁷ Uzorkom nije obuhvaćena Faludža, gdje je broj nasilnih smrti bitno veći i zasigurno bi uvećao ukupnu brojku; uključena su, međutim, kurdska područja u kojima gotovo i nije bilo borbi i koja su, stoga, umanjila nacionalni prosjek. Njihova je procjena utoliko vjerojatno minimalna. Izvještaj je spomenut u američkim medijima, ali je uglavnom odbačen, iako su poštivane standardne tehnike epistemološkog istraživanja. U Britaniji je izvještaj izazvao nešto jače prosvjede pa je vlada bila prisiljena iznijeti neke posve idiotske komentare. Glasnogovornik

Tonyja Blaira izjavio je kako izvještaj nema nikakvu vrijednost jer su "rezultati zasnovani na ekstrapolaciji", kao u svakom epistemološkom istraživanju.¹⁸ Napokon, iračko Ministarstvo zdravlja - odnosno ministarstvo nametnute američko-britanske, klijentske vlade - iznijelo je znatno niže brojke.¹⁹ U Engleskoj se o tim brojkama barem raspravljalo. U Sjedinjenim Državama one uopće nisu bile bitne.

Je li to nešto novo? Kada je riječ o Vijetnamu, još uvijek nam nije poznat stvaran broj civilnih žrtava izražen u *milijunima*. Prema službenim procjenama riječ je o dva milijuna, ali je stvarna brojka negdje oko četiri milijuna. Koliko mi je poznato, u Americi je provedeno tek jedno istraživanje javnog mišljenja o broju stradalih u vijetnamskom ratu. Procjene su se uglavnom kretale oko stotinu tisuća, što je 5 posto službene brojke.²⁰ To je kao kad biste Nijemce upitali koliko je Zidova ubijeno u Drugom svjetskom ratu i dobili odgovor tristo tisuća. Vjerojatno bismo svi zaključili kako Njemačka ima ozbiljan problem, ako je to mišljenje Nijemaca.

Koliko je žrtava uzrokovao kemijski rat nakon 1962. godine, kad je Kennedy dioksinom - najkancerogenijom tvari na svijetu - počeo uništavati usjeve i plodno tlo kako lokalno stanovništvo ne bi moglo pomagati gerilcima? Siguran sam da postoji ozbiljno istraživanje utjecaja Narančastog agensa na američke postrojbe. Iako je Pentagon u početku poricao štetan utjecaj Narančastog agensa na američke vojnike, danas su rezultati istraživanja prihvaćeni.

Što je, međutim, sa vijetnamskim narodom, koji je bio izložen golemim količinama te tvari? Kanadska tvrtka Hatfield Consultants provela je opsežno istraživanje, a temu su istraživali i vodeći američki stručnjaci za zdravlje na nekoliko Sveučilišta.²¹ Izloženost dioksinu čvrsto se povezuje s rakom i sličnim užasima, među koji-

ma se spominju i djeca rođena bez ruku i mozga. Nitko ne zna stvarne brojke, ali je prema grubim procjenama od posljedica kemijskog rata umrlo između pola milijuna i milijun Vijetnamaca.

U Vijetnamu imate zastrašujuće pokazatelje učinaka dioksina, jer se Narančasti agens rabio isključivo na jugu zemlje. Stanovnici sjevernog dijela imaju iste gene. Ipak, bolnice u Hanoju nisu pune posuda s deformiranim dječjim fetusima; bolnice u Saigonu jesu. Barbara Crossette napisala je prije desetak godina članak u *New York Timesu*, u kojem je napomenula kako je "Vijetnam pravo mjesto za istraživanje... jer nudi brojnu kontrolnu skupinu", odnosno ljude sa sjevera zemlje koji nisu bili zasipani dioksinima.²² Kad bismo proveli ozbiljno istraživanje razlika u postotku novorođenačkih deformacija i karcinoma između Sjevernog i Južnog Vijetnama, mogli bismo steći mnoštvo informacija koje će i nama biti korisne. To je jedino bitno pitanje: Možemo li iz vlastitih zločina naučiti nešto što će nam biti korisno? Ništa drugo.

U suvremenoj japanskoj literaturi pojavio se čitav niz novih knjiga, učenih znanstvenih knjiga s gomilom referenci, koje poriču da se u Nankingu dogodio masakr.²³ Poklano je svega nekoliko stotina tisuća ljudi. No Japanci su poraženi, pa takvo tumačenje nikako nije uobičajeni slučaj. Riječ je o marginalnom tumačenju, koje mnogi ljudi odbacuju. Japanci su, konačno, osuđeni zbog tog zločina.

*U nekim izvještajima napominje se da su američke snage vraćale civile koji su pokušavali napustiti Faludžu te da nisu dopuštale ulazak u grad vozilima iračkog Crvenog križa, koja su opkoljenim i ranjenim stanovnicima pokušavala dostaviti medicinske potrepštine.*²⁴

Civilima koji su uspjeli pobjeći iz Faludže izlazak je dopušten - s izuzetkom muškaraca. Muškarci sposobni za rat vraćeni su u grad. Isto se dogodilo 1995. godine u Srebrenici. Jedina razlika je u tome što su Sjedinjene Države bombama istjerale Iračane iz grada, a nisu ih izveli u kamionima. Ženama i djeci dopušten je odlazak; pronađeni muškarci zaustavljeni su i vraćeni u grad. Trebalo ih je pobiti. To se u pravilu naziva genocidom, kad ga počinu Srbi. Kad smo mi odgovorni, onda je to oslobođenje.

New York Times nedavno je objavio članak Michaela Janofskog pod naslovom "Pravni stručnjaci vide mogući ratni zločin". U članku stoji: "Stručnjaci za ljudska prava u petak su izjavili da su američki vojnici u četvrtak možda počinili ratni zločin, jer su izbjegle iračke civile vratili u Faludžu. Navodeći nekoliko članaka Ženevskih konvencija, stručnjaci su napomenuli da priznati ratni zakoni nalažu vojsci obvezu šticećenja civilnih izbjeglica i zabranjuju vraćanje izbjeglica u ratnu zonu." Janofsky navodi izjavu glasnogovornika ureda za obranu koji je rekao: "Naše snage poštuju razlike među iračkim stanovnicima i zasigurno ne napadaju pojedince i civile samovoljno. Svaki sukob se istražuje i proučava, a naše snage drže se naredbi."²⁵

Zanimljivo je da je jedini ratni zločin o kojem se u medijima raspravlja slučaj marinca koji je pukao usred bitke i ubio ranjenog Iračanina.²⁶ Kako Amerikanci mogu tako nisko pasti? Da, čovjek je nedvojbeno počinio zločin, ali to je tek puka sitnica. U povijesti Drugoga svjetskog rata takav događaj nikada ne bi bio spomenut, jer je gotovo zanemariv. Ovdje je, međutim, napuhan preko svake mjere jer se njime prikrivaju pravi zločini, kao što su to ljudi učinili sa My Laijem. My Lai tek je fusnota u vijetnamskom ratu. Riječ je o dijelu velike vojne operacije, Operaci-

je Wheeler, koju su vodili ljudi poput nas, u kravatama i sakoi-
ma, ljudi koji su - zavaljeni u foteljama u klimatiziranim uredi-
ma - usmjeravali bombardere B-52 na vijetnamska sela. Riječ je
o samo još jednoj operaciji u kojoj je ubijeno tko zna koliko lju-
di. Baš na tom mjestu neki neobrazovani vojnici, izbezumljeni
od straha, izgubili su živce i pobili nekoliko stotina ljudi. To je
zločin. Osnovni kriterij jest da oni nisu poput nas. To su siro-
mašni, neobrazovani ljudi koji su, usred borbe, od straha izgu-
bili živce. Kad oni počine zločin, to je užasno. Kad, međutim, fi-
ni, obrazovani ljudi poput nas - zavaljeni u foteljama i posve si-
gurni - počine masovne zločine ili, točnije, izdaju naredbu za iz-
vršenje tih zločina, onda to nije bitno. Valja se podsjetiti da je u
Nürnbergu situacija bila obrnuta. Tužiteljstvo nije progonilo
vojnike s prvih linija, nego civilne zapovjednike.

*Kuća Toledo Blade objavila je izvrsan, Pulitzerom nagrađeni
prikaz voda Tiger Force, koji je stvoren kao dio 101. zračne jedi-
nice i 1967. godine poslan u središnje gorje, gdje su njegovi pri-
padnici počinili niz zlodjela. Štivo je doista zastrašujuće.*²⁷

Čini mi se da nedostaje poanta. Da, ti vojnici počinili su zloči-
ne. No 1967. je godina u kojoj je Bernard Fall objavio zaključak
da "Vijetnamu kao kulturalnom i povijesnom entitetu... prijeti
izumiranje... jer nikad u povijesti snažniji vojni stroj nije nasrnuo
na zemlju te veličine pa zemlja doslovno umire".²⁸ Da, postupci
Tiger Forcea doista su zločinački. Ali što je sa dečkima s Harvar-
da i MIT-a koji su planirali te zločine i slične akcije koje su jed-
nu zemlju dovele na rub izumiranja? Svaka usporedba je suvišna.

U knjizi *U ratu s Azijom* napisao sam poglavlje na tu temu, pod
naslovom "Nakon Pinkvillea", što je naziv koji se u početku ra-
bio za My Lai.²⁹ Zamolili su me da napišem ogled za *The New*

York Review of Books - tada sam još uvijek pisao za njih - što sam pristao učiniti, pod uvjetom da gotovo uopće ne spominjem My Lai.³⁰ Ogled govori o drugim, puno gorim zločinima u Vijetnamu, koji su počinjeni po nalogu Washingtona. Pravi ratni zločinci nisu vojnici na bojišnici nego planeri u Washingtonu. Započevni lanac počinje s civilima koji sjede u Washingtonu. To su ljudi koji su izvedeni pred sud u Nürnbergu i Tokiju. Kad bismo htjeli biti makar minimalno poštteni, ti bi ljudi bili izvedeni pred naše sudove, skupa sa svima koji - nastojeći zataškati zločine - pišu o našoj dobrohotnosti i dobroćudnim namjerama.

*Nedavno sam slušao snimku vašeg izlaganja u emisiji Firing Lane, u kojoj ste 1969. godine gostovali s Williamom F. Buckleyjem. Govoreći o Vijetnamu, rekli ste: "Užasavajuća sastavnica našeg društva i drugih društava jest ravnodušnost i nezainteresiranost s kojom zdravi, razumni, osjećajni ljudi promatraju događaje poput onih u Vijetnamu. Mislim da je to putio strasnije od Hitlera, LeMaya i sličnih zločinaca koji se povremeno pojavljuju, jer ti ljudi ne bi mogli postojati da nema te apatije i ravnodušnosti."*³¹

...koju srećete uglavnom među obrazovanim ljudima. Šire stanovništvo reagira bitno drukčije.

Zašto toliku krivnju svaljujete na obrazovanu klasu?

Zato što je odgovornost recipročna povlasticama. Što ste povlašteniji, to je vaša odgovornost veća. Vratimo se još jednom Njemačkoj, nacistima, možda i najgorem razdoblju ljudske povijesti. Neki siromah kojeg su poslali na istočnu bojišnicu i koji je tamo počinio zločin - on nije imao izbora. Da je kojim slučajem prigovarao, bio bi smaknut po kratkom postupku. Martin

Heidegger imao je izbora. Nije morao pisati knjige i članke u kojima je iznosio složenu, promišljenu potporu nacistima.

Ljudi koji vrijeme provode na mjestima kao što je MIT imaju izbora. Imaju povlastice, imaju obrazovanje i uvježbani su. To donosi odgovornost. Netko tko radi pedeset sati tjedno kako bi donio hranu na stol, vraća se kući iscrpljen i pali televizor, ima bitno manje izbora. To je posve jednostavno. Ljudi s povlasticama, obrazovanjem i iskustvom uz to donose i odluke, bilo u političkim, poslovnim ili doktrinalnim institucijama. Stoga, da, oni su odgovorni bitno više od ljudi koji nemaju izbora.

Niste zagovornik isključivo dobrovoljačke vojske. Zašto?

Tijekom 1960-ih bio sam izrazito aktivan u organiziranju otpora vijetnamskom ratu. Razlog zbog kojeg sam izbjegao dugotrajnu zatvorsku kaznu jest taj što je vlada otkazala suđenja zbog početka ofanzive Tet. Nisam, međutim, nikada bio protivnik novačenja, a nisam ni danas. Ako postoji vojska, mislim da ona treba biti građanska, a ne plaćenička. Postoji nekoliko vrsta plaćeničke vojske. Jedan model je francuska Legija stranaca ili Gurke, gdje imperijalna sila uzdržava plaćeničku vojsku. Drugi model je dobrovoljačka vojska, koja je u biti plaćenička vojska sačinjena od socijalno ugroženih ljudi. Ljudi poput nas, s izuzetkom nekolicine manijaka, ne prijavljuju se u takvu vojsku. Ali ljudi poput Lynndie England se prijavljuju, zato što im porijeklo ne omogućava ništa drugo. Tako na kraju imate vojsku ugroženih, što je bitno opasnije od građanske vojske.

Ali u Vijetnamu je sudjelovala građanska vojska.

Promotrite povijest Vijetnama. Zapovjedništvo Sjedinjenih Država počinilo je kobnu grešku. Građanska vojska poslana je u

podli i brutalni kolonijalni rat. To može funkcionirati neko vrijeme, ali ne dugo. Vojnici su odjednom počeli nepoštivati naredbe, vrijeđali su zapovjednike i bili izbacivani iz vojske. Vojska se raspadala. To je i jedan od razloga zbog kojeg ih je zapovjedni kadar izbacivao. Tadašnji vodeći vojni analitičari u Pentagonu napominjali su kako vojsku moramo izvući otamo jer uskoro više nećemo imati vojsku. Urušavala se iznutra.³²

Građanska vojska povezana je s građanskom kulturom. Tako se, primjerice, krajem 1960-ih u vojsku prelila osobita pobunjenička i građanska kultura koja je snažno potkopala temelje vojske, što je svakako dobro. To je i razlog zbog kojeg nijedna imperijalna vojska nikada nije rabila građansku vojsku u imperijalnom ratu. Promotrite li Britance u Indiji, Francuze u Zapadnoj Africi ili Južnoafrikance u Angoli, vidjet ćete da su se svi redom oslanjali uglavnom na plaćenike, što je i razumljivo. Plaćenici su obučeni ubojice, dok ljudi odveć bliski građanskome društvu nikada neće biti osobito dobri u ubijanju drugih.

Vratimo se obrazovanoj klasi. U čemu se njihovo shvaćanje rata razlikovalo od mišljenja šireg stanovništva?

Do 1969. godine, prema mišljenju 70 posto stanovništva Sjedinjenih Država rat je bio "nemoralan i nedopustiv", a ne tek puka "pogreška".³³ Negdje u to vrijeme ljudi iz elitnog, kritičkog miljea - kao što je Anthony Lewis - počeli su krotko šaptati o ratu kao pogrešci.

Taj raskorak u mišljenju javnosti i elita prisutan je u većini suvremenih anketa o različitim temama. Najuglednije organizacije za istraživanje javnog mnijenja u zemlji, Chicago Council on Foreign Relations i Program on International Policy Attitudes Sveučilišta Maryland, provele su opširne ankete neposredno pri-

je izbora 2004. godine, a rezultati su bili toliko zapanjujući da ih tisak uopće nije prenio. Ankete su pokazale kako većina stanovništva podupire potpisivanje protokola iz Kyota, prihvaća Međunarodni kazneni sud i Ujedinjenim narodima povjerava vodstvo u rješavanju međunarodnih kriza. Većina je čak i za ukiđanje veta Vijeća sigurnosti po pitanju preemptivnog rata, koji se u pravilu tumači kao prisvajanje prava na agresiju.³⁴ Drugim riječima, stanovništvo se snažno protivi konsenzusu dviju stranaka o preemptivnom ratu. Obje ga stranke, naime, podupiru. Učeni krugovi gotovo ga jednoglasno pozdravljaju, uz različita proširenja: morate se pobrinuti da sve to ne košta previše i tako dalje. No velika većina stanovništva protivi se takvoj politici i smatra kako se silu smije primijeniti jedino u skladu s uvjetima Povelje Ujedinjenih naroda. Većina ljudi vjerojatno nije ni čula za Povelju UN-a, ali njihovi odgovori na anketna pitanja uglavnom odražavaju standardno, usko tumačenje povelje prema kojemu silu smijete uporabiti samo ako ste napadnuti ili ako postoji očita prijetnja, poput aviona koji lete preko Atlantika kako bi bombardirali Sjedinjene Države.

Kad je riječ o ratu u Iraku, rezultati anketa doista su zanimljivi. Neposredno pred početak rata oko 75 posto ispitanika smatralo je da Sjedinjene Države ne bi trebale napasti Irak, ako ta zemlja ne posjeduje oružje za masovno uništenje ili nije izravno povezana s Al-Qa'idom. Ipak, oko 50 posto ispitanika danas smatra da smo trebali napasti Irak, pri čemu je riječ o anketama koje su provedene nakon što je istražiteljski tim u Iraku utvrdio da ne postoji oružje za masovno uništenje, niti programi za njegovu proizvodnju, a niti izravna povezanost s Al-Qa'idom.³⁵ Kako objasniti to proturječje? U osnovi, ljudi vjeruju propagandi čak i nakon što je javno osporena. Propaganda vlade i medi-

ja bila je toliko snažna da polovica stanovnika još uvijek vjeruje kako je Irak posjedovao oružje za masovno uništenje ili je radio na njegovu razvoju. Visok postotak ljudi još uvijek vjeruje da je Irak povezan s napadima 11. rujna i s Al-Qa'idom.³⁶ Dakle, da, oni podupiru rat, iako se općenito protive ratu koji nije reakcija na očitu prijetnju.

Promotrite li razgovore s ljudima kao što je Lynndie England, mučiteljica iz zatvora Abu Graib, vidjet ćete da većina njih ističe kako su se osvećivali za 11. rujna. Oni su to prvi učinili. Zašto im ne bismo vratili? Ako ste imalo povlašteni i obrazovani, jasno vam je da takav pristup nema nikakvog smisla. No ljudi koji su u plaćeničku vojsku dospjeli zbog socijalnih i ekonomskih uvjeta, to jednostavno ne znaju. Njima je svaki Arapin isti. Mi možemo govoriti da su nam oni odbojni - "pogledaj te neobrazovane lijenčine" - ali na to zapravo nemamo prava. Trebali bismo govoriti o sebi. Mi smo oni koji u ljudima pobuđuju takve stavove, ponekad svojom šutnjom, apatijom ili izbjegavanjem odgovornosti, a nerijetko i izravnim naputcima.

Usporedo s time, na domaćem terenu velika većina stanovništva - gotovo 80 posto - priželjkuje bolju zdravstvenu zaštitu; oko 70 posto želi veća izdvajanja za obrazovanje i socijalnu zaštitu.³⁷ Obje stranke se tome protive. Brojke vezane uz zdravstvenu zaštitu osobito su zanimljive. Anketari vrlo rijetko pitaju ljude kakvu zdravstvenu zaštitu žele, ali kad postave to pitanje, u pravilu se pokaže da gotovo svi ili velika većina žele neku vrstu univerzalne zdravstvene zaštite. Krajem listopada, svega nekoliko dana prije izbora, *New York Times* objavio je članak o zdravstvenoj zaštiti. Rečeno je da Kerry nije spominjao program poboljšanja zdravstvene zaštite jer za to ne postoji dovoljna politička podrška.³⁸ Podršku pruža svega tri četvrtine stanovniš-

tva. To, je, međutim, standardna reakcija. Ako pitanje nacionalne zdravstvene zaštite i dođe na dnevni red, obično ju nazivaju "politički nemogućom". Za nju nema političke podrške, a popupire ju samo većina stanovništva. To vam dovoljno govori. "Politička podrška" znači podrška osiguravajućeg sektora, Wall Streeta, upravljačkih struktura i farmaceutske industrije. To je politička podrška. Da 98 posto stanovništva želi univerzalnu zdravstvenu zaštitu, to još uvijek ne bi bila politička podrška.

Sve te ankete u osnovi pokazuju da je, u odnosu na obje strane, većina stanovništva odveć lijevo orijentirana pa je razumljivo zašto se ankete ne objavljuju. Jedini otvoreni prikaz rezultata ankete što ju je proveo Chicago Council on Foreign Relations, objavio je *Newsweek*.³⁹ Kad biste nastavili i ljude upitali kako, primjerice, procjenjuju opće raspoloženje u državi - siguran sam da bi vam većina ljudi odgovorila: "Ja sam jedina osoba koja tako misli. Očito sam lud." Ljudi u javnim raspravama nikada ne čuju potvrdu svojih stavova, bilo da je riječ o političkim raspravama ili medijskim izvješćima.

VII. INTELEKTUALNA SAMOOBRANA

CAMBRIDGE, MASSACHUSETTS (3. PROSINCA 2004.)

Rekli ste da je velik dio Vaše analize medija običan činovnički posao.

Skrivena je istina da je znatan dio bavljenja učenjem činovnički posao. Zapravo, dobar dio znanosti je poman, rutinski rad. Ne kažem da je on lagan - trebate znati za čime idete i ostalo - ali ne radi se o silnoj intelektualnoj teškoći. Postoje i dijelovi istraživanja koji jesu ozbiljan intelektualni izazov, ali to obično nisu oni gdje se bavite ljudskim poslovima. Pri tome morate biti tankočutan i samokritičan, ali svatko bi mogao raditi taj posao kada bi htio.

Na primjer, kada sam jutros vozio ovamo, slušao sam BBC, koji je gotovo jedini program koji mogu podnijeti na radiju, a reporterka je govorila o bombardiranju policijske postaje u Iraku. Izvješće je započelo izjavom da je problem sa Irakom u tome što okupacija ne može prestati sve dok iračka policija ne bude sposobna pružati sigurnost. Razmislite samo o ovoj rečenici.¹ Pretpostavite da su nacisti u Francuskoj rekli: "Okupacija ne može završiti dok snage iz Vichyja ne budu sposobne kontrolirati zemlju." Ne bismo li pomislili da je tu nešto vrlo čudno?

Okupacija može prestati istoga trenutka. Radi se o tome što želi irački narod. To ne bi trebalo uopće ovisiti o tome što žele Britanija i Sjedinjene Države, ništa više no što bi okupacija Francuske trebala ovisiti o tome što je željela Njemačka. Ako policija koju su Nijemci uvježbavali za upravljanje Francuskom pod njihovim nadzorom ne bi mogla sprečavati pobunjenike, znači li to da njemačka vojska ne bi mogla otići? Na to se može gledati drugačije i mislim da bi to bilo legitimno. Ah, čak i ostavljajući po strani tu legitimnost, ovdje se radi o točki gledišta koja se uopće ne dovodi u pitanje. Mi moramo zauzeti stajalište okupacijske vojske, čiju vlast trebamo bespogovorno zagovarati. U Iraku nije provedeno mnogo anketa, ali onih nekoliko ukazuje na to da većina Iračana želi da okupacijske snage odu.² Pretpostavimo da je tome stvarno tako. Vjerujemo li mi i dalje da okupacija ne može završiti sve dok iračka policija ne uspostavi kontrolu nad zemljom, kako to BBC jednostavno smatra neupitnim? Samo ako ste duboko prožeti doktrinama naroda koji ima bič u svojim rukama, nešto takvo može izgledati u toj mjeri očiglednim da se uopće ne može dovoditi u pitanje. Eto, takve teme me osobno zanimaju.

Mislite na pronalaženje takvih usađenih pretpostavki, kao što je ideja da Sjedinjene Države imaju pravo izvršiti invaziju i zaposjesti bilo koju zemlju radi uvođenja gospodarskog sustava i vlasti po svojem ukusu?

Da. Neke stvari se među obrazovanim stanovništvom prihvaćaju kao bogomdane. Ako možemo vjerovati pažljivo provedenim i cijenjenim studijama javnog mišljenja u Sjedinjenim Državama, stvari u ovom slučaju stoje drugačije sa najširom populacijom. Njihovo je mišljenje, u velikoj većini, da Sjedinjene Države tre-

baju napustiti Irak ako Iračani to žele. Velika većina stanovništva misli da bi Ujedinjeni narodi, a ne Sjedinjene Države, trebali općenito preuzeti vođenje međunarodnih kriza, kao i rekonstrukciju u Iraku.³

U ovom slučaju sami mediji nisu predmet moga osobnog zanimanja, nego je to intelektualna kultura. Pritom su mediji onaj dio intelektualne kulture koji je najjednostavniji za proučavanje. Elitni mediji - *BBC*, *New York Times*, *Washington Post* i slično - svakodnevno su izraz elitne intelektualne kulture te ih je stoga znatno lakše proučavati nego školske intelektualce. Moguće je i to, ali su tada potrebna znatno složenija istraživanja. U medijima je dovoljno lako pronaći sustavne predrasude o tome što je dopušteno i što je važno, a što nije.

Uzmite jutrošnji *New York Times*, u kojem je članak u kojem su prikazana gledišta Gregoryja Mankiwa, voditelja predsjedničkova Vijeća savjetnika za gospodarstvo. Mankiw je vrlo ugledan i sposoban praktični ekonomist, veoma cijenjen profesor na Harvardu i autor jednog od glavnih udžbenika na gospodarskom području. Dakle, kao vrhunski gospodarski stručnjak on upozorava, na valjani akademski način, da će morati doći do smanjenja sredstava za socijalnu zaštitu, jer američka vlada neće imati dovoljno novca za njezino provođenje. Prikaz je religiozan i sadrži tvrdnju da će sustav socijalne sigurnosti doživjeti fiskalni slom do godine 2042., "ako do tada ne bude promijenjen postojeći zakon".⁴ Ono što treba izvesti jesu korjenite promjene, a najbolje bi bilo privatizirati sustav.

No, postoji i drugačiji način da se opiše situacija: sustav socijalne zaštite nije u krizi i funkcionirat će kao i do sada barem sljedećih trideset godina, a prema drugim procjenama vlade još i dvadeset godina nakon toga. Sustav socijalne zaštite je suočen

s dugoročnim tehničkim problemom koji je moguće lako razriješiti.

Pretpostavimo da će fiskalni problemi pogoditi sustav socijalne zaštite za četrdeset ili pedeset godina. Što možemo učiniti u vezi s time? Postoje neka jednostavna rješenja o kojima se malo raspravlja. Na primjer, porezni sustav prihoda je veoma regresivan. Svaki prihod koji je veći od približno 90 000 dolara ne oporezuje se, što znači da oni povlašteni prolaze besplatno. Je li to prirodni zakon da malobrojni bogataši prolaze besplatno? Kada bi se jednostavno ukinulo ograničenje bio bi riješen problem financiranja socijalne sigurnosti u budućem razdoblju.

Ljudi koji vrište zbog "krize" socijalnog osiguranja također ističu da se smanjuje odnos broja zaposlenih prema broju umirovljenika, što znači da će oni zaposleni morati izdržavati sve veći broj umirovljenih ljudi. To je točno, ali je nevažno. Brojka koju treba stvarno pratiti je takozvani ukupni omjer međuovisnosti, dakle omjer zaposlenih prema ukupnom broju stanovnika, a ne samo umirovljenika.

Uzmimo tako čuvene "baby boomere". Kako će se plaćati kada oni budu umirovljeni? A tko je za njih plaćao od rođenja do njihove dvadesete godine? Tada ste se za njih morali brinuti jednako kao i za svoju staru majku. Kada se osvrnete na 1960-e, doba kada je ta generacija postajala punoljetna, znatno su porasla sredstva za financiranje škola i ostalih programa za djecu, u vrijeme kada je vlada imala na raspolaganju manje novca nego danas. Ako se je moglo brinuti o "baby boomerima" u vrijeme dok su bili djeca, zašto se ne bi o njima moglo brinuti kada su stariji od šezdeset godina? To nije ništa veći problem, nego je problem proizveden. Radi se jednostavno o pitanju financijskih prioriteta. Zapravo, budući da su Sjedinjene Države danas znat-

no bogatije nego 1960-ih, trebalo bi biti lakše brinuti se za te ljude. Dakle, valjano izvješćivanje o tom članku trebalo bi reći da je ugledni harvardski ekonomist dao duboko ideološko tumačenje koje možda odražava njegove osobne sklonosti ili neke druge pritiske, ali nije jako vezan za sam predmet. Sustav ne ide u smjeru propasti. A ukoliko postoji problem socijalne sigurnosti, postoji i niz načina da se on rješava. Ozbiljan novinar bi postavio pitanje: "Što se krije iza kretanja socijalne sigurnosti k rasulu?" To je posve jasno. Glavno "rješenje" za "krizu" socijalne zaštite su privatni ulagački fondovi. Umjesto veoma učinkovita vladinog upravljanja, koji ima veoma niske administrativne troškove, krećemo ka sustavu s vrlo visokim administrativnim troškovima, ali će se troškovi preusmjeriti u prave džepove, naime firmama sa Wall Streeta i velikim financijskim menadžerima.

No, tu se radi i o nečem mnogo dubljem. Socijalna sigurnost se temelji na načelu koji se smatra subverzivnim, a njega treba ljudima izbiti iz glave: to je načelo da se treba brinuti za druge ljude. Socijalna sigurnost se temelji na pretpostavci da se brinemo jedni za druge, da postoji odgovornost zajednice za ljude koji se ne mogu brinuti o sebi, bilo da se radi o djeci ili o starim osobama. Mi smo kao društvo odgovorni da plaćamo za škole, za dnevno zbrinjavanje djece, te da osiguramo da svatko tko se brine za djecu, uključujući majke, dobiva podršku za to. To je odgovornost društvene zajednice, a zajednica od toga ima koristiti kao cjelina. Možda svaki pojedinac ne može reći: "Ja imam koristi od toga što to dijete ide u školu", ali mi kao društvo imamo od toga koristi. A isto vrijedi i za njegu odraslih. Ali tu ideju treba ljudima izbiti iz glave. Postoji ogroman pritisak da se ljude pretvori u patološka čudovišta koja se brinu samo o sebi, koja nemaju ništa sa bilo kim drugim, i kojima je stoga veoma

lako vladati i upravljati. To je ono što se krije iza napada na socijalnu sigurnost. A tu dolazi do izražaja duboki imperativ koji prožima čitav doktrinarni sustav.

Socijalna sigurnost je nastala kao odgovor na pritiske javnih, organiziranih društvenih pokreta - radničkih i ostalih - koji su se temeljili na ideji solidarnosti i uzajamnoga pomaganja. Ako se vratimo unazad do Adama Smitha*, kojega bismo trebali štovati ali ne i čitati, vidjet ćemo da je on smatrao suosjećanje temeljnom ljudskom vrijednošću, te bi stoga društvo trebalo biti ustrojeno tako da ova prirodna ljudska sklonost suosjećanju i uzajamnoj potpori bude zadovoljena. Ustvari, njegov glavni argument u prilog tržištima bio je da bi ona, uz uvjet potpune slobode, dovela do potpune jednakosti. Zapravo, Smithov znameniti izraz "nevidljiva ruka", koji se masovno potpuno pogrešno koristi, pojavljuje se samo jednom u "Bogatstvu nacija", i to u kontekstu argumenta protiv onoga što danas nazivamo neoliberalizmom.⁵ On kaže da bi bilo štetno po Englesku kada bi engleski proizvođači i ulagači uvozili iz inozemstva, a ulagali u stranim zemljama umjesto ovdje. Drugim riječima, kada bi oni slijedili ono što mi danas nazivamo načelima Adama Smitha, bilo bi to štetno po Englesku. Međutim, on smatra da nema razloga zabrinutosti zbog toga jer "u slučaju jednakih ili podjednakih zarada, svaki trgovac na veliko prirodno će davati prednost domaćoj umjesto inozemnoj trgovini dobrima". To znači da će pojedinačni britanski kapitalisti davati prednost domaćim proizvodima i ulagati kod kuće. Dakle, oni kao da bi bili "vođeni nekom nevidljivom rukom da služe nekoj svrsi kojoj nisu težili", te bi opasnost od onoga što se danas naziva neoliberalizmom bila

* Adam Smith (1723-1790), škotski ekonomist i filozof, autor prve sustavne političke ekonomije (nap. ur.).

izbjegnuta. Ekonomist David Ricardo iznio je prilično sličnu tvrdnju. Smith i Ricardo su oboje shvatili da nijedna od njihovih teorija ne bi valjala ako bi postojalo slobodno kretanje kapitala i ulaganja.⁶

Svojedobno se načelo solidarnosti podrazumijevalo samo po sebi. Ono je bilo temeljna odrednica javnih pokreta. Mi radimo jedni za druge. Zbog toga je krilatica radničke klase glasila "Solidarnost zauvijek". A počevši od 1930-ih godina, bogati i povlašteni stalno i uporno pokušavaju eliminirati to načelo. Treba uništiti sindikate, treba uništiti međuljudske odnose i ljude treba atomizirati kako ne bi marili jedni za druge. Eto što se zapravo krije iza napada na socijalnu sigurnost.

Kako dekonstruirate ideju da Sjedinjene Države "donose demokraciju" Iraku?

Potreban je samo časak razmišljanja da bi se uvidjelo da ne postoji nikakva mogućnost da bi Sjedinjene Države i Britanija dozvolile suvereni, demokratski Irak. Samo zamislite koju bi politiku vodio demokratski Irak. Prije svega, u državi postoji šijska većina, koja bi vjerojatno ojačala odnose s Iranom, u kojem su šijiti također većina. Velika šijska populacija postoji i u Saudijskoj Arabiji u područjima u kojima se nalaze ležišta nafte. Nezavisni Irak kojim bi vladali šijiti vrlo vjerojatno bi izazvao reagiranje šijita u neposrednom susjedstvu u šijskim područjima Saudijske Arabije, što bi značilo da su upravo najvažniji svjetski energetske resursi pod upravom ili utjecajem nezavisnih šijskih vlada. Hoće li Sjedinjene Države to dopustiti? To je nezamislivo.

Zatim, nezavisni Irak bi pokušao iznova zauzeti svoje povijesno mjesto vodeće sile, možda vodeće sile, u arapskom svijetu.

Što će to značiti? Irak će se naoružati i vjerojatno razviti oružja masovnog uništenja, najprije kao sredstvo odvrćanja, a potom radi suprotstavljanja glavnom lokalnom neprijatelju, Izraelu. Hoće li Sjedinjene Države sjediti i to dopustiti? Izgledi da će Sjedinjene Države i njihov britanski pas gonič sjediti i dopustiti da se bilo što od toga dogodi toliko su maleni da o tome ne vrijedi ni raspravljati. Američki i britanski planeri ne mogu uopće zamisliti demokratski Irak. To je nepojmljivo.

U svojim tekstovima i razgovorima citirate New York Times, BBC, i ostale glavne medije. Kritičari vašeg pristupa kažu: "On s jedne strane tvrdi da su mediji izrazito pristrani u prilog postojećih ustanova moći i elita. S druge strane, on preuzima činjenice iz tih istih medija."

Ja se cijelo vrijeme njima služim. Kada bih morao čitati samo jedne novine, bio bi to *New York Times*. U njemu se pronalazi više izvora i širine pristupa nego li u bilo kojim drugim novinama, kao i neki izvrsni dopisnici. No, time se ništa ne mijenja. Glavni mediji prenose informacije; oni to moraju iz niza razloga. Jedan je da time ispunjavaju zahtjeve svojih glavnih utemeljitelja. Njihovi glavni čitatelji su poslovni menadžeri, politički menadžeri i doktrinarni menadžeri - kao i školovana klasa, politička klasa i oni koji vode gospodarski sustav. Tim je ljudima potrebna realistična slika svijeta. Oni je posjeduju, oni njome upravljaju, oni njome gospodare, oni u njoj trebaju donositi odluke, dakle oni bi trebali shvaćati nešto o tome. Zbog toga, po mojem mišljenju, poslovni tisak obično ima bolje izvješćivanje nego ostali tisak u državi. Veoma često prikazi koje nalazite u *Wall Street Journalu* ili u *Financial Timesu* zalaze puno dublje u razotkrivanje korupcije, ne samo pljački nego i načina na koji

sustav potkopava temeljne ljudske potrebe. Mnogo je izglednije da ćete takve članke čitati u *Wall Street Journalu* nego u takozvanu liberalnom tisku, jer njegovi čitatelji moraju dovoljno realistično poimati svijet. Postoji doktrinarna pristranost u onome o čemu se izvješćuje kako bi bilo osigurano da čitatelji gledaju na činjenice na ispravan način, ali osnovne činjenice su tu prisutne.

Nadalje, novinari su općenito profesionalno časni. Najčešće su to poštteni, ozbiljni profesionalci koji žele svoj posao valjano obavljati. Sve to nimalo ne mijenja činjenicu da većina njih gleda na svijet razmišljajući kroz posebnu prizmu koja slučajno podržava koncentriranu moć.

Jedno od najomiljenijih uvjerenja jest da mi imamo slobodan tisak. Koliko je taj tisak slobodan?

Sjedinjene Države su, prema mojem saznanju, jedinstvene po garancijama slobode tiska. Vlada Sjedinjenih Država ima manje izbora i mogućnosti da upravlja tiskom od ijedne druge države koju poznajem. Na primjer, u Engleskoj vlast može upasti u urede BBC-a i zaplijeniti dokumentaciju. U Sjedinjenim Državama to ne može učiniti. Prošle je godine vlast u Engleskoj provela istragu u BBC-u tvrdeći da je izvjestitelj pretjerao kritizirajući vladino izvješće o Iraku kao potpuno lažno.⁷ Izvjestitelj je rekao da su dokazi o iračkom oružju za masovno uništenje bili "nasekani". Nastala je silna galama. Tada je časopis pod vladinim utjecajem, *Hutton Report*, izašao sa osudom BBC-a, braneći vladu, na što je ponovno došlo do silnih javnih prosvjeda. Ali, bilo je to pogrešno usmjereno. Prosvjed je trebao uslijediti zbog činjenice da je uopće pokrenuta istraga. Odakle pravo vlastima da provode istragu o tome izvješćuju li mediji o činjenicama na

način na koji se to od njih traži? Sama činjenica da je došlo do istrage pokazuje da je Engleska prilično neodlučna u podršci slobode govora.

No, BBC je pod državnom upravom, i njegovu licenciju izdaje država.

Licencije za radijske valove u Sjedinjenim Državama također izdaje država, ali time ona ne stječe nikakvo pravo provođenja službenih istraga o tome obavljaju li oni svoj posao onako kako bi to vlasti htjele. Frekvencijski spektar je u javnom vlasništvu. Činjenica da vlast nema veliku moć da utječe na tisak ne znači da je tisak stvarno slobodan. To znači samo da on može biti slobodan ako to želi, premda može to i ne željeti. Tisak je izložen snažnom pritisku koji ga navodi, a često gotovo i prisiljava, da bude sve samo ne slobodan. Napokon, glavni mediji su dio korporacijskog sektora koji ima prevlast u gospodarskom i društvenom životu. Njihovi prihodi ovise o korporacijskom oglašavanju. To nije isto što i državna kontrola, ali sustav korporacijske kontrole je također veoma povezan sa državnim.

U Nužnim iluzijama kažete da bi svi građani demokratskih društava "trebali pohađati tečaj intelektualne samoobrane da bi se zaštitili od manipulacije i kontrole".⁸ Možete li navesti neke primjere toga što bi ljudi mogli poduzeti?

Intelektualna samoobrana je tek vježbanje sebe u postavljanju očiglednih pitanja. Ponekad će odgovori biti smjesta jasni, a ponekad će biti potrebno nešto truda da se do njih dođe. Čim pročitate da su baš svi komentari oko nečega suglasni, bez obzira o čemu se radilo, trebali bi smjesta postati sumnjičavi. Ništa nije tako nedvojbeno, čak niti u nuklearnoj fizici. Kada, dakle, svi

komentatori kažu da su predsjednikovi ciljevi da u Iraku done-
se demokraciju zatucanim građanima suverenog Iraka, i pritom
postoje razlike samo oko toga mogu li se ti plemeniti i poticaj-
ni ciljevi i postići, trebalo bi vam nekoliko minuta razmišljanja
da uvidite da to nikako ne može biti istina. A ako 100 posto
mišljenja školovanih ljudi prihvaća kao bogomdano nešto što
nikako ne može biti istina, što vam to govori o doktrinarnim i
kulturalnim ustanovama? To vam govori mnogo toga.

Ne treba se vraćati unazad sve do Davida Humea da bi se to
shvatilo, ali on je ispravno primijetio da je "sila uvijek u ruka-
ma onih kojima se vlada, dok vladari nemaju ničega što bi ih
podržalo osim općeg mišljenja. Stoga se vlast temelji samo na
općem mišljenju, a ovo pravilo vrijedi za najdespotskije i najna-
silnije vlasti, kao i za one najslobodnije i najnarodnije".⁹ Drugim
riječima, u bilo kojoj državi, bila ona demokratska ili totalitar-
na, vladari se oslanjaju na pristanak. Oni moraju osigurati da
ljudi nad kojima vladaju ne shvate da je sila zapravo u njihovim
rukama. To je temeljno načelo vladanja. Vlasti imaju najraznovrs-
nija sredstva upravljanja podanicima. U Sjedinjenim Državama
se ne koriste lomače, batine, niti sobe za mučenje, nego postoje
drugačija sredstva. I opet nije potrebno posjedovati posebne
vještine da bi se shvatilo da se uvijek radi o intelektualnoj sa-
moobrani.

Dopustite još jedan primjer. U *Washington Postu* postoji dio
koji se zove *Dječja pošta*. Radi se o dnevnim novostima za dje-
cu. Netko mi je poslao isječak iz *Dječje pošte* nakon smrti Jase-
ra Arafata. I tu je rečeno jednostavnim riječima otprilike isto što
je u glavnim člancima rečeno zamršenim riječima, ali je i doda-
no nešto za što su u zamršenim člancima znali da ne bi moglo
proći. Ovdje je rečeno: "Arafat je proturječan čovjek, omiljen u

svojem narodu jer simbolizira njihovu borbu za nezavisnost. Ali da bi stvorio Palestinsku domovinu bila mu je potrebna zemlja koja je sada dio Izraela. On je poduzimao napade na Izraelce zbog čega su ga mnogi ljudi zamrzili."¹⁰ Što to znači? To znači da *Washington Post* kaže djeci da su Okupirana Područja dio Izraela. Čak niti američka vlada to ne kaže. Čak niti Izrael to ne kaže. Ali djeca su indoktrinirana kako bi vjerovala u to da je ilegalna izraelska vojna okupacija neupitna, jer je osvojeni teritorij dio Izraela. Inteliktualna samoobrana bi trebala odmah pokrenuti silne proteste protiv *Washington Posta* radi ove sramotne indoktrinacije djece. Ja ne čitam *Dječju poštu* pa ne znam događaju li se ovakve stvari redovito, ali to me ne bi iznenadilo.

Što pokreće građanina da iz stanja pasivnoga gledatelja, promatrača, postane angažiran?

Uzmimo nešto iz naše povijesti, ženski pokret. Da ste moju baku upitali osjeća li ugnjetavanje, ona ne bi shvaćala o čemu pričate. Da ste upitali moju majku, ona bi znala da je ugnjetena i bila bi kivna zbog toga, ali ne bi mogla otvoreno postavljati to pitanje. Ona ne bi mojem ocu niti meni dopustila da zalazimo u kuhinju jer to nije naš posao. Od nas se očekivalo da se bavimo važnim stvarima kao što je učenje, dok je ona sve radila. Ako bi sada upitali moje kćeri jesu li ugnjetene, o tome se ne bi imalo što ni raspravljati. Izbacile bi vas iz kuće. To je znatna promjena koja se dogodila nedavno, dramatična promjena osviještenosti i društvene prakse.

Prošecite danas hodnicima MIT-a. Prije četrdeset godina vidjeli biste samo fino obučene bijele muškarce koji su poštivali starije i tako dalje. Danas, od onih na koje bi naišli na hodnicima polovica bi bile žene, trećina pripadnici manjina, ljudi koji su

najobičnije odjeveni. To nisu beznačajne promjene. A one su proizašle iz društva.

Dolazi li do nestajanja hijerarhije?

Naravno. Ako žene ne moraju živjeti kao moja baka ili moja majka, hijerarhije su nestale. Na primjer, nedavno sam saznao da u gradu u Massachusettsu u kojem živim - to je grad profesionalaca srednje klase, pravnika, liječnika i slično - policija ima poseban odjel koji samo odgovara na pozive 911 koji se odnose na zlostavljanje u domu. Je li išta slično postojalo prije trideset godina, ili čak dvadeset godina? Bilo je to nepojmljivo. Nikoga se nije nimalo ticalo ako je netko htio istući svoju ženu. Nije li to promjena hijerarhije? Svakako. Štoviše, to je samo dio širokog niza društvenih promjena.

Kako je došlo do promjene? Samo se upitajte kako je došlo do promjene od moje bake do moje majke, do mojih kćeri? Ne preko nekog dobrohotnog vladara koji je donio zakon koji osigurava ženska prava. Mnogo je toga pokrenuto pokretima mladih ljevičarskih aktivista. Pogledajte pokret suprotstavljanja vojačenju u 1960-ima. Oni koji su se suprotstavljali postupali su vrlo hrabro. Za nekog osamnaestogodišnjaka nije bilo lako donijeti odluku koja bi mogla dovesti do gubitka obećavajuće karijere i možda do provođenja godina u zatvoru ili bijega iz zemlje, a možda i do toga da se nikada ne može u nju vratiti. Za to je trebalo imati mnogo odvažnosti.

Međutim, izgleda da su mladenački pokreti 1960-ih, kao i šira kultura, bili krajnje seksistički. Možda se sjećate slogana "Cu-re kažu da dečkima koji kažu ne", koji je bio ispisan na ondašnjim posterima. Mlade žene koje su sudjelovale u pokretu shvatile su da nešto nije u redu sa činjenicom da sve uredske poslo-

ve obavljaju žene i slično, dok su muški paradirali naokolo svojom hrabrošću. One su počele na mladiće gledati kao na ugnjetače. I to je bio jedan od glavnih izvora suvremenoga femističkog pokreta, koji je s vremenom upravo procvjetao.

U nekom trenutku ljudi shvate koje su to strukture moći i prevlasti i založe se oko toga. Tako je došlo do svih promjena u povijesti. A zašto to je tako, ne znam. Ali svi mi imamo snage da to učinimo.

Kako ste znali da se je vaša majka osjećala ugnjetenom? Je li ikada to kazala?

Sasvim jasno. Ona je bila iz siromašne obitelji sa sedmero preživjele djece - mnoga djeca tada nisu preživljavala. Prvih šestoro od preživjele djece bile su djevojčice. Jedino je dječak otišao na koledž, a nijedna od šest djevojčica. Moja je majka bila pametna, te joj je omogućeno da pohađa normalnu školu, ali ne i koledž. A bila je okružena svim tim prijateljima mojega oca, koji su imali diplome humanističkih znanosti, i ona je na to bila kivna. Prije svega, znala je da je mnogo bistrija od njih. Zapravo, dok sam bio dijete, svaki puta kada bi bila zabava muškarci bi otišli u dnevni boravak, a žene bi sjedile oko stola u blagovao-nici i vodile svoje razgovore. Kao dijete sam uvijek bio uz žene jer su one govorile o zanimljivim stvarima. Bilo je to živahno, zanimljivo, inteligentno, politično. Muškarci, koji su svi imali titule, veliki profesori i rabini, uglavnom su govorili gluposti. Moja je majka to znala i bila je zbog toga kivna, ali je smatrala da se oko toga ne može ništa napraviti.

Kada smo kod protestnih pokreta, budući da često putujem širom zemlje, često čujem kako ljudi kažu: "Ljudi su u Sjedinje-

nim Državama suviše opušteni. Sve primaju olako. Stvari se moraju veoma pogoršati da bi došlo do nekoga protesta."

Ne mislim da je tako. Ozbiljni pokreti ponekad nastaju među ugnjetenim ljudima, a ponekad među povlaštenim slojevima. Upravo smo govorili o pokretu otpora. Djeca koja su tome pripadala bila su povlašteni studenti koledža, gotovo svi iz elitnih škola. Ali među tim povlaštenim slojevima zapaljena je iskra i ta su djeca odigrala veliku ulogu u mijenjanju zemlje. Oni su razgnjevili bogate i moćne. Pogledajte ondašnje novine. One su pune neke histerične dreke o spaljivanju grudnjaka i svim tim groznim stvarima koje se događaju i koje podrivaju temelje civilizacije. Ali zapravo je zemlja postajala civiliziranija.

Pogledajte SNCC*, Studentski odbor za nenasilnu koordinaciju, koji je bio predvodnik pokreta za građanska prava. Ti su ljudi doista bili stalno izloženi, a nisu se tek povremeno pojavljivali: sjedili su za šankovima, putovali javnim autobusima, bivali premlaćivani i u nekim slučajevima ubijani. Studenti u SNCC-u bili su iz elitnih koledža, kao što je Spelman na kojem je držao predavanja Howard Zinn, koji je izbačen s koledža zbog podrške zahtjevima studenata.¹¹ Spelman je bio crnački koledž, ali elitni. Svakako da nisu svi studenti u pokretu dolazili iz povlaštenih krugova, ali su takvi svakako bili predvodnici u borbi.

Isto vrijedi i kada pogledate ostale pokrete. To je mješavina povlaštenih i ugnjetenih koji su osviješteni. Uzmite opet ženski pokret. On je većinom nastao u skupinama koje su radile na osvješćivanju, gdje su žene govorile jedna drugoj: "Gle, život ne bi trebao biti ovakav." To je rana faza, koja je nužna u svakom društvenom pokretu. Za ugnjetene je nužno da shvate da ugnje-

* Student Nonviolent Coordinating Committee (eng.) (nap. ur.).

tavanje nije samo ružno, nego je i pogrešno. A to nije tako jednostavno. Uhodani postupci i navike se obično uzimaju kao bogomdani i ne dovode se u pitanje.

Značajan je korak kada se shvati da ništa što je vezano s moći nije nužno i legitimno, ma na kojoj strani te jednadžbe se netko nalazio. Shvatiti da nekoga tucete može biti vrlo prosvjetljujuće iskustvo. Za one koji drže batinu velik je napredak kada kažu: "Gle, nešto nije u redu s tim da držimo batinu." Ta spoznaja je početak civilizacije. Ako *New York Times* i njegovi školovani čitatelji ikada dopiju do uvida da nešto ne valja sa opakim zločinima koje *Times* opisuje na naslovnicama, tada će školovani čitatelji početi bivati civilizirani.

Kada ste 1969. sudjelovali u Vatrenoj liniji sa Williamom F. Buckleyjem, govorili ste o krivnji. Rekli ste: "Nisam zainteresiran za okrivljavanje i dijeljenje ocjena naokolo. Mislim da je početak mudrosti u ovom slučaju" - a bila je riječ o Vijetnamu - "shvaćanje što mi predstavlja u svijetu, što mi činimo u svijetu. I mislim da kada to shvatimo, imat ćemo ogroman osjećaj krivnje. Treba veoma dobro paziti da priznanja krivnje ne premaše mogućnosti djelovanja".

Mislim da smo svi prošli to iskustvo. Kažemo: "Oh, da, učinio sam nešto grozno, žalim zbog toga. Neću oko toga ništa poduzimati. Sada sam priznao svoju krivnju. Kraj." To se neprestano događa. Ali zločin nije riješen kada priznate krivnju. Ako ste učinili nešto pogrešno, to ima svoje posljedice. Što ćete uraditi s njima? Krivnja može biti način da spriječite djelovanje. Umirujete sebe govoreći: "Vidi kako sam plemenit. Priznao sam da sam učinio nešto pogrešno i sada sam slobodan."

Taj način razmišljanja je stalno prisutan. Uzmite slučaj sa Irakom. Upravo sada Sjedinjene Države u biti prisiljavaju druge države da oprostite iračke dugove.¹² To bi bilo ispravno učiniti. Svatko bi trebao oprostiti iračke dugove, jer oni spadaju u ono što se naziva "mrzak dug". To je takva vrsta duga koja je nametnuta ljudima koji su živjeli pod sustavom prisile. Na primjer, ako neki general koji upravlja nekim društvom stvori golem dug, je li narod te zemlje dužan otplatiti ga? Nije. To je mrzak dug i trebalo bi ga poništiti.

Pojam morskoga duga je izmišljen kada su Sjedinjene Države osvojile Kubu - što ovdašnji povjesničari nazivaju oslobođenjem Kube, što znači da je osvajanjem Kube spriječeno da se ona sama oslobodi. Nakon zauzimanja Kube Sjedinjene Države nisu htjele platiti kubanski dug Španjolskoj te su ispravno istaknule da je to mrzak dug kojem je Kuba izvrgnuta pod uvjetima prisile. Isto se je dogodilo i sa Filipinima. Naravno, stvarni razlog je bio da se Sjedinjene Države poštede otplate duga zemalja koje su netom zauzele. Isto se događa i sada sa Irakom. Sjedinjene Države su ga zauzele, i ne žele platiti dug.

Zapravo, Sjedinjene Države bi trebale platiti goleme odštete Iraku. Isto vrijedi i za Britaniju, Njemačku, Francusku, Rusiju, te sve ostale zemlje koje su podržavale Saddama Husseina. Te su zemlje zlostavljale Irak u dugom razdoblju, zapravo sve otkako je Britanija stvorila Irak u ranim 1920-ima. John F. Kennedy je očigledno sponzorirao vojni udar kojim je 1963. stranka Saddama Husseina, Baath, došla na vlast.¹³ Od tada, popis američkih postupaka prema Iraku je jeziv. U State Departmentu postoji popis država koje sponzoriraju terorizam. Jedina država koja je ikada brisana sa popisa bio je Irak 1982. godine, jer je Reaganova uprava, a ti su momci u biti i sada u službi pod Bushom II.,

htjela omogućiti snabdijevanje Saddama Husseina oružjima i pomoći "bez kongresne istrage".¹⁴ Tako je Irak iznenadno postao država koja ne sponzorira terorizam, a Sjedinjene Države su mogle pomoći poslovima poljoprivrednog izvoza, razvoju oružja masovnog uništenja, i svakovrsnim divnim stvarima.

Nakon Husseinovih pokolja Kurda, Iranaca, Iračana, koja sada prokazujemo, Sjedinjene Države su nastavile pomagati Saddama Husseina. Nakon Zaljevskog rata 1991., kada je slomljena šijska pobuna, Bush I. je dopustio da je Saddam Hussein skrši. Dakle, kada je Michael Friedman u svojoj kolumni u *New York Timesu* pisao o tome kako je, uh, otkrio te masovne grobnice u Iraku i osjećao se zgrožen, trebao je priznati da je znao sve o tim grobnicama u vrijeme kada su Sjedinjene Države bile ortak u tome.¹⁵ A tada je nastupilo razdoblje sankcija dulje od deset godina, uslijed kojih je ubijeno više ljudi nego što ih je ikada ubio Saddam Hussein, a društvo je razoreno.¹⁶ A tada je uslijedila invazija, koja je prouzročila smrt možda stotine tisuća ljudi.¹⁷

Kada sve to stavite zajedno, mi dugujemo Iraku ogromne odštete. Opraštanje morskoga duga je u redu, ali ono ide u našu korist. Plaćanje odšteta nam nije u redu.

Ista se stvar događa na Haitiju, najsiromašnijoj zemlji zapadne hemisfere, koja je na rubu istrebljenja. Tko je za to odgovoran? Dva glavna zločinca jesu Francuska i Sjedinjene Države. Oni duguju Haitiju goleme odštete zbog postupaka tijekom stotina godina. Ako bi ikada došli do stupnja gdje bi netko rekao: "Žao nam je zbog toga", to bi bilo lijepo. Ali ako to samo ublažuje krivnju, to je onda tek još jedan zločin. Da bismo bili minimalno civilizirani, mi bismo trebali reći: "Izvršili smo mnoge zločine i od njih imali koristi. Velik dio bogatstva Francuske dolazi od zločina počinjenih nad Haitijem, a i Sjedinjene Države su

se okoristile. Stoga ćemo platiti odštetu haicánskom narodu." Tada bismo vidjeti početke civilizacije.

Vratimo se na tren natrag na ugnjetavanje. Recimo da se Vi ponašate spram mene uvredljivo. Ja bih to izravno osjetio. Nije li znatno teže razumjeti imperijalizam jer se on zbiva negdje tamo, veoma daleko, i ja ne znam mnogo o tome?

Ne samo to, nego je logika obrnuta, tako da ljudi ovdje osjećaju kao da su oni ti koji su ugnjeteni. Stav vojnika koji čine zvjerstva u Iraku je da su Iračani to učinili nama, pa ćemo sada mi to učiniti njima. Što su nama Iračani učinili? 11.09. Naravno, Iračani nemaju ništa s time, ali i dalje vlada osjećaj da smo mi ti koji su napadnuti, a oni ti koji nas napadaju. A takav se obrat neprestano ponavlja.

Uzmite, na primjer, retoriku Ronalda Reagana o "welfare queens".* Nas siromahe, poput Reagana, ugnjetavaju te bogate crkinje koje se voze Cadillacima da bi preuzele svoje čekove socijalne pomoći. Mi smo ugnjeteni. Zapravo se ta nit provlači kroz cijelu američku povijest. Postoji knjiga Brucea Franklina, književnog teoretičara, koji slijedi tu nit kroz čitavu američku popularnu književnost, sve tamo od vremena doseljavanja. Mi smo na samom rubu istrebljenja. Napadaju nas đavolski neprijatelji koji samo što nas nisu savladali, a onda se u posljednjem trenutku pojavljuje superjunak ili iskursava čudesno oružje i mi se spašavamo.¹⁸ Ali, kao što ističe Franklin, uporno se radi o tome da su oni koji se spremaju da nas istrijebe zapravo oni koje gazimo svojom čizmom. Naša je čizma na njihovu vratu, a to znači da nas se oni spremaju istrijebiti.

* Postoji znamenita Reaganova optužba na račun pojedinaca koji se zahvaljujući socijalnoj pomoći voze u Cadillacu poput kraljice (nap. prev.).

Kao što su urodenički Indijanci u Deklaraciji o nezavisnosti opisani kao "nemilosrdni indijanski divljaci".

Upravo tako. "Nemilosrdni indijanski divljaci" će nas istrijebiti. Zatim su došli crnci. Zatim kineski imigranti. Jack London je bio napredan pisac, istaknuti socijalist, a pisao je priče koje su doslovno pozivale na istrebljenje čitavog stanovništva Kine primenom bakteriološkog oružja, jer da je to jedini način da se spasimo. Oni šalju ovamo ljude za koje mi mislimo da su nadničari koji grade pruge, ili su perači naše odjeće, ali sve je to dio plana da se uvuku u naše društvo. Njih je stotine milijuna i oni će nas uništiti. Zato se mi moramo braniti, a jedini način jest da potpuno istrijebimo kinesku rasu bakteriološkim oružjem.

Ili uzmite Lyndona Johnsona. Johnson je, ma što se mislilo o njemu, bio jedna vrsta populista. On nije bio lažni Teksašanin kao George Bush, nego pravi. A rekao je: "Bez nadmoćne zračne moći, Amerika je sputan i pridavljcn div, nemoćan i lak plijen za bilo kojega žutog patuljka sa džepnim nožem."¹⁹ U jednom od svojih glavnih govora američkim vojnicima u Vijetnamu, Johnson je tugaljivo rekao: "Na svijetu ima tri milijarde ljudi, a mi činimo samo dvjesto milijuna od toga. Mi smo u zaostatku u omjeru petnaest naprama jedan. Kada bi moć značila pravo*, tada bi oni preplavili Sjedinjene Države i oduzeli ono što imamo. Mi imamo ono što oni žele."²⁰ To je neprestani prijev imperijalizma. Držite čizmu na nečijem vratu, a oni se spremaju da vas unište.

Isto vrijedi za sve oblike ugnjetavanja, i to je psihološki razumljivo. Ako nekoga kršiš i uništavaš, valjda imaš razlog za to i ne može biti da sam ja čudovišni ubojica. To mora biti samoob-

* "Might make right" (eng.) (nap. prev.).

rana. Ja se štitim od njih. Pogledajte što mi oni rade. Ugnjetavanje biva psihološki preokrenuto: ugnjetač je žrtva koja se brani.

Upravo mi je palo na pamet da Vas intervjuiрам sada već dvadeset godina. Osjećate li se ikada poput Sizifa iz grčke legende, koji kotrlja gromadu uzbrdo, a ona se uvijek skotrlja natrag dolje?

Zapravo ne. Prije svega, mi smo gotovo svi toliko povlašteni i toliko slobodni da bi bilo skandalozno smatrati da je naš život u bilo kojem pogledu težak. Ma sa kakvima se tlačenjem ili pogrdama sukobljavali, to je ništa spram onoga čemu su izloženi ljudi bilo gdje drugdje. Bila bi to neka vrsta luksuza koji si ne smijemo dopustiti. Ali i ako to zanemarimo, nastale su promjene. Dakle, kotrljamo stijenu uzbrdo, ali također nam uspijevaju i pomaci naprijed.

Ponekad ste kao Kasandra, stalno upozoravajući. Vaša posljednja knjiga, Hegemonija ili opstanak, počinje i završava prilično tmurnim tonovima.²¹

Mislim da su upozorenja opravdana. Knjiga započinje citatom Ernsta Mayra, vjerojatno najizvršnijega svjetskog biologa, i citatom Bertranda Russela, najizvršnijega svjetskog filozofa dvadesetog stoljeća, i njihove su tvrdnje točne. Mogli bi njima lako dodati i druge. U *Daedalusu*, listu Američke akademije umjetnosti i znanosti, koja je ustanova vrhunskog javnog ugleda, nedavno je objavljen članak dvoje veoma uglednih strateških analitičara, Johna Steinbrunnera i Nancy Gallagher, koji pripadaju matičnoj orijentaciji. Članak govori o onome što se naziva preobrazba vojnoga sektora, koja uključuje militarizaciju svemi-

ra.²² Militarizacija svemira zapravo znači ugrožavanje čitavoga svijeta mogućnošću brzog uništenja bez ikakvog upozorenja. Što Steinbrunner i Gallagher predlažu kao protulijek? Oni se nada-ju da će nastati koalicija miroljubivih zemalja, predvođena Kinom, koja će se suprotstaviti američkom militarizmu i agresivnosti. To je jedina nada koju oni vide u budućnosti. Jedan od zanimljivih aspekata ove rasprave jest očaj ili prijezir - ne znam koja bi bila prava riječ - zbog američke demokracije. Sjedinjene Države ne mogu se promijeniti iznutra, pa preostaje nada da će nas spasiti Kina. Još nikada se nije čulo ovakvo mišljenje u srcu establišmenta. Ono što sam ja rekao u knjizi *Hegemonija ili opstanak* vrlo je blago u usporedbi s tim.

VIII. DEMOKRACIJA I ŠKOLSTVO

LEXINGTON, MASSACHUSETTS (7. PROSINCA 2004.)

John Dewey, jedan od vodećih mislilaca dvadesetog stoljeća, snažno je utjecao na Vas tijekom godina vašeg formiranja. Roditelji su vas poslali u deweyjevsku školu u Philadelphiji.

Moj je otac vodio hebrejski školski sustav u Philadelphiji, u kojoj sam živio, i to u skladu sa deweyjevskim pravilima, što je značilo isticanje središnje uloge kreativnosti svakog pojedinca, sudjelovanje u grupnim djelatnostima, poticajnim projektima itd. I ja sam također tamo poučavao. Dok sam išao u školu, obrađivali su se svi uobičajeni predmeti, ali s naglaskom na stavu učenika, njegovim interesima i kreativnom zalaganju. Među učenicima nije bilo natjecanja. Ja nisam niti znao da sam takozvani dobar učenik, sve dok nisam došao u gimnaziju. Tamo je svatko bio rangiran, pa se znalo koliko je dobar. Do tada to uopće nije postojalo kao tema.

Što je vaše roditelje navelo da vas upišu upravo u tu školu?

Razlog je donekle bio u tome što su oni bih zaposleni, pa sam u školi trebao biti cijeli dan. No ja doista ne bih ni želio biti ig-

dje drugdje. Krenuo sam tamo s osamnaest mjeseci i ostao sve do osmog razreda.

Recite mi više o Vašem ocu. Kakav je bio Vaš odnos? I naravno, on nije bio samo Vaš prvi učitelj, nego i prvi poslodavac.

On je bio židovski školnik. Naš je odnos bio vrlo prisan. Nismo provodili mnogo vremena zajedno - preko dana ja sam bio ili u školi ili na ulici s prijateljima - ali ono vrijeme koje smo provodili zajedno bilo je važno i osmišljeno. Petkom uvečer zajedno bismo čitali židovsku tradicionalnu i suvremenu književnost. Budući da su moji roditelji bili učitelji i nisu radili tijekom ljeta, imali smo duge ljetne praznike. Moj bi otac radio tijekom dana, ali bismo kasnije popodne otišli zajedno na plivanje. U dobi od otprilike jedanaest, dvanaest godina počeo sam se zanimati za njegov školnički rad. Moj je otac upravo završavao doktorsku disertaciju o Davidu Kimhiju, srednjovjekovnom židovskom jezikoslovcu, i ja sam ju tada čitao. Budući da sam poznao i Kimhijeve tekstove, razgovarao sam o njima s ocem.

Mislite li da je to na neki nači pridonijelo vježbanju uma u smislu svladavanja složena jezika s prilično teškom gramatikom?

Teško je to reći. To je u meni pobudilo zanimanje za semitsku lingvistiku, koju sam studirao na koledžu. I vjerojatno je to imalo određen neizravan utjecaj na moje upuštanje u lingvistiku, ali ne mogu točno prepoznati povezanost.

U knjizi Propaganda i javno mišljenje rekli ste: "Moj intelektualni razvoj bio je usporen kada sam krenuo u gimnaziju. Na neki način sam propao u crnu rupu."

To je prilično točno. Dolazak u gimnaziju bio je pomalo šokantan. Došao sam na akademsku gimnaziju, vrlo strogu i discipliniranu. Gotovo ništa mi se tamo nije dopadalo, osim prijatelja. Ali vrlo malo toga mi je ostalo u sjećanju, dok se osnovne škole sjećam vrlo živo. Jedva sam čekao da gimnazija završi.

Nakon gimnazije krenuo sam na mjesni koledž u okviru Pensilvanijskog sveučilišta. Tada nisam ni pomišljao na bilo što osim života kod kuće, rada, odlaska u školu - i svemu tome sam se izrazito radovao. Popis predmeta djelovao je uzbudljivo i zanimljivo. Ali nakon otprilike godinu dana bio sam lišen iluzija. Sve mi je djelovalo tek kao dosadni nastavak gimnazije, i bio sam zapravo vrlo blizu tome da napustim studij.

No u jednom trenutku susreli ste Zelliga Harrisa, koji je predavao lingvistiku na Pensilvanijskom sveučilištu.

Njega sam zapravo upoznao preko političkih kontakata kada mi je bilo sedamnaest godina. Tada sam bio na drugoj godini i poigravao se s idejom da se ispišem, provodeći vrlo malo vremena u bavljenju akademskim radom - mislim da sam se u to doba najviše isticao u rukometu. Bio sam snažno uključen u Cionistički pokret, točnije u njegovo dvonacionalno, protudržavno krilo. Pokazalo se da je Harris bio vodeća ličnost tog pokreta. On je inače bio vrlo karizmatična i intelektualno uzbudljiva osoba, čiji su ostali interesi - anarhistička misao, protuboljševička ljevica i slično - bili ono što sam sam istraživao.

Kad sada gledam na to, čini mi se da je Harris pokušavao postići da se vratim na koledž. On to nije rekao, ali mi je savjetovao da upišem neke od njegovih kolegiya za diplomante, i ja sam to učinio. Bio je to raspršen niz vrlo zanimljivih predmeta iz različitih područja: jedan iz matematike, jedan iz filozofije, jedan iz

nečega drugog. Sa takvim probiranjem mogli ste steći uzbudljivo obrazovanje bez neke određene formalne strukture. A Pensilvanijsko sveučilište je bilo dovoljno tolerantno te nije bilo nikakvih problema.

Jeste li ikada dobili diplomu na papiru?

Na kraju sam formalno položio sve ispite, ali nisam ispunio potrebne kriterije. Lingvistički odjel je bio prilično neorganiziran. U biti ga je vodio Harris. Za mene je bilo donekle povoljno što to nije bio neki akademski prestižan fakultet, te na njemu nisu postojali strogi propisi, kontrole i slično. Mogli ste na neki način raditi što ste htjeli, barem sam ja mogao.

Dakle, uključujući vaše rane godine, vi ste poučavali tijekom više od šezdeset godina. Imali ste tisuće studenata. Koje kvalitete cijenate kod studenta?

Nezavisnost mišljenja, zanos, predanost temi studija, kao i spremnost na osporavanje, postavljanje pitanja i istraživanje novih puteva. Postoji mnogo takvih ljudi, ali škola teži obeshrabrivanju tih osobina.

Događa li se ikada da studenti prema Vama imaju takvo strahopoštovanje, s obzirom da ste veoma poznati, da nerado osporavaju neke od vaših postavki?

Da, katkada. To ponekad vrijedi za studente koji su prošli tradicionalne škole u azijskim zemljama. Ali na mjestu kao što je MIT to je razmjerno rijetko. To sveučilište je znanstveno usmjereno, pa se studente potiče da istražuju, osporavaju, postavljaju pitanja.

Usporedno s napredovanjem u lingvističkoj karijeri, sve više ste se uključivali u politiku. Kako su na to gledali Vaši roditelji? Jesu li bili zabrinuti da biste mogli dospjeti u neprilike?

Oduvijek sam bio uključen u politiku, ali do 1960-ih oni su zasigurno bili zabrinuti, jer sam bio uhićivan, prijetio mi je i zatvor itd. Kada je sukob Izraela i Palestinaca postao središnje pitanje, osobito nakon 1967., uslijedila je prava lavina kleveta, mržnje, lažnih optužbi, javnih kritika koje su potvrđivale moja gledišta, ali je to bilo teško za moje roditelje. Oni su živjeli gotovo u židovskom getu, i bili su uznemireni zbog histeričnih kleveta i osobnih napada. Moj je otac čak u židovskom tisku pisao odgovore na neke od optužbi i kritika. Bilo je to teško za njih. Zapravo, ja sam vjerojatno polusvjesno ublažio neke stavove sve dok su oni bili živi, kako bi ih poštudio.

Vi ste naviknuti na čvrste znanosti, u kojima je empirijski dokaz od temeljnog značaja, dok ideologija često ne zahtijeva baš nikakav dokaz.

Zapravo, istinska odanost ideologiji opovrgava dokaze i nastoji ih zaobići. Ali ja nisam navikao na čvrste znanosti. Premda imam neka iskustva s njima - čak sam neko vrijeme radio u matematici - ne želim pretjerivati. Kao što sam rekao, ja nemam formalnu naobrazbu na bilo kojem području, uključujući lingvistiku. Uglavnom sam samoobrazovan. Ali ne vidim nikakav poseban razlog da se u proučavanju povijesti, sociologije ili gospodarstva ne primijene u biti iste metode koje se primjenjuju u znanostima. Empirijski dokazi su od ključne važnosti. Njima smo zatrpani. Treba nastojati izdvojiti ono bitno. Dokazima nužno treba pristupiti s određenim uvjerenjima i načelima, koja

trebaju biti otvorena za osporavanje. Problemi na područjima povijesti i fizike su različiti, ali bi metoda pristupa njima trebala biti otprilike ista.

Ponekad vas opisuju kao anarho-sindikalista, a čuli smo da sami sebe čak opisujete kao staromodnoga konzervativca. Što držite o tim etiketama?

Ne služim se tim etiketama, ali osjećam da moji stavovi dolaze iz anarho-sindikalističke tradicije. Mislim da anarho-sindikalizam predstavlja razuman pristup općoj problematici ljudskoga društva. Ne možete, dakako, preuzeti anarhističke doktrine i mehanički ih primijeniti. Ali radničko upravljanje industrijom i narodno upravljanje užim zajednicama čini mi se smislenim temeljem za složena društva kao što je naše. A termin staromodni konzervativac dijelom označava moj osobni ukus u glazbi, književnosti i slično, a dijelom moju vjeru u valjanost klasičnih liberalnih doktrina. I opet, one se ne mogu mehanički primijeniti na suvremeni svijet onim jezikom kojim su formulirane, ali mislim da bi trebali imati veliko poštovanje za ideale prosvjetiteljstva - racionalnost, kritičnost analize, slobodu govora, slobodu istraživanja - te da ih treba proširiti, doraditi i prilagoditi suvremenom društvu.

U posljednje vrijeme često čujemo napade na ideje prosvjetiteljstva, osobito u školstvu, gdje se uči o suzdržavanju umjesto drugih oblika sigurne seksualnosti, zagovara se kreacionizam, cenzuriraju se udžbenici. Jeste li zabrinuti zbog tog trenda?

To je vrlo zabrinjavajuća crta američke kulture. Nijedna druga industrijska država nema niti približno sličnu zastupljenost ekstremnih religijskih uvjerenja niti iracionalne predanosti kak-

ve obično susrećete u Sjedinjenim Državama. Ideja da treba izbjegavati nauk o evoluciji ili se pretvarati da ga ne naučavaš, jedinstvena je u industrijskom svijetu. A statistike su nevjerovatne. Otprilike polovica stanovništva misli da je svijet nastao prije nekoliko tisuća godina. Golem postotak, možda negdje oko jedne četvrtine, kažu da su imali iskustvo "ponovna rođenja". Znatan je broj onih koji vjeruju u ono što se naziva "stanje krajnjeg ushita". Velika se većina uvjerila u čuda, postojanje đavola, i slično.

Te se niti mogu pratiti prilično daleko unazad kroz američku povijest, ali su posljednjih godina počele hvatati maha u društvenom i političkom životu jače no ikad. Na primjer, do Jimmyja Cartera nijedan američki predsjednik nije se pretvarao da je religiozni fanatik, ali nakon njega svi odreda jesu. To je pridonijelo istinskom podrivanju demokracije od 1970-ih. Carter je, vjerojatno nenamjerno, stvorio poučak da se široke mase birača mogu pokrenuti ako im se prikazujete kao onaj koji - iskreno ili ne - slijedi Sveto pismo. Do tada su religiozna uvjerenja bila osobna stvar, a onda je došlo do svjesnog preuzimanja biračkog sustava od strane industrije za odnose s javnošću, koja sada prodaje kandidate jednako kao što prodaje i robe. A imidž bogobojazne osobe, dubokog vjernika koji će nas zaštititi od prijetnji suvremenoga svijeta, jest takav da se dobro prodaje.

Ja sam zaposlen na radiju gdje nam nije dopušteno izvoditi "Zavijanje" Allena Ginsberga, svakako jednu od najvećih poema dvadesetoga stoljeća, jer sadrži jednu zabranjenu riječ. Ne možemo izvoditi pjesmu Brucea Cockburna "Nazovite to demokracijom", jer se nimalo laskavo izražava o MMF-u, niti pjesmu "Uragan" Boba Dylana, koja govori o nepoštenoj osudi Rubina "Uragana" Cartera, značenitog boksača, jer se također pojavljuje zabranjena riječ.

Sloboda govora snažno je napadnuta posvuda - od radija do sveučilišta. Više od deset saveznih država razmatra donošenje zakona - od kojih će, pretpostavljam, neki proći - o nadzoru nad onime što učitelji i profesori poučavaju u predavaonicama, kako bi se osiguralo da učitelji ne indoktriniraju studente.² Kao što je obrazložio jedan od zagovaratelja ovih promjena, 80 posto profesora... su članovi Demokratske stranke, liberali ili socijalisti ili su članovi Komunističke stranke.³ Riječ je o staroj liniji "domaćih" snaga, koja se sada pretvara u oružje protiv svih ustanova koje nisu potpuno kupljene ili kontrolirane. Veleučilišta su prilično desno usmjerena, ali ipak ne predstavljaju podružnice u potpunom vlasništvu korporacijskoga sektora, a to je neprihvatljivo.

Važna i vrlo živa tradicija akademskih sloboda u Sjedinjenim Državama ne smije biti omalovažena. Akademске slobode bile su napadane, ali su bile i štćene i obranjene. Do značajnog je obrata došlo u ranim pedesetima, ali je to napokon prevladano, a neke su se ustanove čak i isprićale zbog njihova ranijeg ponašanja. Ipak, akademska sloboda je stalno napadnuta. A sada se napadi pojaćavaju kao dio pokušaja da se uspostavi prevlast ultradesnice. Sve što nije pod kontrolom treba biti spriječeno i disciplinirano.

Dopustite mi pitanje o nuklearnom oružju. Upravo je objavljeno da Sjedinjene Države razvijaju novu generaciju ovoga oružja.

Potpisnice Ugovora o neširenju nuklearnog oružja (tzv. NPT) obavezne su svim silama u dobroj volji raditi na uklanjanju nuklearnog oružja. To je dio pogodbe prema kojoj ostale zemlje pristaju da same ne razvijaju nuklearno oružje. Sve zemlje potpisnice NPT-a kršile su taj ugovor, ali koraci koje je nedavno po-

duzela Bushova administracija znatno su više od pukog nepridr-
žavanja. Te se mjere prikazuju kao način ublažavanja problema:
mi ćemo poboljšati oružje upravo zato da bi ga učinili sigurni-
jim. Ali u stvarnosti se vjerojatno krećemo k obnovi nuklearnih
pokusa i razvoju još razornijih oružja. To je osobito opasno ka-
da se uzme u obzir da Sjedinjene Države službeno pridržavaju
pravo prvog udara ovim oružjem, čak i protiv nenuklearnih sna-
ga. Svakoga dana čujemo kako bi nenuklearne zemlje mogle
krenuti u pravcu nuklearizacije, a mi svakako ne želimo da se to
dogodi. Ipak, znatno je ozbiljnije i opasnije kada nuklearne
zemlje krše sporazum. One su već niz puta dovele svijet prilič-
no blizu uništenju i vrlo je vjerojatno da će to učiniti i opet.

*2005. godine obilježava se šezdeseta obljetnica nuklearnog
bombardiranja Hirošime i Nagasakija. U vrijeme tih napada va-
ma je bilo šesnaest godina. Kako su oni djelovali na vas?*

Bio sam mladi savjetnik u ljetnom logoru u kojem se govori-
lo hebrejski. Bilo je to u Poconosu, nedaleko od Philadelphije,
gdje smo živjeli. Upravo smo saznali za novosti. Vrlo se živo sje-
ćam toga da sam bio na neki način dvostruko potresen: prije
svega tim vijestima, a zatim činjenicom da se nitko nije zabri-
nuo, što mi je bilo toliko nevjerojatno da sam odlutao u šumu i
proveo nekoliko sati sjedeći tamo u samoći i razmišljao o tome.

*Je li do toga došlo zato što nitko nije mogao zamisliti što to
znači? Bila je to tek još jedna velika bomba?*

Ne mislim da se radilo o tome. To nije nepoznata pojava. Je
li iznenađujuće da djeca u ljetnom logoru ne poklanjaju puno
pažnje činjenici da je došlo do nuklearnog bombardiranja? Vra-
timo se u vrijeme nekoliko mjeseci prije toga. U ožujku 1945.

bili su zračni napadi na Tokio, koji je bio meta zato što su Saveznici znali da mogu lako uništiti grad koji je uglavnom izgrađen od drva. Nitko nije znao koliko je ljudi poginulo. Možda je spaljeno stotinu tisuća ljudi. Pamтите li ikakve rasprave o tome? Zapravo, pedeseta godišnjica vatrenog bombardiranja prošla je gotovo nespomenuta.

Kako gledate unazad na sve godine vašega održavanja nastave i aktivizma, što ste nastojali postići?

Moja nastava i moj aktivizam imali su različite ciljeve. U nastavi i istraživanju, koji su neodvojivi, moj je cilj razumjeti ponešto o naravi ljudske misli. Osobito sam zainteresiran za jezik, ali kao za neku vrstu prozora u narav spoznajnih sustava, sustava mišljenja, tumačenja i planiranja. Imam svoje vlastite posebne interese. Jedan od njih je i tema koju je sve donedavno bilo veoma teško proučavati, a to je: do koje je mjere svojstva bioloških sustava - a ja sustave mišljenja i planiranja i jezika smatram biološkim sustavima - moguće definirati nekim temeljnim svojstvima fizičkih zakona, matematičkim načelima i slično. Za sada je riječ o početnim uvidima u ta pitanja. Za mene je to posljednjih nekoliko godina bio vrlo uzbudljiv rad.

Glede aktivizma, to je vrlo jednostavno. Postoji golema količina ljudske patnje i jada, koja može biti ublažena i prevladana. Postoji ugnjetavanje kojega ne bi smjelo biti. Čitavo vrijeme vodi se borba za slobodu. Postoje vrlo ozbiljne opasnosti: čitave se vrste kreću k istrebljenju. Ne vidim kako bilo kome može manjkati interesa za pokušaj da se pomogne da ljudi budu predaniji razmišljanju o ovim problemima i da pokušaju nešto oko njih poduzeti.

IX. DRUKČIJI SVIJET JE MOGUĆ

LEXINGTON, MASSACHUSETTS (8. VELJAČE 2005.)

Razgovarali smo o poplavi vjerskog fundamentalizma u ovoj zemlji. Što je uzrok toj pojavi?

Ne mislim da je riječ o poplavi. Amerika je odavno izrazito religiozna zemlja. Zapravo ne volim rabiti riječ *religiozno*. Jedan od razloga zbog kojih ne volim tu riječ jest mnoštvo argumenata koji idu u prilog tvrdnji da je organizirana religija svetogrдна. Zasniva se na vrlo čudnom poimanju Boga. Da Bog postoji, to mu se zasigurno ne bi sviđalo. Dopustit ću si uporabu tog pojma na trenutak. Od samog nastanka, ova zemlja je vrlo religiozna. Novu Englesku naselili su ekstremni vjerski fundamentalisti koji su sebe smatrali djecom Izraela i slijedili naloge ratničkog boga kojeg su štovali, dok su zemlju čistili od Amalekita. Citate opise nekih masakara - poput pokolja Pequota - i vidite da nalikuju poglavljima najgenocidnijih dijelova Biblije, koju su naseljenici vrlo slobodno tumačili. Širenje Zapada pogonio je upravo vjerski fundamentalizam zasnovan na pseudo-biblijskim temeljima. Španjolska područja pokorena su pod egidom uništavanja hereze papizma.

Između industrijalizacije i ekstremnih religijskih uvjerenja postoji inverzan odnos: što je veća modernizacija, to je manja predanost religioznom ekstremizmu. U Sjedinjenim Državama taj je odnos, međutim, izokrenut. U tom smislu Amerika je slična nerazvijenim društvima. Sjećam se kada sam se pred pedeset godina vozio zemljom i slušao radio. Nisam mogao vjerovati što čujem. Propovjednici divljački urlaju - takvo što ne mogu zamisliti nigdje drugdje u svijetu.

Mislim da promjene u proteklim godinama nemaju toliko veze s razinom vjerske predanosti koliko s načinom na koji je vjera uvedena u politički sustav i javni život. Spomenuli smo da je svaki predsjednik nakon Cartera morao biti "religiozan", ali taj proces možete zamijetiti svugdje.

Učenje o evoluciji koje je u svakoj drugoj zemlji posve normalna stvar, ovdje je vrlo problematično. Tako je već dugo vremena. Sjećam se kad mi je žena krajem 40-ih pohađala koledž. Slušala je predavanja iz sociologije i rekla mi da je predavač napomenuo: "Sljedeći put učit ćemo o evoluciji. Ne morate vjerovati u to, ali dobro je da znate kako neki ljudi razmišljaju." Sumnjam da se to događa u bilo kojoj drugoj industrijskoj zemlji. To se nije zbivalo na krajnjem Jugu. Riječ je o Sveučilištu Pennsylvania. Možemo, stoga, nagađati o uzrocima religijskog ekstremizma u Sjedinjenim Državama, ali to je neprijeporno jedno od mnogih osobitosti Amerike.

Jedan mogući razlog jest činjenica da je ova zemlja oduvijek bila vrlo uplašena, o čemu smo ranije govorili. Ovdje postoji neobično snažan osjećaj nesigurnosti, koji bi se mogao dovesti u vezu s religijskim fundamentalizmom. Sjedinjene Države daleko su najmoćnija i najsigurnija zemlja svijeta, ali i zemlja koja se osjeća najnesigurnijom. John Lewis Gaddis, znani povjesničar, ne-

davno je napisao blagonakloni prikaz Bushove strategije nacionalne sigurnosti. Njezine korijene smiješta u ranu povijest Sjedinjenih Država ili, točnije, u vrijeme Quincyja Adamsa koji je skovao veličanstvenu strategiju osvajanja kontinenta. Ključni dio njegova izlaganja predstavlja čuveno pismo iz 1918. godine u kojem Adams opravdava Andrew Jacksonovo osvajanje Floride tijekom Prvog rata sa Seminolima.¹

Gaddis navodi Adamsov argument da je napad na Floridu bio nužan kako bi se zaštitila sigurnost Amerike, jer je spomenuto područje bila "trula država" - uporabljena je upravo ta fraza - odnosno svojevrtni vakuum moći koji je prijetio Sjedinjenim Državama.

Promotrite li povijesne spise, doći ćete do zanimljivih zaključaka. Gaddis zasigurno zna da učene knjige iz kojih preuzima spomenute navode jednoznačno ističu kako Jacksonova invazija na Floridu nema nikakve veze sa sigurnošću. Riječ je o pukom ekspanzionizmu, odnosno pokušaju preuzimanja španjolskih naselja. Jednu prijetnju predstavljali su "odmetnuti" Indijanci i odbjegli robovi. Indijanci su postali odmetnici jer su ih protjerali iz njihovih domova i ubijali, a robovi su bježali zato što nisu željeli biti robovi. Zabilježeno je nekoliko slučajeva indijanskih napada na američka naselja, ali je u pravilu bilo riječ o odmazdi za američke napade. Takvi napadi proglašeni su, dakako, terorom, a jedini način da se od njega obranimo bilo je osvajanje Floride.

Gaddis, stoga, zaključuje kako je vodeće načelo američke povijesti svijest da se sigurnost može osigurati jedino širenjem. S obzirom da nismo zauzeli Floridu, bili smo ugroženi, a sigurnost smo osigurali širenjem. Borba za osvajanje Floride prerasla je u rat do istrebljenja - podli, brutalni, ubilački rat. To, međutim,

nije ništa strašno jer je sve počinjeno u interesu sigurnosti. Istu pjesmu slušamo i danas. Isti argumenti navode se danas u prilog militarizacije svemira: jedini način da osiguramo sigurnost jest širenje u svemir i njegovo konačno prisvajanje.

Još jedna sastavnica religije u Sjedinjenim Državama jesu otpor i suprotstavljanje, iskazani u srednjoameričkom pokretu solidarnosti iz 1980-ih godina, ali i tijekom nedavnog napada na Irak, kada su neki svećenici i crkve digli svoj glas.

Srednja Amerika osobito je potresan slučaj jer su tamo Sjedinjene Države u biti ratovala protiv Katoličke crkve. Katolička crkva u Latinskoj Americi doista je promijenila svoja tradicionalna obilježja tijekom 1960-ih i 1970-ih godina. Usvojila je neke sastavnice liberalne teologije i posvetila se takozvanom "prioritetnom statusu sirotinje". Svećenici, časne sestre i laici uključivali su seljake u zajednice, gdje su im čitali Evanđelja i učili ih o važnosti organiziranja koje im može pomoći da preuzmu kontrolu nad vlastitim životima. Zbog toga su, dakako, automatski postali ljutim neprijateljima Sjedinjenih Država, a Washington je krenuo u rat kojemu je cilj bilo njihovo uništenje. Tako primjerice, School of Americas - od 2000. godine nazvana Institut zapadne hemisfere za sigurnosnu suradnju - u reklamnom materijalu s ponosom ističe kako je vojska Sjedinjenih Država pomogla "poraziti teologiju oslobođenja", što je istina.²

Srednjoamerički pokret solidarnosti bio je 1980. godine nešto posve novo u Sjedinjenim Državama. Mislim da u europskoj povijesti takvo što nije zabilježeno. Ne poznam nikoga tko je iz Francuske otišao živjeti u alžirsko selo, kako bi pomogao tamošnjem stanovništvu i zaštitio ljude od divljanja francuskih vojnika, ali su deseci tisuća Amerikanaca tijekom 1980-ih otišli u

Srednju Ameriku i štitili narod od Sjedinjenih Država. Središte američkih pokreta solidarnosti tijekom 1980-ih nisu bila sveučilišta nego crkve, uključujući i crkve na Srednjem zapadu i u ruralnim područjima. Situacija je bila drukčija nego tijekom 1960-ih. Glavnu riječ vodile su sastavnice matične kulture.

Zanimljivo je razmatrati tadašnja zbivanja. Jedna navodno izrazito religiozna zemlja, Sjedinjene Države, kreće u rat protiv organizirane religije. Razlog je taj što Crkva pomaže sirotinji. Dok Crkva radi za bogate, sve je u redu; sa siromašnima je druga priča.

Promijenimo brzinu i posvetimo se ekonomiji imperija. Američki dolar je slab, državni deficit je u porastu, zaduženost stanovništva raste, kamate na kreditne kartice su sve više, štednja je na najnižoj razini, a strani investitori financiraju američka zaduženja kupovanjem obveznica državne Riznice. Koliko dugo može trajati takvo stanje?

To nitko ne zna. Pitanje zaduženja zapravo je vrlo složeno. Kućanstva su u dugovima preko glave, dok su korporacije minimalno zadužene. Štoviše, korporacije vrtoglavo zarađuju. To je dio pomaka u načinu ekonomskog planiranja, kojemu je cilj osiguravanje povlastica superbogatima i korporacijskom sektoru te osiromašivanje šireg stanovništva. Udio poreznih prihoda u bruto društvenom proizvodu niži je nego ikad i sve se više bazira na oporezivanju šireg stanovništva. Korporacije gotovo uopće ne plaćaju poreze. Korporacijska porezna stopa već je vrlo niska, ali su se korporacije domislile različitim složenim tehnikama koje im omogućavaju da uopće ne plate porez.

Kao primjer, spomenimo veliko uzbuđenje koje je 1990-ih godina vladalo oko otvaranja novih tržišta u Latinskoj Americi.

Iz puke znatiželje, počeo sam čitati izvješća američke Trgovinske komore o izravnim ulaganjima u Latinsku Ameriku. Pokazalo se da su izravna strana ulaganja u Latinsku Ameriku doista snažno porasla sredinom 90-ih, ali je njihov raspored izrazito zanimljiv. U pravilu, oko 25 posto ulaganja išlo je na Bermudsko otočje, oko 15 posto na britansko Kajmansko otočje, a oko 10 posto u Panamu. To je, dakle, 50 posto takozvanih izravnih stranih ulaganja, koja zasigurno nisu uložena u gradnju čeličana. Riječ je jednostavno o novcu koji se odlijevao u različite porezne rajeve. Najveći dio preostalog novca utrošen je u kupovine tvrtki i korporacijska spajanja. To su goleme svote novca. Korporativna moć vrši bezočnu pljačku.

U svakom slučaju, korporacije i bogati ljudi gotovo uopće ne plaćaju poreze i zadovoljni su. Šira populacija za sobom, međutim, ima trideset godina stagnacije ili pada realnih primanja, dok ljudi sve duže rade sa sve manjim povlasticama. Mislim da u američkoj povijesti takvo razdoblje još nije zabilježeno.

Sjedinjene Države još uvijek su vrlo bogata zemlja. Imaju goleme prednosti, u veličini, resursima, zapravo u svemu što vam padne napamet. Izložene su, međutim, zastrašujućoj državnoj politici. Konzervativni ekonomisti čupaju kosu, promatrajući Bushovu administraciju koja zemlju namjerno gura u zaduženja. Zamisao Bushove administracije jest prebaciti dugove na buduće naraštaje. To je u osnovi njihov plan. Osnovna vrijednost im je služenje bogatima i moćnima, te prenošenje dugova na buduće naraštaje šireg stanovništva. To su zapravo njihove "moralne vrijednosti".

Uzmite, primjerice, troškove zdravstvene zaštite, koji su porasli preko svake mjere. Sjedinjene Države imaju izrazito neučinkovit sustav zdravstvene zaštite, možda i najgori od svih in-

dustrijskih zemalja, s golemim troškovima - višim nego igdje drugdje - i relativno lošim učincima. Troškovi neprestano rastu, djelomično zbog goleme moći farmaceutske tvrtke, a djelomično i zbog silnih administrativnih troškova privatiziranog sustava zdravstvene zaštite. Riječ je o zbiljskoj krizi, za razliku od krize socijalne zaštite koja zapravo ne postoji.

Zašto im je toliko bitna socijalna zaštita, ali ne i zdravstvena? Mislim da je to očito. Uzmite za primjer mene, dobro plaćenog sveučilišnog profesora koji je u mirovini. Socijalna zaštita mi je osigurana, ali na nju ionako trošim manji dio svojih prihoda. Imam izvrsnu zdravstvenu zaštitu jer sam bogat, a zdravstvena skrb ovisna je o bogatstvu. Ako ste bogati, sustav savršeno funkcionira. Cvat osiguravajuća društva, organizacije za brigu o zdravlju i farmaceutske tvrtke. Bogati nemaju razloga za brigu. Činjenica da većina stanovništva ne može dobiti pristojnu zdravstvenu zaštitu nije naš problem. Nismo mi krivi što su troškovi zdravstvene skrbi toliko visoki.

Državna uprava nedavno je objavila kako će srezati federalna izdvajanja za program Medicaid.³ Ali to će ionako naštetiti samo siromašnima, pa nema problema. Socijalna zaštita je, međutim, ozbiljan problem jer bogatima ne donosi baš ništa. To je besmisleni sustav.

Mislim da nitko ne zna koliko takvo stanje može trajati. Moglo bi doći do pobune, do ekonomskog kraha, a možda avanturizam vladajućih struktura rezultira nekim novim ratom.

Kad već spominjete zdravstvenu zaštitu, nedavno ste mi pričali o vašem posjetu klinici na MIT-u.

Na MIT-u sam već dugo godina, pa supruga i ja poznajemo brojno medicinsko osoblje. Kažu mi da većinu svog vremena

troše na ispunjavanje obrazaca. Neprestano ih nadziru i kontroliraju. Golemu količinu vremena troše na papirologiju, koja nema nikakvog smisla. Sve to košta.

Ekonomisti izrazito ideologizirano mjere troškove. Siguran sam da ste imali takvo iskustvo, ali zamislite da želite rezervirati avionsku kartu, popraviti pogrešku na vašem bankovnom izvješću, prekinuti pretplatu na neki novinski list ili štogod slično. Nekad je bio dovoljan jedan poziv, jedan razgovor i stvar je bila riješena u dvije minute. Danas nazovete broj i čujete govornu poruku koja kaže: "Hvala vam što ste nazvali. Vaš zahtjev bit će obrađen. Trenutno su svi operateri zauzeti." Prvo vam se nudi izbornik koji uopće ne razumijete i koji uopće ne nudi ono što vam treba. Onda vam kažu da pričekate. Onda čekate i slušate glazbu, a svakih nekoliko trenutaka nasnimljeni glas kaže vam da čekate - i tako možete provesti sat vremena čekajući. Naposljetku se javi neki operater koji je vjerojatno u Indiji i koji uopće ne zna o čemu pričate, a onda možda dobijete ono što ste htjeli, a možda i ne.

Prema mjerilima ekonomista, riječ je o vrlo učinkovitom sustavu. Podiže se produktivnost, a produktivnost je ono što je važno jer ona život čini boljim. Zašto je taj sustav učinkovit? Zato što poslovni sektor štedi novac. Troškovi se, dakako, prebacuju na potrošače, ali njih ionako nitko ne mjeri. Nitko ne mjeri vrijeme koje je potrebno utrošiti da biste riješili neku glupu sitnicu ili ispravili kakvu pogrešku i slično. To se ne računa. Kada bismo uračunavali te zbiljske troškove, ekonomija bi bila izrazito neučinkovita. No, ideološko je načelo da se broje samo troškovi koji su važni bogatim ljudima i korporacijama.

U nedavno objavljenoj studiji, Harvard Medical School i organizacija Public Citizen uspoređivali su sustav zdravstvene skr-

bi u Sjedinjenim Državama i Kanadi.⁴ Utvrđeno je da Sjedinjene Države izdvajaju nekoliko stotina milijardi dolara godišnje za administrativne troškove. U nosećem dijelu studije vodeće bolnice u Bostonu uspoređene su s vodećom bolnicom u Torontu. Kad su istraživači posjetili bolnicu u Torontu, zatražili su da ih upute na odjel za naplatu. Nitko nije znao gdje se taj odjel nalazi. Na kraju su jedva pronašli mali ured negdje u podrumu, u kojem su američki građani mogli platiti troškove. U Bostonu odjel za naplatu zauzima čitav kat pun knjigovođa, računala i papirologije. Sve je to vrlo skupo.

U izlaganju za Harvard Trade Union Program, rekli ste da Sjedinjene Države ipak imaju jedan oblik univerzalne zdravstvene zaštite. Zove se hitna služba. Možete li pojasniti?

U većini zemalja zakoni nalažu da se mora liječiti svakoga tko završi u hitnoj, bez obzira ima li ili ne zdravstvenu zaštitu. To je je, dakle, univerzalna zdravstvena zaštita. Ponekad su hitne pune ljudi pa ne možete ući. Čak i ako uđete, možda ćete satima čekati da vam neki liječnik pomogne. Otac mog prijatelja bio je teško bolestan i morao ga je odvesti u bolnicu. Otac nije imao zdravstveno osiguranje, a moj prijatelj je tamo sjedio tri dana i nosio ocu hranu *dok* ga liječnici konačno nisu pregledali. Njegov otac nije umirao, nego je trebao liječničku skrb.

Prije nekoliko mjeseci imao sam problema s krvarenjem iz nosa. To nije opasno, ali itekako smeta. Nazvao sam MIT i rekli su mi da odem u kliniku Lahey, otmjeni bolnički kompleks za otmjene ljude koji žive u mom kvartu. Otišao sam u Lahey, sjeo u čekaonicu hitne i tamo sjedio nekoliko sati. Na kraju me pregledao specijalist koji je bio čak odveć obrazovan za ono što je meni trebalo. Hitna zdravstvena skrb ne pruža ljudima ono što

bi trebala. Tu se rasipa golema količina vremena. Ne govorimo o preventivnoj skrbi i razmišljanju o načinima izbjegavanja bolesti. To je najskuplja i najneučinkovitija vrsta univerzalne zdravstvene zaštite koju možete zamisliti.

U središtu Bostona postoje dvije bolnice, jedna do druge - Boston City Hospital koju vodi grad i privatna bolnica koja je dio medicinskog sustava Tufts. Razgovarao sam pred neko vrijeme sa osobljem bolnice Boston City i rečeno mi je da vrlo često kola hitne pomoći koja se zaustave pred Tufts Medical Centrom prosljeđuju u gradsku bolnicu. Razlog je taj što se bolnica mora pobrinuti za bolesnog čovjeka, ako ga primi. Ako pacijent nema novca, troškove pokriva bolnica. Njima je pak draže da grad plaća, pa ljude šalju dalje.

To je svakako snažan motiv za prosvjede javnosti. Četrdeset pet milijuna Amerikanaca nema zdravstvenu zaštitu, a ljude ipak više brinu otkrivene grudi Janet Jackson na Super Bowlu.

Ne bih rekao da ih to više brine. Mislim da su ljudi jako zabrinuti zbog zdravstvene zaštite. Kad god to pitanje postave u anketama, tema je u samom vrhu po interesu javnosti. Koliko mi je poznato, tri četvrtine stanovništva želi veća izdvajanja za zdravstvo.⁵

Poznati su mi rezultati anketa, ali me doista iznenadilo da su stotine tisuća ljudi prosvjedovale protiv rata u Iraku. Pitanje zdravstvene zaštite očito nije toliko važan problem.

Stotine tisuća ljudi o kojima govorite vjerojatno je događaj koji se više neće ponoviti. Organizirate demonstracije i ljudi izađu na ulice. Nakon toga većina njih ode kućama i nastavi sa svojim životom. Pitanje zdravstvene zaštite bitno je drukčija tema.

Rezultate ne možete očekivati nakon jednog prosvjednog skupa. Potrebno vam je djelatno demokratsko društvo sa snažnim udrugama, sindikatima i političkim skupinama koje će na tome zajednički raditi. To je jedini način da se osigura zdravstvena zaštita. Toga, međutim, nema.

Sjedinjene Države u osnovi su "trula država". Imamo formalne demokratske institucije, ali one gotovo uopće ne funkcioniraju. Upravo zato uopće nije bitno što tri četvrtine stanovnika smatra da bismo trebali imati neku vrstu državnog sustava zdravstvene zaštite. Nije bitno ni to što velika većina zdravstvenu zaštitu smatra moralnom vrijednošću. Kad komentatori urlaju o moralnim vrijednostima, oni misle na zabranjivanje istospolnih brakova, a ne na ideju da bi svatko trebao imati pristojnu zdravstvenu skrb. Razlog tomu jest činjenica da im to nije u interesu. Oni su poput mene; imaju dobru zdravstvenu zaštitu. Zašto bi se brinuli? No, za veliku većinu stanovnika izostanak zdravstvene zaštite predstavlja stvaran problem, koji je iz dana u dan sve ozbiljniji. Kad Medicaid bude uništen, a sve upućuje na to da će biti, ljudi će doista biti ugroženi. No ti ljudi su neorganizirani. Nisu u sindikatima, nisu u političkim udrugama i ne sudjeluju u radu političkih stranaka. Genijalan potez američke politike nedvojbeno je marginaliziranje i izoliranje ljudi. Jedna od glavnih razloga za strastvene pokušaje razaranja sindikata jest činjenica da su oni jedan od rijetkih mehanizama putem kojeg se obični ljudi mogu okupiti i suprotstaviti koncentriranom kapitalu i moći. Zato Sjedinjene Države imaju vrlo nasilnu sindikalnu prošlost, prožetu pokušajima da se uništi sindikate svaki put kad ostvare neki napredak.

Države Missouri i Indiana nedavno su ukinule radnicima iz javnog sektora pravo da se udružuju u federalne zajednice.⁶

Federalne vlasti u osnovi su učinile isto. Dio prijevare Bushova Povjerenstva za domovinsku sigurnost vezan je i uz nastojanje da se državnim službenicima oduzmu sindikalna prava.⁷ Zašto? Zar će njihov rad biti manje učinkovit, budu li u sindikatu? Ne. Riječ je o tome da jednostavno morate ukloniti opasnost udruživanja i moguće pokušaje da se zajedničkim naporima ostvare prava na pristojnu zdravstvenu zaštitu, poštene plaće ili na bilo što drugo što ide u prilog širem stanovništvu, a bogatima ne donosi ništa. Slijedeći to jednostavno načelo, gotovo možete predviđati razvoj politike: ide li nešto u prilog bogatima ili pomaže široj javnosti? Odgovor na to pitanje omogućit će vam da zaključite što će se dogoditi.

Često vas pitaju o mogućnostima koje su pred nama. Jedan od izvora nade za ljude u svijetu danas je Sovjetski socijalni forum, godišnje okupljanje više desetaka tisuća aktivista iz čitavog svijeta. Tema foruma glasi "Drukčiji svijet je moguć". Formulacija je doista zanimljiva. Nije riječ o pitanju nego tvrdnji. Kako bi trebao izgledati taj drukčiji svijet da biste njime bili zadovoljni?

Možemo početi od malih stvari. Primjerice, mislim da bi Sjedinjene Države učinile veliki korak naprijed kada bi postale demokratske poput Brazila. Složit ćete se da to ne zvuči kao neki utopijski cilj. Usporedite posljednje izbore ovdje i u Brazilu. U Brazilu, državi u kojoj bujaju različiti društveni pokreti, ljudi su uspjeli odabrati predsjednika, Lulu, iz vlastitih redova. Možda im se ne sviđa sve što Lula čini, ali on je nedvojbeno dojmliiva osoba i čovjek koji je nekoć radio u čeličani. Mislim da nikada nije pohađao neko sveučilište. Ljudi su ga ipak izabrali za predsjednika. U Sjedinjenim Državama takvo što je nezamislivo. Ovdje glasujete za jednog ili drugog bogatuna s Yalea. To je zato što mi nemamo narodnih organizacija, a oni ih imaju.

Ili, primjerice, Haiti. Haiti smatraju "trulom državom", ali je Haiti 1990. godine imao demokratske izbore o kakvima mi možemo samo sanjati. Riječ je o izrazito siromašnoj zemlji, u kojoj su se ljudi iz planinskih krajeva i sirotinjskih četvrti udružili i izabrali vlastitog kandidata. Rezultati izbora ljude su ostavili bez teksta, što je i razlog zbog kojeg je 1990. došlo do vojnog puča. Sjedinjene Države objeručke su podržale vojnu huntu, zbog rušenja demokratske vlasti. Demokratičnost Haitija također se ne čini kao neki utopijski cilj za Sjedinjene Države. Željati zdravstvenu zaštitu kakvu ima Kanada ne znači letjeti u oblacima. Željati društvo u kojem bogatstvo države nije u rukama malobrojne elite, nije utopijski cilj.

Od tuda možemo prijeći na bitno dalekosežnije ciljeve. Mnoge temeljne institucije našeg društva posve su nelegitimne. Moraju li korporacije biti u rukama menadžera i vlasnika i moraju li biti usredotočene na dobit dioničara, umjesto da ih vode ljudi koji u njima rade te da budu usmjerene na zajednicu i radnike? To zasigurno nije prirodni zakon.

BILJEŠKE

I. IMPERIJALNE AMBICIJE

1. Bijela kuća, *Strategija nacionalne sigurnosti Sjedinjenih Država*, objavljena 17. rujna 2002; internet adresa <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html>.
2. Linda Feldmann, *Christian Science Monitor*, 14. ožujka 2003.
3. Peter Ford, *Christian Science Monitor*, 11. rujna 2002. Vidi ankete spomenute u Noam Chomsky, *Hegemonija ili opstanak* (Naklada Ljevak, 2004.).
4. Noam Chomsky, "Confronting the Empire," 2. veljače 2003., internet adresa <http://chomsky.info/talks/20030201.htm>.
5. Dean Acheson, *Proceedings of the American Society of International Law*, br. 13/14 (1963).
6. *Foreign Relations of the United States*, svezak 8, str. 45.
7. Andy Webb-Vidal, *Financial Times* (London), 14. siječnja 2005.
8. Stephen Farrell, Robert Thomson i Danielle Haas, *The Times* (London), 5. studenog 2002.
9. Robert Olsen, *Middle East Policy* 9, br. 2 (lipanj, 2002.).
10. Richard Wilson, *Nature* 302, br. 31 (ožujak, 1983.).
11. Imad Khadduri, "Nekritična masa," (rukopis, 2003.). Michael Jansen, *Middle East International*, 10. siječnja 2003.

- Scott Sagan i Kenneth Waltz, *The Spread of Nuclear Weapons* (Norton, 1995.), str. 18-19.
12. Robert S. Greenberger, *Wall Street Journal*, 21. ožujka 2003.
 13. *Ha'aretz* i *Jerusalem Post*, 4. prosinca 2002. Rezolucija Vijeća sigurnosti Ujedinjenih Naroda 252 (21. svibnja 1968.).
 14. Steven R. Weisman, *New York Times*, 15. ožujka 2003. Tekst predsjedničkog obraćanja, *New York Times*, 15. ožujka 2003.
 15. Noam Chomsky, intervju Cynthije Peters, ZNet, 9. ožujka 2003.
 16. Rachel Meeropol, prir., *America's Disappeared* (Seven Stories Press, 2005.).

II. KOLATERALNI JEZIK

1. Randal Marlin, *Propaganda and the Ethics of Persuasion* (Broadview Press, 2002.), str. 66.
2. Za izvore i pojedinosti, vidi Noam Chomsky, *Necessary Illusions* (South End Press, 1989.), str. 16-17.
3. Michael Dawson, *The Consumer Trap* (University of Illinois Press, 2003.).
4. Stuart Ewen, *Captains of Consciousness* (McGraw-Hill, 1976.), str. 85.
5. Oba navoda s Federalnog sabora 1787. Vidi: Rufus King, *Life and Correspondence of Rufus King* (G. P. Putnam's Sons, 1894.), svezak 1, str. 587-619; i Robert Yates, "Notes of the Secret Debates of the Federal Convention of 1787", iz *Documents Illustrative of the Formation of the Union of the American States* (Government Printing Office, 1927.).
6. Harold Lasswell, "Propaganda", *Enciclopedia of the Social Sciences* (Macmillan, 1935.), str. 521-28.

7. Adam Nagourney i Richard W. Stevenson, *New York Times*, 5. travnja 2003.
8. Martin Sieff, *American Conservative*, 4. studenog 2002.
9. Howard LaFranchi, *Christian Science Monitor*, 14. siječnja 2003. Linda Feldmann, *Christian Science Monitor*, 14. ožujka 2003. Jim Rutenberg i Robin Toner, *New York Times*, 22. ožujka 2003.
10. O učinku sankcija vidi: Anthony Arnone, prir., *Iraq Under Siege*, drugo izdanje (South End Press, 2002.). Vidi također Carl Kaysen i dr., *War with Iraq* (American Academy of Arts and Sciences, Povjerenstvo za istraživanje međunarodne sigurnosti, 2002.).
11. Odjel državne uprave, *World Military Expenditures and Arms Transfers* (WMEAT), 6. veljače 2003.
12. Ruth Leacock, *Requiem for Revolution* (Kent State University Press, 1990.), str. 33.
13. Izvršna naredba 12513, Prohibiting Trade and Certain Other Transactions Involving Nicaragua. Vidi također: *New York Times*, 2. svibnja 1985.; i: Noam Chomsky, *Turning the Tide* (South End Press, 1986.), str. 144, za dodatne pojedinosti.
14. Jim Rutenberg, *New York Times*, 1. travnja 2003.
15. Charles Glass, *London Review of Books*, 17. travnja 2003.
16. Neely Tucker, *Washington Post*, 3. prosinca 2002. Neil A. Lewis, *New York Times*, 9. siječnja 2003.
17. Jack M. Balkin, *Los Angeles Times*, 13. veljače 2003. Vidi također: Rachel Meeropol, prir., *America's Dissappeared* (Seven Stories Press, 2005.).
18. Winston Churchill, navodi A. W. Brian Simpson, *Human Rights and the End of the Empire* (Oxford University Press, 2001.), str. 55.

19. *Nightline*, posebna emisija, ABC News, 31. ožujka 2003.
20. David Lloyd George, navodi V. G. Kiernan, *European Empires from Conquest to Collapse, 1815.-1960.* (Leicester University Press/Fontana Paperbacks, 1982.), str. 200.
21. Kate Zernike, *New York Times*, 5. travnja 2003.

III. SMJENA REŽIMA

1. Uvodnik, *New York Times*, 6. kolovoza 1954.
2. State Department Policy Planning Council (1964.), navedeno u: Piero Gleijeses, *Conflicting Missions* (University of North Carolina Press, 2002.), str. 26.
3. The Research Unit for Political Economy, *Monthly Review* 55, br. 1 (svibanj, 2002.).
4. William Stivers, *Supremacy and Oil* (Cornell University Press, 1982.), str. 28-29, 34; Stivers, *America's Confrontation with Revolutionary Change in the Middle East* (St. Martin Press, 1986.), str 20 nadalje.
5. Fotografija uz članak Jamesa Daoa i Erica Schmitta, *New York Times*, 7. svibnja 2003.
6. Jawaharlal Nehru, *The Discovery of India* (Asia Publishing House, 1961.), str. 326. Za dodatno razmatranje, vidi: Noam Chomsky, *Towards a New Cold War* (New Press, 2003.), str. 228.
7. Ministar unutrašnjih poslova Woodrowa Wilsona, navedeno u: *The Inter-American System* (Oxford University Press, 1966.), str. 16.
8. Selig Harrison i dr., *Turning Point in Korea* (Izvješće stručne skupine za odnose Sjedinjenih Država i Koreje) (Center for International Policy/The Center for East Asian Studies, University of Chicago, 1. ožujka 2003.).

9. Zbigniew Brzezinski, *The Grand Chessboard* (Basic Books, 1998.), str. 40.
10. Joseph A. Schumpeter, *Imperialism and Social Classes*, prir. Paul Sweezy (A. M. Kelly, 1951.), str. 68.
11. Uvodnik, *Monthly Review* 54, br. 7 (prosinac 2002.).
12. William A. Williams, *Empire as a Way of Life* (Oxford University Press, 1982.).
13. Za razmatranje pozadine, vidi: Noam Chomsky, *Deterring Democracy*, prošireno izdanje (Hill and Wang, 1992.), str. 47-49.
14. Michael Ignatieff, *New York Times Magazine*, 5. siječnja 2003. Vidi također: Ignatieff, *New York Times*, 28. lipnja 2002.; te: Ignatieff, *Empire Lite* (Penguin, 2003.).
15. John Stuart Mill, "A Few Words on Non-Intervention" (1859.), u: Mill, *Collected Works*, svezak 21 (University of Toronto Press, 1984.), str. 109-24.
16. Michael Ignatieff, *New York Times Magazine*, 7. rujna 2003. Vidi također: Noam Chomsky, *Rogue States* (South End Press, 2000.).
17. Samuel Huntington, *Foreign Affairs* 78, br. 2 (ožujak-travanj 1999.).
18. "Japan Envisions a 'New Order' in Asia, 1938.", pretisnuto u: Dennis Merrill i Thomas G. Paterson, prir., *Major Problems in American Foreign Relations*, 5. izdanje, svezak 2 (Houghton Mifflin, 2000.). Vidi također: Noam Chomsky, *American Power and the New Mandarins* (Pantheon, 1969.).
19. Antonio Gramsci, navodi Vincente Navarro, *The Politics of Health Policy* (Blackwell, 1994.), str. 1.

IV. AGRESIVNI RATOVI

1. Errol Morris, režiser, *The Fog of War* (Sony Pictures Classics, 2003.).
2. Za Taylorov prikaz standarda u Nürnbergu, vidi: Telford Taylor, *Nuremberg and Vietnam* (Quandrangle, 1970.), str. 37-38; i Taylor, *The Anatomy of Nuremberg Trials* (Knopf, 1992.), str. 398 nadalje.
3. A. Frank Reel, *The Case of General Yamashita* (University of Chicago Press, 1949.), str. 174.
4. G. John Ikenberry, *Foreign Affairs* 81, br. 5 (rujan-listopad 2002.).
5. Madeleine K Albright, *Foreign Affairs* 82, br. 5 (rujan-listopad 2003.).
6. Henry A. Kissinger, *Chicago Tribune*, 11. kolovoza 2002.
7. George W. Bush, predsjednikove napomene o Iraku, Cincinnati Museum Center, Cincinnati, Ohio, 7. listopada 2002.
8. Tim Weiner, *New York Times*, 9. svibnja 2005. Vidi također izlaganje i izvore u: Noam Chomsky, *Hegemonija ili opstanak* (Naklada Ljevak, 2004.).
9. Duncan Campbell, *The Guardian* (London), 7. travnja 2003. Catherine Wilson, Associated Press, 10. ožujka 2004.
10. Juan Forero, *New York Times*, 29. siječnja 2004.
11. Julian Borger, *The Guardian* (London), 17. travnja 2002. Rupert Cornwell, *The Independent* (London), 17. travnja 2002. Katty Kay, *The Times* (London), 17. travnja 2002.
12. Jason B. Johnson, *San Francisco Chronicle*, 24. siječnja 2005. Daniel Grann, *Atlantic Monthly* 287, br. 6 (lipanj 2001.). Leslie Casmir, *Daily News* (New York), 14. prosinca 2000.
13. Svjedočenje Roberta Jacksona, 21. studenog 1945., u: *Trial of the Major War Criminals before the International Milita-*

- ry Tribunal, svezak 2 (International Military Tribunal, 1947.).
14. Svjedočenje Sir Hartleyja Shawcrossa, 4. prosinca 1945., u *Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal*, svezak 2.
 15. Taylor, *The Anatomy of the Nuremberg Trials*.
 16. Za daljnje razmatranje, vidi: Noam Chomsky, *Fateful Triangle*, dopunjeno izdanje (South End Press, 1999.), poglavlja 5, 9.
 17. Jacques Lanusse-Cazale i Lorna Chacon, Agence France Presse, 3. studenog 2003.
 18. Paul Lewis, *New York Times*, 24. prosinca 1989. i 30. prosinca 1989.
 19. Za daljnju razradu, vidi: Noam Chomsky, *Deterring Democracy*, prošireno izdanje (Hill and Wang, 1992.).
 20. Michael J. Glennon, *Foreign Affairs* 82, br. 3 (svibanj-lipanj 2003.); te: *Foreign Affairs* 78, br. 3 (svibanj-lipanj 1999.).
 21. Carsten Stahn, *American Journal of International Law* 97, br 4 (listopad 2003.).
 22. Vidi, među ostalim, Oxford Research International Poll, prosinac 2003.; Guy Dinmore, *Financial Times* (London), 11. rujna 2003.; te Patrick E. Tyler, *New York Times*, 24. rujna 2003.
 23. Walter Pincus, *Washington Post*, 12. studenog 2003.
 24. William Stivers, *Supremacy and Oil* (Cornell University Press, 1982.), str. 28-29, 34.
 25. Thom Shanker i Eric Schmitt, *New York Times*, 20. travnja 2003. Stephen Barr, *Washington Post*, 29. veljače 2004. Walter Pincus, *Washington Post*, 23. veljače 2004. John Burns i Thom Shanker, *New York Times*, 26. ožujka 2004.

26. Allan Beattie i Charles Clover, *Financial Times*, 22. rujna 2003. Jeff Madrick, *New York Times*, 2. listopada 2003. Thomas Crampton, *New York Times*, 14. listopada 2003.
27. Madrick, *New York Times*, 2. listopada 2003. George Anders i Susan Warren, *Wall Street Journal*, 19. siječnja 2004.
28. Robert MacNamara, *In Retrospect* (Times Books, 1995.). Za cjelovito razmatranje, vidi: Noam Chomsky, *Z, srpanj-kolovoz* 1995.
29. Mohamed El-Baradei, *New York Times*, 12. veljače 2004.
30. General Lee Butler, National Press Club, Washington D.C., 2. veljače 1998.
31. *Ha'aretz* (izdanje na hebrejskom), 10. veljače 2004.
32. Air Force Space Command, "Strategic Master Plan (SMP) FY04 and Beyond", 5. studenog 2002.
33. Vidi: William Arkin, *Los Angeles Times*, 14. srpnja 2002; Julian Borger, *The Guardian* (London), 1. srpnja 2003; te Michael Sniffen, Associated Press, 1. srpnja 2003.
34. William J. Broad, *New York Times*, 1. svibnja 2000.
35. Scott Peterson, *Christian Science Monitor*, 6. svibnja 2004. David Pugliese, *Ottawa Citizen*, 11. siječnja 2001.
36. Peter Schwartz i Doug Randall, *An Abrupt Climate Change Scenario and Its Implications for United States National Security* (listopad 2003.). Izvještaj naručilo američko Ministarstvo obrane.
37. Robert Repetto i Jonathan Lash, *Foreign Policy*, br. 108 (jesen 1997.).
38. John Vidal, *The Guardian* (London), 16. veljače 1996. Thomas Land, *Toronto Star*, 30. ožujka 1996. Vidi također izvještaje Međunarodnog skupa o klimatskim promjenama (IPCC).

39. Hannah Arendt, *Eichmann in Jerusalem* (Penguin, 1994.).
40. McGeorge Bundy, *Danger and Survival* (Random House, 1998.), str. 326.

V. POVIJEST I PAMĆENJE

1. Frank Diaz Escalet, *Obispo Romero y los Martires-Jesuitas de El Salvador* (Biskup Romero i jezuitski mučenici El Salvadora) (1995.). Originalna slika u: Organization of the American States Museum, Washington D.C.
2. Marjorie Hyer, *Washington Post*, 4. travnja 1980.
3. Larry Rohter, *New York Times*, 10. rujna 1989.
4. Lindsey Gruson, *New York Times*, 17. studenog 1989. Ubijeni jezuitski svećenici bili su Ignacio Ellacuria Beas Coechea, Ignacio Martin-Baro, Segundo Montes Mozo, Amando Lopez Quintana, Juan Ramon Moreno i Joaquin Lopez y Lopez. Njihova kuharica Julia Elba Ramos ubijena je skupa s kćerkom Celinom. Za dodatnu raspravu vidi: Noam Chomsky, *Deterring Democracy*, prošireno izdanje (Hill and Wang, 1992.).
5. Carla Anne Robbins, *Wall Street Journal*, 27. travnja 2004.
6. William Safire, *New York Times*, 22. travnja 1985.
7. R. W. Apple, Jr., *New York Times*, 11. lipnja 2004.
8. Robert Pear, *New York Times*, 14. siječnja 1989.
9. John M. Goshko, *Washington Post*, 26. listopada 1983.
10. Joanne Omang, *Washington Post*, 2. svibnja 1985. Za cjeloviti tekst Izvršne naredbe, vidi: *New York Times*, 2. svibnja 1985.
11. Lou Cannon i Joanne Omang, *Washington Post*, 4. ožujka 1986.
12. Prijepis govora predsjednika Reagana, *New York Times*, 28. listopada 1983. Vidi: Stuart Taylor, Jr., *New York Times*, 6.

studenog 1983., za prikaz nekih od brojnih obrtanja činjenica u slučaju Grenade.

13. Francis X. Clines, *New York Times*, 13. prosinca 1983.
14. Alan Pertman, *Boston Globe*, 15. srpnja 1992.
15. Elisabeth Bumiller i Elizabeth Becker, *New York Times*, 8. svibnja 2004.
16. Elizabeth Becker, *New York Times*, 27. svibnja 2004.
17. Noam Chomsky, *At War With Asia* (Pantheon, 1970.; AK Press, 2004.), str. 223.
18. Christine Hauser, *New York Times*, 14. travnja 2004.
19. Vidi: National Security Archive Electronic Briefing Book No. 4, internet stranica <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAAEBB4/>.
20. Peter Smith, *Talons of the Eagle* (Oxford University Press, 1996.), str. 137.
21. Stephen Schlesinger i Stephen Kinzer, *Bitter Fruit*, prošireno izdanje (Harvard University Press, 1999.).
22. Stephen Schlesinger, *The Nation* 265, br. 2 (14. srpnja 1997.).
23. Vidi: Piero Gleijeses, *Politics and Culture in Guatemala* (University of Michigan Press, 1988.).
24. Peter Grier, *Christian Science Monitor*, 7. svibnja 1984.
Douglass Farah, *Washington Post*, 11. ožujka 1999.
25. Tim Weiner, *New York Times*, 7. lipnja 1997.
26. Thomas McCann, *An American Company* (Crown, 1976.), str. 47.
27. Eqbal Ahmad, *Terrorism: Theirs and Ours* (Seven Stories Press, 2002.).
28. Werner Daum, *Harvard International Review* 23, br. 2 (ljetu 2001.). Jonathan Belke, *Boston Globe*, 22. kolovoza 1999.

29. Eqbal Ahmad, *Confronting Empire* (South End Press, 2000.), str. 135.
30. Jason Burke, *Al-Qaeda* (I. B. Tauris, 2004.).
31. Richard Clarke, *Against All Enemies* (The Free Press, 2004.).
32. Burke, *Al-Qaeda*, str. 239.
33. Barry Schweid, Associated Press, 11. lipnja 2004.
34. Max Boot, *Financial Times* (London), 17. svibnja 2004.
35. Sebastian Rotella, *Los Angeles Times*, 4. studenog 2002. Jimmy Burns i Mark Huband, *Financial Times* (London), 24. siječnja 2003. Eric Lichtblau, *New York Times*, 25. siječnja 2003. Marlise Simons, *New York Times*, 29. siječnja 2003. Philip Shenon, *New York Times*, 4. ožujka 2003.

VI. DOKTRINA DOBRIH NAMJERA

1. Philip Stephens, *Financial Times* (London), 19. studenog 2004.
2. Sam Allis, *Boston Globe*, 29. travnja 2004.
3. David Ignatius, *Washington Post*, 2. studenog 2003.
4. Patrick E. Tyler, *New York Times*, 1. travnja 2003. Dexter Filkins, *New York Times*, 1. travnja 2003. Tyler Hicks i John F. Burns, *New York Times*, 3. travnja 2003. Robert Collier, *San Francisco Chronicle*, 3. travnja 2003.
5. Noam Chomsky, *Deterring Democracy*, prošireno izdanje (Hill and Wang, 1992.), str. viii.
6. Clive Ponting, *Winston Churchill* (Sinclair-Stevenson Ltd., 1994.), str. 132.
7. Noam Chomsky, *At War With Asia* (Pantheon, 1970.; AK press, 2004.).
8. John F. Fairbank, predsjednikovo obraćanje, American Association anual meeting, New York, 29. prosinca 1968., otisnuto u *American History Review* 74, br. 3 (veljača, 1969.).

9. Vidi Noam Chomsky i Edward S Herman, *Manufacturing Consent*, drugo izdanje (Pantheon, 2002), str. 173.
10. John F. Burns, *New York Times*, 29. studeni 2004.
11. Bernard Fall, *Last Reflections on a War* (Doubleday, 1967).
12. Howard Kurtz, *Reliable Sources*, CNN, 22. kolovoza 2004.
13. Richard A. Oppel, Jr., Robert F. Worth i dr., *New York Times*, 8. studenog 2004. Fotografija Shawna Baidwina.
14. Richard A. Oppel, Jr., *New York Times*, 8. studenog 2004.
15. Dodatni protokol Ženevskih konvencija od 12. kolovoza 1949. te vezano uz Zaštitu žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba, 8 lipnja 1977., dio III, "Ranjenici, bolesnici i žrtve brodoloma". Vidi također Dahr Jamail, "Iraqi Hospitals Ailing Under Occupation," 21. lipnja 2005, internet adresa: <http://dahrijamailiraq.com>.
16. U.S. War Crimes Act of 1996. (18 U.S.C. 2441).
17. Les Roberts et. Al, *The Lancet* 364, br. 9448 (20. studenog 2004). Vidi također komentar izvještaja Richarda Hortona, *The Lancet* 364, br. 9448.
18. Patrick Wintour i Richard Norton-Taylor, *The Guardian* (London), 30. listopada 2004.
19. Sarah Bosley, *The Guardian* (London), 11. ožujka 2005. Rory McCarthy, *The Guardian* (London), 9. prosinca 2004.
20. Justin Lewis, Sut Jhally i Michael Morgan, "The Gulf War: A Study of Media, Public Opinion and Public Knowledge", Center for the Study of Communication, Department of Communication, University of Massachusetts, Amherst (veljača 1991.).
21. Hatfield Consultants (Vancouver), *Development of Impact Mitigation Strategies Related to the Use of Agent Orange Herbicide in Aluoi Valley, Viet Nam* (2000.) te *Preliminary*

- Assessment of Environmental Impacts Related to Spraying of Agent Orange Herbicide During the Viet Nam War* (1998.). Reuters, *Boston Globe*, 7. ožujka 2002. Associated Press, *Taipei Times*, kolovoz 2003.
22. Barbara Crossette, *New York Times*, 18. kolovoza 1992.
 23. Doug Struck, *Washington Post*, 18. travnja 2001. Colin Joyce, *Daily Telegraph* (London), 21. travnja 2001. David McNeill, *New Statesman*, 26. veljače 2001.
 24. Rory McCarthy, *The Guardian* (London), 15. studenog 2004. Steve Negus, *Financial Times* (London), 12. studenog 2004.
 25. Michael Janofsky, *New York Times*, 17 studenog 2004.
 26. Eric Schmitt, *New York Times*, 17. studenog 2004.
 27. Michael D. Sallah, Mitch Weiss i Joe Mahh, *Toledo Blade*, 22. listopada 2003.-5.rujna 2004.
 28. Fall, *Last Reflections on a War*.
 29. Chomsky, *At War With Asia*.
 30. Noam Chomsky, *New York Review of Books* 13, br. 12 (1. siječnja 1970.), pretisnuto u: Chomsky, *At War With Asia*.
 31. Vidi: *Manufacturing Consent*, režirali Mark Achbar i Peter Wintonick (Zeitgeist Films, 1993.), te prateću knjigu istog naslova otisnutu u Black Rose Books u Montrealu 1994. godine.
 32. Vidi: David Cortright, *Soldiers in Revolt*, osuvremenjeno izdanje (Haymarket Books, 2005.).
 33. Za daljnju razradu teme, vidi: Noam Chomsky, *Understanding Power*, prir. Peter R. Mitchell i John Schoeffel (New Press, 2002.), poglavlje 7, bilješka 57.
 34. Chicago Council on Foreign Relations, "American Public Opinion and Foreign Policy", *Global Views* 2004.; te anke-

te što ih je proveo Program on International Policy Attitudes (PIPA) sveučilišta u Marylandu.

35. Bryan Bender, *Boston Globe*, 7. listopada 2004. Demetri Sevastopulo, *Financial Times* (London), 27. travnja 2005.
36. PIPA, "Bush Supporters Still Believe Iraq Had WMD or Major Program, Supported al Qaeda," 21. listopada 2004. Howard LeFranchi, *Christian Science Monitor*, 22. listopada. Bob Herbert, *New York Times*, 10. rujna 2004. Robert P. Laurence, *San Diego Union Tribune*, 14. listopada 2003.
37. Chicago Council on Foreign Relations, *Global Views 2004.*, str 14.
38. Gardner Harris, *New York Times*, 31. listopada 2004.
39. Fareed Zakaria, *Newsweek*, 11. listopada 2004.

VII. INTELEKTUALNA SAMOOBRANA

1. *BBC World News*, 3. prosinca 2004.
2. Thomas E. Ricks, *Washington Post*, 9. svibnja 2004.
3. PIPA/Knowledge Networks Polls, priopćenje za tisak, 3. prosinca 2003; i druge PIPA-ine ankete.
4. Edmund L. Andrews, *New York Times*, 3. prosinca 2004.
5. Adam Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (1776.) (University of Chicago Press, 1996.), knjiga 4, poglavlje 2.
6. David Ricardo, *The Principles of Political Economy and Taxation* (Dover, 2004.), str. 83-84.
7. Lord Hutton, "Report of the Inquiry into the Circumstances Surrounding the Death of Dr. David Kelly C.M.G.," 28. siječnja 2004.
8. Noam Chomsky, *Necessary Illusions* (South End Press, 1989.), str. viii.

9. David Hume, *On the First Principles of Government* (Longmanns, Green and Company, 1882.), poglavlje 1.
10. *KidsPost*, *Washington Post*, 12. studenog 2004.
11. Vidi Howard Zinn, *SNCC*, osuvremenjeno izdanje (South End Press, 2002.); te Zinn, *You Can't Be Neutral on a Moving Trane*, osuvremenjeno izdanje (Bacon, 2002.).
12. Ralph Atkins et al., *Financial Times*, 22. studenog 2004.
13. Za pojedinosti, vidi: Roger Morris, *New York Times*, 14. ožujka 2003.; te: Said K. Aburish, *Saddam Hussein* (Bloomsbury, 2000.).
14. Reginald Dale, *Financial Times*, 1. ožujka 1982. Vidi također: Reginald Dale, *Financial Times*, 28. studenog 1984.
15. Thomas L. Friedman, *New York Times*, 14. svibnja 2003.
16. Vidi: Anthony Amove, prir. *Iraq Under Siege*, osuvremenjeno izdanje (South End Press, 2002.); te: John Mueller i Karl Mueller, *Foreign Affairs* 78, br. 3 (svibanj-lipanj 1999.).
17. Les Roberts et al., *The Lancet* 364, br. 9448 (20. studenog 2004.). Vidi također komentar izvještaja Richarda Hortona, *The Lancet* 364, br. 9448.
18. H. Bruce Frenklin, *War Stars* (Oxford University Press, 1988.).
19. Lyndon Johnson, *Congressional Record*, 15. ožujka 1948., House of Representatives, 80. kongres, drugo zasjedanje, svezak 94, dio II (Government Printing Office, 1948.), str. 2883.
20. Lyndon Johnson, obraćanje američkim i korejskim zapovjednicima u Camp Stanleyju, Korea, 1. studenog 1966., *Public Papers of the Presidents*, 1966., knjiga II (Government Printing Office, 1967.), str. 253.
21. Noam Chomsky, *Hegemonija ili opstanak* (Naklada Ljevak, 2004.).

22. John Steinbruner i Nancy Gallagher, *Daedalus* 133, br. 3. (ljeto 2004.)

VIII. DEMOKRACIJA I ŠKOLSTVO

1. David Barsamian i Noam Chomsky, *Propaganda and the Public Mind* (South End Press, 2001.), str. 19.
2. Jeffrey Dubner, *The American prospect* (travanj 2005.).
3. Kathy Lynn Gray, *Columbus Dispatch*, 27. siječnja 2005., navod republikanskog senatora iz Ohioa, Larryja A. Mumpera.

IX. DRUKČIJI SVIJET JE MOGUĆ

1. John Lewis Gaddis, *Surprise, Security, and the American Experience* (Harvard University Press, 2004.). John Quincy Adams, pismo Georgeu Ervingu, 29. studenog 1818., u Worthington Chauncey Ford, prir., *Writings of John Quincy Adams* (Macmillan, 1916.), str. 483.
2. Joy Olson i Adam Isacson, *Just the Facts* (Latin America Working Group, 1998.-2001.).
3. Raymond Hernandez i Al Baker, *New York Times*, 9. siječnja 2005. Mike Allen i Peter Baker, *Washington Post*, 7. veljače 2005.
4. Steffie Woolhandler, Terry Campbell i David U. Himmelstein, *International Journal of Health Services* 34, br. 1 (2004.); te David U. Himmelstein, Steffie Woolhandler i Sidney M. Wolfe, *International Journal of Health Services* 34, br. 1 (2004.).
5. Vidi, među ostalim, National Public Radio/Kaiser/Kennedy School poll, 5. lipnja 2002.
6. David K. Shipler, *Los Angeles Times*, 6. ožujka 2005.
7. Stephen Barr, *Washington Post*, 30. listopada 2003.

POGOVOR

Novi momenti imperijalizma

Imperijalne težnje naslov je koji istovremeno govori puno i malo. Da je za Chomskog Amerika prijestolnica imperijalizma, dobro je poznato. Da je za njega spomenuti imperijalizam barem od završetka Drugoga svjetskog rata stalna odrednica američke vanjske politike, a ne tek nekakvo privremeno zastranjenje, također je dobro znano. Da je, konačno, težnja svjetskoj dominaciji baza političkog djelovanja Sjedinjenih Država koja, ovisno o promjenama na političkoj pozornici svijeta, doživljava transformacije i vazda se drugačije očituje, za Chomskog je gotovo samorazumljiv zaključak. Razgovori Noama Chomskog i Davida Barsamiana o svijetu nakon 11. rujna posvećeni su upravo novim momentima, novim pojmovima i novim očitovanjima imperijalizma. Ključnu razliku između *Imperijalnih težnji* i ranijih Chomskyjevih djela čini ton kojim su ti momenti osvijetljeni. Izričaji su eksplicitni gotovo do ruba izdrživosti: "...prema američkom zakonu čitavo političko vodstvo [Sjedinjenih Država] trebalo bi biti osuđeno na smrtnu kaznu zbog tog čina. Prema Povelji o ratnim zločinima, što su je 1996. godine donijeli Republikanci, postoje osnove da ih se sve osudi na smrtnu kaznu."* Pitanje koje se

^{*} Navod je vezan uz upad američkih vojnika u bolnicu u Faludži, koji predstavlja teško kršenje Ženevskih konvencija.

nedvojbeno nameće jest: što je razlog toj eksplicitnosti te zašto je Chomsky toliko odrješt u svojim tvrdnjama? Čini se da upravo pokušaj traženja odgovora na to pitanje baca novo svjetlo na važnost djelovanja Noama Chomskog.

Puno je toga znano o Chomskom. Značajan broj ljudi diljem globusa znade tko je on, čime se bavi, koje su osnovne teme njegovih političkih knjiga, a naširoko su poznati i njegovi stavovi o vanjskoj politici Sjedinjenih Država. Ono što, međutim, nije tako bjelodano jest činjenica da je sam Chomsky možda i najočitiji primjer onoga o čemu piše. Jednadžba je bolno jednostavna: Chomsky kritizira medije kao mjesto manipulacija, obmana, laži i iskrivljavanja, a mediji ga s užitkom proždiru. Dovoljno je promotriti naslove njegovih knjiga. Na naslovnici knjige *Hegemonija ili opstanak* (Naklada Ljevak, 2004.) nalazi se natpis ili, točnije rečeno, reklama "Knjiga autora bestselera 11.09." Isti obrazac preslikan je na *Imperijalne težnje*, s tom razlikom da autor sada za sobom ima dva bestselera, 11.09. i *Hegemoniju ili opstanak*. I konačno, kao šećer na kraju, na naslovnici *Hegemonije* masnim slovima naznačen je navod iz *New York Timesa*, "Chomsky je zacijelo najutjecajniji intelektualac našeg doba". U valjanost tvrdnje da su spomenute knjige bestseleri ne treba sumnjati. Valja tek dodati da je ta činjenica u bitnome smislu posve beznačajna ili da je - točnije - značajna uglavnom za brojne nakladnike i medijsku industriju. Navod *New York Timesa*, na osobit način potvrđuje takav zaključak. Prije svega, navod objavljuje list koji je samo u *Imperijalnim težnjama* desetak puta spomenut kao jedno od uporišta takozvanih "prekaljenih novinara", o kojima Chomsky piše, "reći ja sam prekaljeni novinar znači reći ja sam vladin propagandist".

Ovdje se susrećemo s prvim paradoksom. Naime, jedno od uporišta vladinog propagandizma veliča Chomskog kao najutjecajnijeg intelektualca, pri čemu je gotovo suvišno spominjati kako je Chomsky nesmiljeni kritičar upravo te vlade i upravo tog propagandizma. Kao drugo, tvrdnja da je Chomsky najutjecajniji intelektualac našeg doba, nedvojbeno utemeljena na činjenici da je ugledni profesor autor nekolicine bestselera, nika-ko nije samorazumljiva i zapravo je vrlo upitna. Čini se kako autor spomenutog navoda podrazumijeva reciprocitet između čitanosti i utjecajnosti. To, međutim, nikako nije slučajni pro-pust ili previd. Citate li Chomskog na način na koji čitate lje-poslovlje, odnosno književni diskurs, spomenuti reciprocitet nadaje se gotovo kao samorazumljivi rezultat. Književnost je udomila nebrojene borgesovce, carverovce, marquezovce; pa zašto onda ne bi bilo i chomskyjevaca, ljudi koji pišu na tragu Chomskog, rabe njegove konstrukcije i motive. A upravo to je logika koja stoji iza navoda iz *New York Timesa*. Chomsky je utjecao na mnoge duge *pisce* diljem svijeta, koji su se također okušali u takvom načinu pisanja. Kakav je to način pisanja, go-tovo da i nije potrebno naglašavati. U Sjedinjenim Državama Chomsky je naširoko poznat kao čovjek koji piše u okviru dis-kursa teorije zavjere. U jednom od razgovora rekao sam mu ka-ko me njegova knjiga *Stari i novi svjetski poretci* doista oduše-vila svojom sustavnošću, koncentriranošću, razornim kritičkim aparatom i, dakako, iskazanom hrabrošću. Odgovorio mi je da i sam misli isto i da ga to neobično veseli, tim više što u Sjedi-njenim Državama gotovo nitko nije čuo za tu knjigu. Chomsky je, naime, zvijezda u Japanu i mnogim europskim zemljama. Rado ga čitaju u Južnoj Americi i Rusiji. U Sjedinjenim Država-

ma to nikako nije slučaj. Tamo je on nadahnuće uskom krugu ljudi kritičke provenijencije, čita ga određeni dio studentske populacije i to je u osnovi sve. Pa zašto onda *New York Times* pripisuje Chomskom toliko utjecaj, kad su njegova djela vrlo slabo poznata čitateljima kojima su prvenstveno upućena? Nameću se dva zaključka. Jedan izvanredno sažima izreka *keep your friends close, your enemies even closer*. Najžešće kritičare valja objeručke prigrliti, jer će se time otupiti oštrica njihove kritike, a establišment će ubrati korisne bodove po pitanju demokracije i propusnosti za kritičke glasove. Drugi upućuje na pokušaj da se Chomskog izvuče iz povlaštenog prostora margine i privede u *mainstream*, odnosno matičnu kulturu. Riječ je o elementarnoj logici kapitalizma. Što ne možeš kontrolirati, otkupi. Čini se kako je samo pitanje vremena kad će na tržište izaći parfem *Che*. Reklamni slogan dade se naslutiti: mirisna revolucija ili možda miris koji će vas osloboditi. Sudbina Noama Chomskog dijelom je upravo takva, čega je i sam svjestan. Na nekoliko mjesta istaknuo je kako ljudi pogrešno tumače globalne prosvjede protiv rata u Iraku. To je nedvojbeno velik događaj ili je možda primjerenije reći spektakl. Chomsky je, međutim, i ovdje bolno kritičan. Za njega je to jednostavna zgodica. Ljudi su izašli na ulice, pjevali, vikali, popili piće, da bi potom otišli kućama i nastavili sa svojim životima. Riječ je o događaju koji je u tom smislu jednako utjecajan koliko i Chomsky. Dobro je da se dogodio, ali se njime ništa nije promijenilo. Otpor je uvučen u prostor koji bismo najprimjerenije mogli nazvati coolturom. Prosvjedi su *cool*. Knjiga Noama Chomskog pod rukom je *cool*. Manje je, međutim, *cool* razmisliti o onome što Chomsky piše. Zakazali su upravo oni o kojima ovisi

puno toga. Riječ je o obrazovanom dijelu stanovništva, ljudima koji imaju čitav niz povlastica, ali nisu spremni preuzeti odgovornost. Oni energiju uglavnom troše na kritiziranje okoline, uživaju u bljeskanju fotoaparata i televizijskim kamerama, imaju mnogo toga za reći, ali malo toga čine. "Kad odete u Tursku, Kolumbiju ili Brazil, nitko vas ne pita: 'Što trebam učiniti?' Oni vam govore što čine. To pitanje postavlja mi isključivo američka publika."

Što je, dakle, razlog eksplicitnosti Noama Chomskog? Prije svega, to je pokušaj da se snažnim, razornim jezikom probudi kritička svijest u ljudima koje su mediji, na oduševljenje struktura moći, uljuljali u duboku apatiju i uveli u prostor coolture. Kao drugo, to je rezultat svijesti da se polu-zaključcima i implicitnim napomenama samo kompromitira prostor kritike. I konačno, to je posljedica svijesti o odgovornosti koju svaki intelektualac ima. "Netko tko radi pedeset sati tjedno kako bi donio hranu na stol, vraća se kući iscrpljen i pali televizor, nema puno izbora... ljudi koji vrijeme provode na mjestima kao što je MIT imaju izbora. Imaju povlastice, imaju obrazovanje, a to donosi odgovornost", piše Chomsky.

Knjiga *Imperijalne težnje* osobita je iz nekoliko razloga. S jedne strane, donosi niz osobnih pasaža u kojima Chomsky iznosi uzbudljive stavove o religiji i obrazovanju. Nadalje, osvjetljeni su neki novi momenti imperijalizma, kao što je primjerice preventivni rat ili znakoviti termin "prekaljeni novinar." Uz to, sve ono što Chomsky već desetljećima govori osnaženo je novim argumentima. Kao i obično, na čitatelju je da promisli, da se zamisli nad kadšto katastrofičnom slikom svijeta koju Chomsky izlaže našem pogledu i da donese neke odluke. Prva takva odlu-

ka trebala bi biti preuzimanje odgovornosti koja je razmjerna povlasticama koje uživamo. Posljednje poglavlje knjige naslovljeno je "Drukčiji svijet je moguć". Možda bi samo trebalo do-
metnuti, ako mi to želimo.

Višeslav Kirinić

KAZALO

11.09. 127

vidi također: 11. rujna

11. rujna 10, 27, 30, 39,
106, 155, 161, 171,

Abu Ghraib, 106

Acheson, Dean 11, 12, 72,
155

Adams, John Quincy 143,
170

Afganistan 14, 33, 85-88

Afrika 13, 77

Afrički nacionalni zbor 77

Against All Enemies (Clarke)
165

Ahmad, Eqbal 85, 87, 164, 165

Albright, Madeleine 57, 160

Alžir 53, 144

Al Qa'ida 58, 85-88, 92,
105-106

Al-Qaeda (Burke) 165

Angola 104

Antiratni aktivizam 36-37

Apple, R. W., Jr. 77, 163

Arapska fasada 41, 65

Arafat, Yasir 119

Arbenz, Jacobo 83

Arendt, Hannah 71, 163

Arnett, Peter 32

Azija 15, 18, 45-46, 53, 81,
87, 89, 84, 101

ASEAN (Udruženje država
jugoistočne Azije) plus tri
45

At War With Asia (Chomsky)
164, 165, 167

Azeri 14

Bangladeš 71

BBC 109-111, 116-118, 168

Bechtel 49

Bermudsko otočje 146

Bernays, Edward 22, 83, 85

Bin Laden, Osama 86-88

Bitter Fruit (Schlesinger i
Kinzer) 164

- Blair, Tony 34-35, 47, 64,
92, 97
- Bliski istok 13, 16, 27, 33,
87, 92
- Boljševici 23
- Bosch, Orlando 59
- Brazil 14, 35, 152, 175
- Bremer, L. Paul 41-42
- Britanija 21, 34-35, 41, 44,
49, 51-53, 61, 65, 78,
85-86, 93, 97, 110, 115,
125,
- Britansko carstvo 50-51
- Britansko ministarstvo
informiranja 21
- Brzezinski, Zbigniew 46, 159
- Buckley, William F. 102, 124
- Bundy, McGeorge 72, 163
- Burke, Jason 87-88, 165
- Burns, John 94, 161
- Bush, George H. W (Bush I)
28, 30, 126
- Bush, George W. (Bush II)
11-12, 14-17, 19, 25,
33-34, 45-47, 57-58,
60-61, 64-68, 73, 79,
88-90, 92, 125, 128, 139,
143, 146, 152, 160
- Bush, Jeb 59
- Butler, Lee 67, 162
- Byrd, Robert 52
- Carter, Jimmy 46, 75, 137,
142
- CastaDeda, Jorge Ubico 83
- Castro, Fidel 12, 40, 48
- Chavez, Hugo 13, 60
- Chirac, Jacques 64
- Churchill, Winston 34,
93-94, 157, 165
- CIA 62, 76, 83, 85
- Clarke, Richard 85, 88, 165
- Clinton, Bill 46-47, 53, 57,
69, 86-87, 89
- Cobden, Richard 52
- Constant, Emmanuel 60
- Costa Rica 84
- Crossette, Barbara 99, 167
- Curzon, George Nathaniel
41-42, 46
- Čečenija 97
- Čehoslovačka 50, 84
- Čile 39
- Dedalus 129, 170
- dug 125-126, 132, 145-146
- demokracija 19, 32, 51-52,
65-66, 84, 91-93, 115,
119, 130, 137
- demokratske institucije 151
- Dewey, John 22, 131
- Doenitz, Karl 56
- dobrovoljačka vojska 103

- Dresden, bombardiranje 56
- Drugi svjetski rat 12, 33-35, 46, 48, 52, 5, 98, 100. 171
- Dulles, Allen 83-84
- Eichmann, Adolf 71, 163
- Eisenhower, Dwight D. 83-84
- El-Baradei, Mohamed 67-68, 162
- El Salvador 75, 163
- Empire As a Way of Life (Williams) 178
- Enciklopedija društvenih znanosti 24
- England, Lynndie 94, 103, 106
- etničko čišćenje 47
- Europa 18-19, 22, 31, 42, 46, 49, 70, 83-84, 89
- Europska unija 18
- evolucija 137, 142
- Fairbank, John King 94, 165
- Fall, Bernard 95-96, 101, 166, 167
- Faludža 82, 96-97, 99-100, 172
- FBI 59
- Figueres, José 84
- Filipini 56, 125
- Financial Times 91, 116, 155, 161, 162, 165, 167, 168, 169,
- Florida, osvajanje 143
- Fog of War (dokumentarni film) 160
- Foreign Affairs 53, 159, 160, 161, 169
- Francuska 19, 50, 53, 109-110, 125-126, 144
- Franklin, Bruce 127
- Friedmann, Thomas 169
- Gaddis, John Lewis 142-143, 170
- Gallagher, Nancy 129, 170
- Glass, Charles 33, 157
- Glennon, Michael 62, 161
- globalno zagrijavanje 70
- građanska vojska 103-104
- Gramsci, Antonio 54, 159
- Grenada 77-78, 164
- Gromiko, Andrew 52
- Grozni 97
- Guantanamo 34
- Gvatemala 83-85
- Gurke 103
- Ha'aretz 68, 156, 162
- Habermas, Jürgen 63
- Haiti 50, 126, 153
- Halliburton 49, 66
- Hamas 58

- Harris, Zellig 133-134, 158, 168
- Havai 48
- Hegemonija ili opstanak (Chomsky) 129-130, 155, 160, 169, 172
- Heidegger, Martin 102,
- Hilla 92
- Hirošima 139
- Hitler, Adolf 25, 32, 50, 102
- Hladni rat 28
- Honduras 76, 84
- huliganske države 46, 52-53
- humanitarna intervencija 51, 63
- Hume, David 119, 169
- Huntington, Samuel 46, 53, 159
- Hussein, Saddam 10, 30, 44, 62-63, 82, 87, 169
- Huttonovo izvješće 117, 168
- idealizam 91
- Ignatieff, Michael 51-53, 159
- Ignatius, David 92, 165
- imperijalizam 41, 43, 51, 81, 127-128, 171, 175
- cijena 40, 43, 50
- dobrohotnost 50
- rasizam 43, 50
- Indija 10, 43, 48, 63, 104, 148
- Indokina 36, 50
- Indonezija 50, 61, 95
- industrijalizacija 142
- In Retrospect (McNamara) 162
- Institut zapadne hemisfere za sigurnosnu suradnju 144
- intelektualna kultura 111
- intelektualna samoobrana 118-120,
- Irački reaktor Osirak 15
- Iran 14-15, 27, 39-40, 68, 84-85, 115, 126
- Irak
- američki izbori 26
- demokracija 65-66, 92, 115, 119,
- dug 125-126
- invazija 9, 34, 45, 52, 61
- okupacija 9, 12-13, 15-16, 41-42, 64, 66, 109-110
- povijest američkih odnosa 92
- propaganda 10, 25-28, 30, 32, 105
- puč 1953. 85
- Istočna Azija 18
- Istočna Europa 42, 83
- Istočna Indijska Tvrtka 50
- Istočni Pakistan 63
- Istočni Timor 61

- izbori 22, 26, 35, 66, 73, 89,
104, 106, 152-153
- Izrael 14, 16, 27, 44, 67, 68,
86, 116, 120, 135
- Izravna strana ulaganja 146
- Jackson, Andrew 143
- Jackson, Robert 61, 160
- jacksonovski demokrati 44
- Janofsky, Michael 100, 167
- Japan 45, 53, 55-56, 159,
173
- Jarvis, Robert 46
- Jeruzalem 16
- javno mišljenje 22-26, 30,
98, 104, 110, 132,
- Jeljcín, Boris 70
- Johnson, Chalmers 88
- Johnson, Lyndon B. 40, 128,
160, 169
- Jugoistočna Azija 45
- Jugoslavija, specijalni sud za
57, 81
- Južna Afrika 77
- Južna Koreja 45
- Kambodža 63, 80
- Kanada 44, 61, 153
- Katolička crkva 144
- Kennan, George 72
- Kennedy, John F. 11, 29, 40,
58, 61, 79, 95, 98, 125
- Kerry, John 89-90, 95, 106
- Kimhi, David 132
- Kim Il Sung 79
- Kina 45, 53, 69, 128, 130,
164
- Kinzer, Stephen 83
- Kissinger, Henry 57-58, 60,
80-81, 160
- Kolumbija 13-14, 18, 35, 73,
175
- Komanda zračnih i
svemirskih snaga 69
- Kontrasi 77
- kontrola izvan posla 23
- kontrola na poslu 23
- korporacije 18, 24, 49, 66,
71, 118, 145-146, 148,
153
- Kuba 11-12, 29, 40, 44,
58-59, 78, 125
- Kubanska petorica 58-59
- Kurdi 73, 126
- Kuvajt 27, 30, 44, 62-63, 65
- Lancet 97, 166, 169
- Lasswell, Harold 24, 156
- Latinska Amerika 76, 84, 145
- Libanon 61, 78
- LeMay, Curtis 55, 102
- Lewis, Anthony 94, 104
- Lippmann, Walter 22

- Lloyd George, David 35, 158
 London, Jack 128
 London Review of Books 33, 157
 McCann, Thomas 85, 164
 McNamara, Robert 55, 66-67, 71,
 Madison, James 23
 Mandela, Nelson 77
 Mankiw, Gregory 111
 Marshalov plan 49
 Mayr, Ernst 129
 mediji 26, 33, 65-66, 85, 97, 100, 111, 116-118, 172, 175
 Medicaid 147, 151
 međukontinentalne balističke rakete 71
 Međunarodna agencija za atomsku energiju (IAEA) 67
 Međunarodni kazneni sud 105
 međunarodno pravo 9, 17, 33, 53, 58, 60, 62-63
 Mein Kampf 25
 Meksiko 29, 44, 48
 militarizacija svemira 20, 68-69, 129, 144
 Mill, John Stuart 51-52, 159
 Milošević, Slobodan 81
 mini nuklearke 68
 Ministarstvo pravosuđa 59
 Monroeova doktrina 40
 Mussolini, Benito 93
 My Lai, masakr 100-102
 nafta 12-14, 39-40, 44-45, 49, 65-66, 89, 115
 Nagasaki 139
 Nanking, masakr 53, 99
 narančasti agens 98-99
 NATO 46, 57
 Nature 15, 155, 168
 nacisti 24-25, 32, 34, 42, 53, 102, 109
 Necessary Illusions (Chomsky) 156, 168
 Negroponte, John 76
 Nehru, Jawaharlal 43, 158
 New York Times 25, 36-37, 40-41, 51-53, 67, 77, 80, 85, 94, 96, 99-100, 106, 111, 116, 124, 126, 156-170, 172-174
 Nikaragva 31, 76-78
 Nigerija 13
 Nimitz, Chester William 56
 Nitze, Paul 72
 Nixon, Richard 79-81
 Nizozemska 50

- Noriega, Manuel 61-62
 nuklearno oružje 15, 27, 44, 67, 70, 138
 Nürnberg, suđenje 61, 101-102, 160
 Njemačka 19, 98, 102, 110, 125
 odnosi s javnošću 23, 85
 okupirana područja 13, 141
 O'Neill, Paul 65
 operacija Mungos 58
 operacija Wheeler 100
 Organizacija zemalja izvoznica nafte (OPEC) 12
 oružje za masovno uništenje 27, 67-68, 92, 105, 117
 Orwell, George 80
 Pakistan 10, 63, 71
 Palestina 43
 Palestinci 15, 43, 135
 Panama 61, 146
 Pequot, masakr 141
 Pearl, Richard 65
 plaćenička vojska 76, 103, 106
 pobuna Indijanaca 52
 Polk, James K. 44
 Ponting, Clive 93, 165
 porezi 25, 66, 112, 145-146
 Povelja o ratnim zločinima 97, 171
 Povjerenstvo za javno informiranje 22
 Povjerenstvo za domovinsku sigurnost 152
 prava žena 121
 preemptivni rat 9-10, 105
 prekaljeni novinari 32, 172-173, 175
 preventivni rat 9-10, 12, 20, 150, 170,
 "proizvodnja podrške" 24
 propaganda 21-22, 24-28, 30-32, 34, 79, 81, 85, 96, 105, 173
 Propaganda and the Public Mind (Chomsky) 170
 prosvjedni pokreti 37
 Prosvjetiteljstvo 136
 Protokol iz Kyota 105
 Prvi rat sa Seminolima 143
 Prvi svjetski rat 21-22, 25, 41, 93
 rasizam 43, 50
 raketna obrana 70
 ratni zločini 33, 55-57, 61, 81, 96-97, 100
 Reagan, Ronald 24, 28, 31, 75-80, 84-85, 89, 125, 127, 163
 realizam 46, 91
 republikanci 25-26, 97, 170

- Ricardo, David 115, 168
- Rogue States (Chomsky) 159
- Romero, Oscar 75, 163
- Rove, Karl 25
- Russell, Bertrand 81
- Rusija 69, 86, 125, 173
- Saudijska arabija 13, 40, 87, 115
- Schlesinger, Stephen 83, 164,
- School of Americas 144
- Schumpeter, Joseph 46, 159
- Sharon, Ariel 14
- Shawcross, Hartley 61, 161
- Sibir 45
- Sieff, Martin 26, 157
- sindikati 115, 151-152
- Sjeverna Koreja 44-45, 79
- Sjeveroistočna Azija 45-46
- sloboda govora 118, 136, 138
- sloboda tiska 117
- Smith, Adam 114, 168
- socijalna zaštita 89, 106, 111-113, 147
- Srebrenica 99
- Srednja Amerika 144-145
- Srbija 10, 47, 62
- Stahn, Carsten 63, 161
- Staljin, Joseph 93
- State Department 13, 84, 88, 125, 158,
- strah 28-29, 31, 95, 101,
- Strategija nacionalne sigurnosti 9, 11-12, 46-47, 143, 155
- Stephens, Philip 91, 165
- SNCC 123, 169
- Sudan 86-88
- Svjetski socijalni forum 11, 35, 152
- Sirenje Zapada 141
- Tajland 95
- talibani 85-86
- Taylor, Telford 56, 160, 161, 163, 166
- teologija oslobođenja 144
- terorizam 11, 30, 85, 88, 125-126
- Terrorism: Theirs and Ours (Ahmad) 164
- Teksas 31, 44, 129
- Tiger Force 101
- Tocqueville, Alexis de 92
- Tokio 55
- bombardiranje 56, 140
- suđenje 56, 102
- Toledo Blade 101, 167
- transsibirska željeznica 45
- Turska 14, 18, 35, 65, 73, 175

- Ugovor o neširenju nuklearnog oružja (NPT) 138
- Ujedinjeni narodi 61, 105, 111, 156
- Ured za javnu diplomaciju 24
- Useljenici 17, 18, 28
- kineski 128
- Venezuela 13-14, 60
- Vijetnam, invazija na Kambodžu 63
- vijetnamski rat 7, 95-96, 98, 100, 103
- vjerski fundamentalizam 141-142
- vojne baze 14, 88
- Wall Street Journal 76, 116-117, 156, 162, 163
- Washington, George 79
- Washington Post 66, 92, 111, 119-120, 157, 161-165, 167-170.
- Wedgewood, Ruth 62
- Williams, William Appleman 48, 159
- Wilson, Richard 15, 22, 155
- Wilson, Woodrow 158
- Wolfowitz, Paul 65, 92
- Yamashita, Tomoyuki 56, 160
- Zaljevski rat 87, 126
- Zapadna Afrika 13, 104
- zdravstvena zaštita 89, 106-107, 146-153
- Zinn, Howard 123, 169
- Ženevske konvencije 33, 96, 10

O AUTORIMA

NOAM CHOMSKY autor je brojnih uglednih političkih djela. Prvo političko djelo *Američka moć i novi Mandarini* objavio je 1960-ih, dok je *Hegemonija ili opstanak* objavljena 2003. Profesor lingvistike i filozofije na MIT-u, naširoko je cijenjen kao čovjek koji je revolucionirao suvremenu lingvistiku. Živi u predgrađu Bostona (Massachusetts).

DAVID BARSAMIAN, utemeljitelj i ravnatelj nagrađivane i široko slušane tjedne emisije *Alternative radio* (www.alternativeradio.org), objavio je nekoliko knjiga razgovora sa vodećim političkim misliocima, među kojima se ističu Arundhati Roy, Howard Zinn, Edward Said te, dakako, Noam Chomsky. Živi u Boulderu (Colorado).

PROJEKT AMERIČKI IMPERIJ

U razdoblju nezabilježene vojne moći, čelnici Sjedinjenih Država - globalne hipersile - sve jasnije iskazuju imperijalne ambicije. Kako je došlo do te značajne promjene u planiranju i djelovanju? I što donosi budućnost?

Projekt američki imperij odgovor je na promjene koje su se javile u strateškim planovima Sjedinjenih Država, ali i u njihovim ekonomskim i vojnim stremljenjima. Imperij, kojeg se dugo smatralo oprekom američkoj demokratskoj tradiciji, mogao bi nažalost postati središnjom odrednicom odnosa između naše zemlje i ostatka svijeta. U sklopu Projekta američki imperij objavljuju se knjige koje propituju takav razvoj događaja, istražuju izvorišta američkih imperijalnih stremljenja, razmatraju njihova očitovanja u zemlji i inozemstvu te izlažu moguće alternative tom opasnom trendu.

Projekt su započeli Tom Engelhardt i Steve Fraser, urednici koji su i sami povjesničari i pisci. Službeni izdavač je kuća Metropolitan Books, sljednica kuće Henry Holt and Company, a među naslovima se osobito ističu *Hegemony or Survival* Noama Chomskog, *The Sorrows of Empire* Chalmersa Johnsona, *Crusade* Jamesa Carrolla, *How To Succeed at Globalization* Ela Fisona, *Blood and Oil* Michaela Klarea te *Dilemmas of Domination* Waldena Belloa.

Za dodatne informacije o Projektu američki imperij, molimo posjetite stranicu www.americanempireproject.com.

Slavoj Žižek

IRAK: POSUĐENI ČAJNIK

Svjetski poznati slovenski filozof Slavoj Žižek je neposredno nakon jedanaestorujanskih terorističkih napada na SAD djelom *Welcome To The Desert Of The Real* (*Dobro došli u pustinju Realnoga*) privukao pozornost ravnu onoj što su je izazvale reakcije Noama Chomskog ili Edwarda Saida na iste događaje. U najnovijoj knjizi *Irak: posuđeni čajnik* u svom »žizekovskom« stilu, ne štedeći nikoga, pokušava odgovoriti na pitanje koja je ideološka i politička pozadina napada na Irak.

Žižek govori o ratu u Iraku, Bushovoj vladavini, »vezama« između Saddama Husseina i Al-Qa'ide, (ne)pronađenom oružju za masovno uništenje, novom svjetskom poretku i dominaciji SAD-a, pozadini izraelsko-palestinskog sukoba.

Koristeći elemente lakanovske psihoanalize, te povezujući primjere iz visoke teorije (Hegel, Kant, Marx, Nietzsche, Badiou, Hardt, Negri) i pop kulture (film, književnost) Žižek progovara o demokraciji, lošim stranama globalizacije, hegemoniji, ljudskim pravima i međuljudskim odnosima općenito.

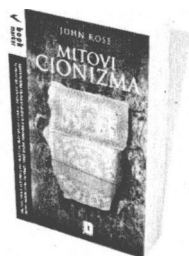
meki uvez: 110 kn

John Rose

MITOVI CIONIZMA

Ova kontroverzna knjiga predstavlja kritičko izvješće o historijskim, političkim i kulturnim korijenima cionizma. John Rose, profesor sociologije na London Metropolitan University, razotkriva mitološke temelje te moćne političke sile: antičke, srednjovjekovne i moderne. Rose pokazuje kako je cionizam kao živa politička sila te mitove upotrijebio kao opravdanje za svoje vrlo realne i političke ciljeve, naime za istjerivanje te uzastopni progon Palestinaca.

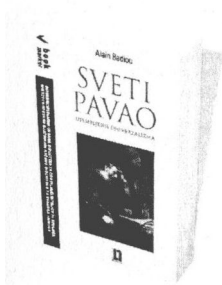
Poglavlje po poglavlje, autor pomno ispituje mitove cionizma. Ispituje posebice njegovo glavno načelo, koje se želi prikazati odgovorom na europski antisemitizam, zaključujući da je njegovo dovođenje u pitanje preduvjet za mir i pomirenje u palestinskoj zemlji.

meki uvez: 110 kn

Alain Badiou

SVETI PAVAO: Utemeljenje univerzalizma

U ovome smionom i provokativnom djelu, poznati francuski mislilac Alain Badiou pruža jednu zapanjujuću reinterpretaciju sv. Pavla. Za Badioua, Pavao nije ni uzvišeni svetac ovjekovječen u kršćanskoj tradiciji, niti zlobni svećenik na kojeg su se obrušavali filozofi poput Nietzschea; umjesto toga, on je duboko originalan ali i revolucionaran mislilac koji je kao izumitelj kršćanstva združio istinu i subjektivnost na način koji ne prestaje biti relevantan ni za nas danas.

Badiou tvrdi da Pavao ocrtava obrise novog subjekta: nositelja univerzalne istine koji ujedno razara stege židovskog Zakona i konvencije grčkog Logosa. On kao takav odbija podčiniti se svijetu kakvog ga znamo, te se umjesto toga bori za jedan novi svijet.

(izlazi u travnju 2006.)

Jean Baudrillard

INTELENCIJA ZLA ILI PAKT LUCIDNOSTI

Oko nas se vodi rat. Ljudske se kulture dijele na dvije osnovne vrste, na dvije sukobljene sile, od kojih se jedna zasniva na razmjeni simbola, koja je dvojna i obostrana, a druga na razmjeni novca i znakova, koja je sveobuhvatna. Nezapadnjačka društva mogu stvarati uistinu simboličke, trajne kulture. S druge strane, zapadnjački sustav svijeta, koji se zasniva na logici vladanja, uređen je tako da stvara jedinstvenu i hermetičku stvarnost, da u sebe zatvara svijet i njegovu sliku. Ako je prvi neuništiv, a drugi neodoljiv, tko će pobijediti i kako će pobjeda izgledati? Odgovor razrješenja sukoba zapadnjačkih i ne-zapadnjačkih društava možda leži u sposobnosti samog svjetskog sustava da bude nasilan, što ga ugrožava iznutra kroz najčistiju simboličku formu: izazov otpora.

Inteligencija zla ili pakt lucidnosti sažimlje zadnjih dvadeset godina Baudrillardova rada. To je ključna analiza temeljnog sukoba našeg doba.

(izlazi u lipnju 2006.)

www.naklada-ljevak.hr

(na internet kupnju. Naklada Ljevak poklanja vam do 20% popusta)

Noam Chomsky
IMPERIJALNE TEŽNJE
Razgovori o svijetu nakon 11. 09.

Izdavač
Naklada LJEVAK d.o.o.

Za izdavača
ZDENKO LJEVAK

Lektor i korektor
ANA BRNARDIĆ

Kazalo
LUCIJA HORVAT

Priprema
DARKO GUNJEVIĆ
LASERplus d.o.o.

ISBN 953-178-719-0

Tisak
Tiskara ZELINA

**book
marker**

interdisciplinarna
za čitatelja/čitateljicu

U PRVOJ ZBIRCI RAZGOVORA
JEDAN OD NAJUGLEDNIJIH
INTELEKTUALACA I AKTI
KLJUČNA NOVA PITANJA SVJETSKJE POLITIKE.

Aktualna, poučna i prijeko potrebna, ova zbirka razgovora Davida Barsamiana – nagrađivanog radijskog novinara – i Noama Chomskog razmatra američku politiku u izrazito nestabilnom svijetu nakon 11. rujna. U razgovorima koji se po prvi put pojavljuju u tiskanom obliku, Chomsky izlaže iskrene, provokativne i upućene stavove o napadu na Irak i okupaciji koja je uslijedila, o doktrini preventivnih napada na takozvane huliganske države i američkim nastojanjima na uspostavi globalne dominacije koja predstavljaju sve veću prijetnju međunarodnome miru. U poznatom stilu, Chomsky kritizira i propagandni sustav koji krivotvoreći mitsku prošlost iz povijesti briše neugodne činjenice.

Knjiga *Imperijalne težnje* – kao svojevrsan nastavak knjige *Hegemonija ili opstanak* – istražuje i predsjedničke izbore 2004. godine, pitanje socijalnih prava te sve veću prijetnju globalnog zagrijavanja. Rezultat je poučni dijalog s jednim od vodećih mislilaca našeg vremena, potresna slika nesigurnog svijeta u kojem živimo i potvrda brojnih mogućnosti za neku ljepšu i humaniju budućnost.

»Čitanje Chomskog otrežnjujuće je i poučno iskustvo... On je globalni fenomen... možda i najčitaniji kritičar američke vanjske politike na svijetu.«

The New York Times Book Review

© Don J. Unser

Noam Chomsky autor je brojnih političkih djela koja su po čitanosti u samom svjetskom vrhu, od knjige *Američka moć i novi mandarin* iz 1960-ih do djela *Hegemonija ili opstanak* (Naklada Ljevak, 2004.). Ovaj profesor lingvistike i filozofije na Sveučilištu Massachusetts Institute of Technology zaslužan je, po mnogima, za pravu revoluciju na području suvremene lingvistike. Živi u predgrađu Bostona, Massachusetts.

David Barsamian, osnivač i voditelj ugledne tjedne emisije *Alternativni radio*, autor je niza razgovora sa vodećim političkim misliocima, među kojima se ističu Arundhati Roy, Howard Zinn, Tariq Ali i poglavito Noam Chomsky. Živi u Boulderu, Colorado.

ISBN 953-178-719-0

9 789531 787192